

TDIU HUZURIDAGI
PEDAGOG KADRLARNI QAYTA
TAYYORLASH VA ULARNING
MALAKASINI OSHIRISH
TARMOQ MARKAZI

O'QUV USLUBIY
MAJMUA

TOSHKENT- 2023

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

**OLIV TA'LIM TIZIMI PEDAGOG VA RAHBAR KADRLARINI
QAYTA TAYYORLASH VA ULARNING MALAKASINI
OSHIRISHNI TASHKIL ETISH BOSH ILMIV-METODIK
MARKAZI**

**TOSHKENT DAVLAT IQTISODIVOT UNIVERSITETI
HUZURIDAGI PEDAGOG KADRLARNI QAYTA
TAYYORLASH VA ULARNING MALAKASINI OSHIRISH
TARMOQ MARKAZI**

“IQTISODIVOT”

YO'NALISHI

**“Makroiqtisodiv siyosat va milliv
iqtisodivotni barqarorlashuvi
muammolari”**

moduli bo'yicha

**O'QUV USLUBIV
MAJMUA**

Toshkent - 2023

Modulning o'quv-uslubiy majmuasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2020 yil "7" dekabrda 648-sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan o'quv dasturiga muvofiq ishlab chiqilgan.

Tuzuvchi: Vaxabov A.V.- O'zMU, "Makroiqtisodiyot" kafedrasini mudiri, iqtisod fanlari doktori, professor

Taqrizchi: Salimov B.T.- TDIU Tarmoqlar iqtisodiyoti kafedrasini professori, iqtisodiyot fanlari doktori.

Modulning ishchi dasturi Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kengashining 2022 yil 23 dekabrda 5-sonli qarori bilan nashrga tavsiya qilingan.

MUNDARIJA

I. ISHCHI DASTUR.....	4
II. MODULNI O‘QITISHDA FOYDALANILADIGAN INTERFAOL TA’LIM METODLARI	15
III. NAZARIY MASHG‘ULOT MATERIALLARI.....	24
IV. AMALIY MASHG‘ULOT MATERIALLARI	59
V. MUSTAQIL TA’LIM MAVZULARI	88
VI. GLOSSARIY	89
VII. ADABIYOTLAR RO‘YXATI.....	103

I. ISHCHI DASTUR

KIRISH

Ushbu ishchi dastur O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015 yil 12 iyundagi "Oliy ta'lim muassasalarining rahbar va pedagog kadrlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-4732-sonli, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi "2022-2026 yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son, 2019 yil 27 avgustdagi "Oliy ta'lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining uzluksiz malakasini oshirish tizimini joriy etish to'g'risida"gi PF-5789-sonli Farmonlari, shuningdek 2017 yil 20 apreldagi "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-2909-sonli Qarorida belgilangan ustuvor vazifalar mazmunidan kelib chiqqan holda tuzilgan bo'lib, u oliy ta'lim muassasalari pedagog kadrlarining innovatsion kompetentligini rivojlantirish, sohaga oid ilg'or xorijiy tajribalar, yangi bilim va malakalarni o'zlashtirish hamda amaliyotga joriy etish ko'nikmalarini takomillashtirishni maqsad qiladi.

Dastur doirasida berilayotgan mavzular ta'lim sohasi bo'yicha pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish mazmuni, sifati va ularning tayyorgarligiga qo'yiladigan umumiy malaka talablari va o'quv rejalari asosida shakllantirilgan bo'lib, uning mazmuni O'zbekistonning milliy tiklanishdan milliy yuksalish bosqichida oliy ta'lim vazifalari, ta'lim-tarbiya jarayonlarini tashkil etishning normativ-huquqiy hujjatlari, ilg'or ta'lim texnologiyalari va pedagogik mahorat, ta'lim jarayonlarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llash, amaliy xorijiy til, tizimli tahlil va qaror qabul qilish asoslari, maxsus fanlar negizida ilmiy va amaliy tadqiqotlar, o'quv jarayonini tashkil etishning zamonaviy uslublari bo'yicha so'nggi yutuqlar, pedagogning kreativ kompetentligini rivojlantirish, global Internet tarmog'i, multimedia tizimlaridan foydalanish va masofaviy o'qitishning zamonaviy shakllarini qo'llash bo'yicha tegishli bilim, ko'nikma, malaka va kompetensiyalarni rivojlantirishga yo'naltirilgan.

Qayta tayyorlash va malaka oshirish yo'nalishining o'ziga xos xususiyatlari, dolzarb masalalaridan kelib chiqqan holda dasturda tinglovchilarning maxsus fanlar doirasidagi bilim, ko'nikma, malaka va kompetensiyalariga qo'yiladigan talablar takomillashtirilishi mumkin.

Modulning maqsadi va vazifalari

"Makroiqtisodiy siyosat va milliy iqtisodiyotni barqarorlashuvi muammolari"
modulning maqsadi: pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va malaka oshirish kurs tinglovchilarini o'quv jarayonini tashkil etish va uning sifatini ta'minlash borasidagi ilg'or xorijiy tajribalar, zamonaviy yondashuvlar, zamonaviy ta'lim va innovatsion texnologiyalar sohasidagi ilg'or xorijiy tajribalar: modul-kredit tizimi, case study (keys stadi), masofali o'qitish, mahorat darslari, vebinar, evristik metodlarni o'zlashtirish, joriy etish, ta'lim amaliyotida qo'llash, ko'nikma va malakalarini tarkib toptirish asosida ularning kasbiy kompetentligi va pedagogik mahoratini doimiy rivojlanishini ta'minlashdan iborat.

"Makroiqtisodiy siyosat va milliy iqtisodiyotni barqarorlashuvi muammolari"

modulining vazifalari:

- “Iqtisodiyot (tarmoqlar va sohalar bo‘yicha)” yo‘nalishida pedagog kadrlarning kasbiy bilim, ko‘nikma, malakalarini uzluksiz yangilash va rivojlantirish mexanizmini yaratish;
- zamonaviy talablarga mos holda oliy ta‘limning sifatini ta‘minlash uchun zarur bo‘lgan pedagoglarning kasbiy kompetentlik darajasini oshirish;
- pedagog kadrlar tomonidan zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va xorijiy tillarni samarali o‘zlashtirilishini ta‘minlash;
- maxsus fanlar sohasidagi o‘qitishning innovatsion texnologiyalari va ilg‘or xorijiy tajribalarni o‘zlashtirish;
- “Iqtisodiyot (tarmoqlar va sohalar bo‘yicha)” yo‘nalishida qayta tayyorlash va malaka oshirish jarayonlarining fan va ishlab chiqarish bilan integratsiyasini ta‘minlash.

Modul bo‘yicha tinglovchilarning bilimiga, ko‘nikma, malakasi va kompetensiyalariga qo‘yiladigan talablar

Maxsus fanlar bo‘yicha tinglovchilar quyidagi yangi bilim, ko‘nikma, malaka va kompetensiyalarga ega bo‘lishlari talab etiladi:

Tinglovchi:

- iqtisodiy qonuniyatlarni o‘rganishda agregat ko‘rsatkichlardan foydalanib tahlil qilishni;
- iqtisodiy islohotlarning mazmuni, bosqichlari, ustuvor yo‘nalishlari va bozor iqtisodiyotiga o‘tish modellari xususiyatlarini;
- iqtisodiyotning globallashuvi jarayonlarini;
- barqaror iqtisodiy o‘sishni ta‘minlash orqali makroiqtisodiy barqarorlikka erishish usullarini;
- makroiqtisodiy modellarni tuzishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanishni;
- mutaxassislik fanlarini o‘qitishdagi ilg‘or xorijiy tajribalarni;
- makroiqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashning yangi nazariyalarini;
- milliy iqtisodiyotni modernizatsiyalash va tarkibiy o‘zgarishlarni amalga oshirish usullarini;
- pul-kredit siyosatini amalga oshirish negizida inflyatsiyani jilovlash yo‘nalishlari;
- tashqi savdo aylanmasini mo‘tadillashtirish va diversifikatsiyalash uslublari;
- davlat fiskal sisatini isloh etishning ustuvor yo‘nalishlari;
- to‘lov balansini muvozanatlashtirish uslublari;
- aholi kambag‘alligini aniqlash va uni qisqartirish yo‘nalishlari ***to‘g‘risidagi***

bilimlarga ega bo‘lishi lozim;

Tinglovchi:

- O‘zbekiston iqtisodiyotini “yashil iqtisodiyot”ga o‘tkazishni zarurligi, maqsadi, vazifalari va amalga oshirish yo‘nalishlarini aniqlash;
- milliy iqtisodiyotning uzoq muddatli davrda rivojlanish ssenariylarini tuzishni;

- makroiqtisodiy modellar yordamida barqaror iqtisodiy o‘shish omillarini aniqlash;
- milliy iqtisodiyotni modernizatsiyalash va tarkibiy o‘zgarishlarni amalga oshirish istiqbollarini aniqlash;
- pul-kredit siyosati va inflyatsiya darajasini prognozlash;
- milliy iqtisodiyotdagi chuqur tarkibiy o‘zgarishlar qonuniyatlarini bilishga asoslanib uzoq istiqboldagi davrda milliy iqtisodiyotdagi tarkibiy o‘zgarishlarning modellarini ishlab chiqish;
- makroiqtisodiy indikatorlar asosida iqtisodiy jarayonlardagi o‘zgarishlarni tahlil qilish orqali makroiqtisodiy siyosatni takomillashtirishga oid mustaqil qarorlar qabul qilish;
- tijorat banklari faoliyatini tahlil qilish, bank xizmatlari va mahsulotlarining sifatini oshirishga oid ***ko‘nikmalarini egallashi lozim;***

Tinglovchi:

- zamonaviy va innovatsion ta’lim texnologiyalari asosida o‘quv jarayonini “jonli”, ijodiy tashkil etish;
- innovatsion faoliyatni tashkil etish;
- iqtisodiy jarayonlarni taxlil qilishda iqtisodiy qonunlar, ilmiy tushunchalarni (kategoriyalarni) yechimlar qabul qilishda ishlata olish;
- iqtisodiy jarayonlarni makroiqtisodiy tahlil qilish va prognozlash;
- innovatsion rivojlanish jarayonlarini tadqiq qilishda makroiqtisodiy modellar tizimidan foydalanish;
- iqtisodiy ko‘rsatkichlarni prognozlashda maxsus kompyuter dasturlaridan foydalanish;
- O‘zbekiston Respublikasi makroiqtisodiy siyosatining maqsadi, vazifalari, xususiyatlarini bilish va makroiqtisodiy darajada fikrlash asosida tegishli qarorlar qabul qilish ***malakalarini egallashi kerak;***

Tinglovchi:

- innovator, tyutor, moderator va fasilitatorlik faoliyatini samarali amalga oshirish;
- jahondagi ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni chuqur tahlil etish va olingan xulosalarini keng jamoatchilikga tushuntirib berish, iqtisodiyot sohasida tayyorlanayotgan mutaxassislarni o‘qitish jarayoni nazariya va amaliyotning uzviy bog‘liqligini ta’minlash;
- makroiqtisodiy indikatorlarni tizimli ravishda tahlil qilish va ularni keng jamoatchilikga tushuntira olish;
- makroiqtisodiy tahlillar asosida milliy, tarmoqlar, mintaqalar va korxonalar rivojlanish dasturlarini ishlab chiqish;
- tuzilgan makroiqtisodiy modellarni tarmoqlar va korxonalar faoliyatida qo‘llash;
- milliy iqtisodiyot va mintaqalarning o‘rta va uzoq muddatli davrga mo‘ljallangan iqtisodiy rivojlanishining muqobil ssenariylarini ishlab chiqish va qo‘llash;

- milliy iqtisodiyotning tarmoq va sohalari faoliyatini tahlil qilish, eksportga yo'naltirilgan mahsulot ishlab chiqaruvchi korxonalarini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash bo'yicha maqsadli dasturlar ishlab chiqish, tarmoqlar, sohalarni innovatsion va strategik rivojlantirish *kompetensiyalarini egallashi lozim*.

Modulni tashkil etish va o'tkazish bo'yicha tavsiyalar

“Makroiqtisodiy siyosat va milliy iqtisodiyotni barqarorlashuvi muammolari” modulini o'qitish jarayonida quyidagi innovatsion ta'lim shakllari va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari qo'llanilishi nazarda tutilgan:

- zamonaviy axborot texnologiyalari yordamida interfaol ma'ruzalarni tashkil etish;

- virtual amaliy mashg'ulotlar jarayonida keys, loyiha va assisment texnologiyalarini qo'llash nazarda tutiladi.

Modulning o'quv rejadagi boshqa modullar bilan bog'liqligi va uzviyligi

“Makroiqtisodiy siyosat va milliy iqtisodiyotni barqarorlashuvi muammolari” moduli bo'yicha mashg'ulotlar o'quv rejasidagi “Ilg'or ta'lim texnologiyalari va pedagogik mahorat” o'quv modulining “Innovatsion ta'lim texnologiyalari va pedagogik kompetentlik” submodullari, “Ta'lim jarayonlarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llash”, “Amaliy xorijiy til”, “Tizimli tahlil va qaror qabul qilish asoslari”, “Maxsus fanlar” o'quv modullari bilan uzviy aloqadorlikda olib boriladi.

Modulning oliy ta'limdagi o'rni

Modulni o'zlashtirish orqali tinglovchilar makroiqtisodiy siyosat va milliy iqtisodiyotni barqarorlashuvi muammolarini tahlil etish va baholashga doir kasbiy kompetentlikka ega bo'ladilar.

Modul bo'yicha soatlar taqsimoti:

№	Modul mavzulari	Tinglovchining o'quv yuklamasi, soat					Mustaqil ta'lim
		Hammasi	Auditoriya o'quv yuklamasi				
			jami	jumladan			
				Nazariy mashg'ulot	Amaliy mashg'ulot		
1.	Makroiqtisodiy siyosat va barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash yo'nalishlari			2	2	–	
2.	Milliy iqtisodiyotda modernizatsiyalash va tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirish			2	2	–	
3.	Milliy iqtisodiyotning barqarorligini ta'minlashda pul-kredit va fiskal siyosatlarining o'rni			2	4	–	

4.	Davlatning tashqi savdo siyosati va to'lov balansini muvozanatlashtirish yo'nalishlari			2	2	-	
5.	Monopoliyaga qarshi siyosat va raqobat muhitining rivojlanishi			-	2	-	
	Jami:	20	20	8	12	-	

NAZARIY MASHG'ULOTLAR MAZMUNI

1-mavzu: Makroiqtisodiy siyosat va barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash yo'nalishlari

Makroiqtisodiy siyosatning milliy iqtisodiyotni tartibga solishdagi o'rni, maqsadi va vazifalari, makroiqtisodiy nisbatlar va ular muvozanatini ta'minlash, iqtisodiyotni tartibga solishda bozor va davlat mexanizmlarini uzviylikini ta'minlash, davlatning iqtisodiyotni tartibga solish dastaklari, iqtisodiyotni tartibga solishning ma'muriy va iqtisodiy uslublari nisbati, iqtisodiyotning erkinlashuvi ko'rsatkichlari va uning chuqurlashuvi yo'nalishlari, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, iqtisodiyotni moliyaviy jihatdan sanatsiyalash, inflyatsiyaga qarshi chora tadbirlarni qo'llash, monopoliyaga qarshi qonunchilik masalalari.

Makroiqtisodiy siyosat shakllari va ularni takomillashuvi yo'nalishlari. Ijtimoiy siyosatni amalga oshirish yo'nalishlari. Aholini ijtimoiy jihatdan himoyalashning shakllari, usullari va uni manzilligini quchaytirish masalalari. Aholining o'rta tabaqasini shakllanishi va kambag'allikni kamaytirish.

Iqtisodiy o'sishning mazmuni, turlari va ko'rsatkichlari. Iqtisodiy o'sishning sifati va uni ta'minlash omillari. Barqaror iqtisodiy o'sish. Barqaror iqtisodiy rivojlanish. Barqaror iqtisodiy rivojlanish va ijtimoiy davlatni shakllantirish. 2030 yilgacha bo'lgan davrda O'zbekistonda barqaror iqtisodiy rivojlanishning maqsadli ko'rsatkichlari. 2030 yilga qadar iqtisodiy strategiyaning ustuvor yo'nalishlari. Yangi O'zbekistonning 2022-2026 yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasining yettita ustuvor yo'nalishi. O'zbekiston iqtisodiyotini "yashil iqtisodiyot"ga o'tkazishni zarurligi, mazmuni va ustuvor yo'nalishlari. 2019 – 2030 yillar davrida O'zbekiston Respublikasining «yashil» iqtisodiyotga o'tish strategiyasining maqsadi, vazifalari, tarkibi va amalga oshirish bosqichlari.

2-mavzu: Milliy iqtisodiyotni modernizatsiyalash va tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirish

Milliy iqtisodiyotni modernizatsiyalashning zaruriyati, mazmuni, tamoyillari, xarakatlantiruvchi kuchlari va amalga oshirish bosqichlari. Jahonda milliy iqtisodiyotni modernizatsiyalash dasturlarini amalga oshirish tajribasi va modellari. O'zbekiston iqtisodiyotini modernizatsiyalash dasturlari va ularni amalga oshirish yo'nalishlari.

Milliy iqtisodiyotning tarkibi va uni belgilovchi omillar. Tarkibiy siyosat va uni amalga oshirish yo'nalishlari. Tarkibiy siyosatni amalga oshirishning faol va nafaol modellari. 2030 yilga qadar O'zbekiston iqtisodiyotida tarkibiy o'zgarishlarni, ishlab chiqarishni diversifikatsiyalashning maqsadli davlat dasturlarini amalga oshirish bosqichlari va yo'nalishlari.

3-mavzu: Milliy iqtisodiyotning barqarorligini ta'minlashda pul-kredit va fiskal siyosatlarining o'rni

Pul-kredit siyosati va inflyatsiyani jilovlash. Pul-kredit siyosatining indikatorlari va milliy valyutaning harid qobiliyatini ta'minlash muammolari. Inflyatsiya darajasi va uni mo'tadillashtirish muammolari. Markaziy bank va antiinflyatsion siyosat yo'nalishlari. Tijorat banklarining barqaror rivojlanish holati, tendensiyalari va ko'rsatayotgan xizmatlari sifatini oshirish muammolari. "Qisqa", "uzun", "arzon" pullar siyosati va iqtisodiy inqirozdan chiqish dasturlari.

Fiskal siyosatning maqsali va uni transformatsiyalashuvi muammolari. Davlat budjeti tarkibi va rivojlanish tendensiyalari. Davlat budjeti tanqisligi va uni kamaytirish yo'nalishlari. Davlat xarajatlari va uni optimallashtirish. Soliq siyosati islohotlari mohiyati va ustuvor yo'nalishlari. Soliqlar iqtisodiyotni "jonlantirish" va tartibga solish vositasi sifatida.

Pandemiya sharoitida jahon iqtisodiyotining inqirozi va uni chuqurlashuvi bosqichlari. Jahondagi global "qo'shilgan qiymat zanjiri"ning uzilishi va pandemiyadan keyingi jahon iqtisodiyotining rivojlanish muammolari. Iqtisodiy inqirozga qarshi milliy dasturlar va ularni amalga oshirish bosqichlari. O'zbekiston Respublikasining pandemiya sharoitida inqirozga qarshi chora-tadbirlari dasturi: mazmuni, tarkibi va amalga oshirishning ustuvor yo'nalishlari. Xalqaro moliya institutlari va inqirozga qarshi milliy dasturlar ijrosi.

4-mavzu: Davlatning tashqi savdo siyosati va to'lov balansini muvozanatlashtirish yo'nalishlari

Tashqi savdo siyosatining mazmuni, yo'nalishlari va amalga oshirish dastaklari. Tashqi savdo siyosatini erkinlashtirish va Umumjahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lish muammolari. Tashqi savdoning miqyosining o'sishi, tarkibi va uni diversifikatsiyalash muammolari. O'zbekiston iqtisodiyotining jahon xo'jalik munosabatlari va xalqaro moliya bozoriga integratsiyalashuvi yo'nalishlari. O'zbekiston va xalqaro moliya institutlari o'rtasidagi munosabatlarning rivojlanishi.

To'lov balansining mohiyati va tarkibi. To'lov balansining holati va rivojlanish tendensiyalari. To'lov balansining muvozanatini ta'minlash yo'nalishlari. O'zbekistonning tashqi qarzi va unga xizmat ko'rsatish. Iqtisodiy xavfsizlik va tashqi qarzni mo'tadillashtirish muammolari.

AMALIY MASHG'ULOTLAR MAZMUNI

1-amaliy mashg'ulot:

Makroiqtisodiy siyosat va barqaror iqtisodiy o'sish ta'minlash yo'nalishlari

Makroiqtisodiy siyosatning milliy iqtisodiyotni tartibga solishdagi o'rni, maqsadi va vazifalari, makroiqtisodiy nisbatlar va ular muvozanatini ta'minlash, iqtisodiyotni tartibga solishda bozor va davlat mexanizmlarini uzviyligini ta'minlash, davlatning iqtisodiyotni tartibga solish dastaklari, iqtisodiyotni tartibga solishning ma'muriy va iqtisodiy uslublari nisbati, iqtisodiyotning erkinlashuvi ko'rsatkichlari va uning chuqurlashuvi yo'nalishlari, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, iqtisodiyotni moliyaviy jihatdan sanatsiyalash, inflyatsiyaga qarshi chora tadbirlarni qo'llash, monopoliyaga qarshi qonunchilik masalalari.

Makroiqtisodiy siyosat shakllari va ularni takomillashuvi yo'nalishlari. Ijtimoiy

siyosatni amalga oshirish yo‘nalishlari. Aholini ijtimoiy jihatdan himoyalashning shakllari, usullari va uni manzilligini quchaytirish masalalari. Aholining o‘rta tabaqasini shakllanishi va kambag‘allikni kamaytirish.

Iqtisodiy o‘shishning mazmuni, turlari va ko‘rsatkichlari. Iqtisodiy o‘shishning sifati va uni ta‘minlash omillari. Barqaror iqtisodiy o‘shish. Barqaror iqtisodiy rivojlanish. Barqaror iqtisodiy rivojlanish va ijtimoiy davlatni shakllantirish. 2030 yilgacha bo‘lgan davrda O‘zbekistonda barqaror iqtisodiy o‘shishni ta‘minlash omillari. O‘zbekiston iqtisodiyotini “yashil iqtisodiyot”ga o‘tkazishni zarurligi, mazmuni va ustuvor yo‘nalishlari. 2019 – 2030 yillar davrida O‘zbekiston Respublikasining «yashil» iqtisodiyotga o‘tish strategiyasining maqsadi, vazifalari, tarkibi va amalga oshirish bosqichlari.

2-amaliy mashg‘ulot:

Milliy iqtisodiyotni modernizatsiyalash va tarkibiy o‘zgarishlarni amalga oshirish

Milliy iqtisodiyotni modernizatsiyalashning zaruriyati, mazmuni, tamoyillari, xarakatlantiruvchi kuchlari va amalga oshirish bosqichlari. Jahonda milliy iqtisodiyotni modernizatsiyalash dasturlarini amalga oshirish tajribasi va modellari. O‘zbekiston iqtisodiyotini modernizatsiyalash dasturlari va ularni amalga oshirish yo‘nalishlari.

Milliy iqtisodiyotning tarkibi va uni belgilovchi omillar. Tarkibiy siyosat va uni amalga oshirish yo‘nalishlari. Tarkibiy siyosatni amalga oshirishning faol va nafaol modellari. 2030 yilga qadar O‘zbekiston iqtisodiyotida tarkibiy o‘zgarishlarni, ishlab chiqarishni diversifikatsiyalashning maqsadli davlat dasturlarini amalga oshirish bosqichlari va yo‘nalishlari.

3-amaliy mashg‘ulot:

Milliy iqtisodiyotning barqarorligini ta‘minlashda pul-kredit va fiskal siyosatlarining o‘rni

Pul-kredit siyosati va inflyatsiyani jilovlash. Pul-kredit siyosatining indikatorlari va milliy valyutaning harid qobiliyatini ta‘minlash muammolari. Inflyatsiya darajasi va uni mo‘tadillashtirish muammolari. Markaziy bank va antiinflyatsion siyosat yo‘nalishlari. Tijorat banklarining barqaror rivojlanish holati, tendensiyalari va ko‘rsatayotgan xizmatlari sifatini oshirish muammolari. “Qisqa”, “uzun”, “arzon” pullar siyosati va iqtisodiy inqirozdan chiqish dasturlari.

Fiskal siyosatning maqsali va uni transformatsiyalashuvi muammolari. Davlat budjeti tarkibi va rivojlanish tendensiyalari. Davlat budjeti tanqisligi va uni kamaytirish yo‘nalishlari. Davlat xarajatlari va uni optimallashtirish. Soliq siyosati islohotlari mohiyati va ustuvor yo‘nalishlari. Soliqlar iqtisodiyotni “jonlantirish” va tartibga solish vositasi sifatida.

Pandemiya sharoitida jahon iqtisodiyotining inqirozi va uni chuqurlashuvi bosqichlari. Jahondagi global “qo‘shilgan qiymat zanjiri”ning uzilishi va pandemiyadan keyingi jahon iqtisodiyotining rivojlanish muammolari. Iqtisodiy inqirozga qarshi milliy dasturlar va ularni amalga oshirish bosqichlari. O‘zbekiston Respublikasining pandemiya sharoitida inqirozga qarshi chora-tadbirlari dasturi: mazmuni, tarkibi va amalga oshirishning ustuvor yo‘nalishlari. Xalqaro moliya

institutlari va inqirozga qarshi milliy dasturlar ijrosi.

4-amaliy mashg'ulot:

Davlatning tashqi savdo siyosati va to'lov balansini muvozanatlashtirish yo'nalishlari

Tashqi savdo siyosatining mazmuni, yo'nalishlari va amalga oshirish dastaklari. Tashqi savdo siyosatini erkinlashtirish va Umumjahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lish muammolari. Tashqi savdoning miqyosining o'sishi, tarkibi va uni diversifikatsiyalash muammolari. O'zbekiston iqtisodiyotining jahon xo'jalik munosabatlari va xalqaro moliya bozoriga integratsiyalashuvi yo'nalishlari. O'zbekiston va xalqaro moliya institutlari o'rtasidagi munosabatlarning rivojlanishi.

To'lov balansining mohiyati va tarkibi. To'lov balansining holati va rivojlanish tendensiyalari. To'lov balansining muvozanatini ta'minlash yo'nalishlari. O'zbekistonning tashqi qarzi va unga xizmat ko'rsatish. Iqtisodiy xavfsizlik va tashqi qarzni mo'tadillashtirish muammolari.

5-amaliy mashg'ulot:

Monopoliyaga qarshi siyosat va raqobat muhitining rivojlanishi.

Monopoliya, sof monopoliya, monopol raqobat va oligopoliya. Monopol xokimiyat va monopol xokimiyat kursatgichlari, misol yechish. Monopoliyaga qarshi birinchi qonun, Sherman qonuni, "Adolatli narx". O'zbekiston Respublikasining "Raqobat" to'g'risidagi qonuni, uning mazmuni va mohiyati. Raqobat muhitini taminlash.

Monopoliyaga qarshi Sherman qonuni, monopoliyada narxlarni nazorat qilish, "Adolatli narxni" taminlash. O'zbekiston Respublikasining "Raqobat" to'g'risidagi Qonuni va shu qonunga kura raqobat muhitini taminlash masalalari qaraladi.

KO'CHMA MASHG'ULOT

"Makroiqtisodiy siyosat va milliy iqtisodiyotni barqarorlashuvi muammolari" moduli bo'yicha ko'chma mashg'ulot rejalashtirilmagan.

O'QITISH SHAKLLARI

Ushbu modul bo'yicha quyidagi o'qitish shakllaridan foydalaniladi:

- ma'ruzalar, amaliy mashg'ulotlar (ma'lumotlar va texnologiyalarni anglab olish, aqliy qiziqishni rivojlantirish, nazariy bilimlarni mustahkamlash);
- davra suhbatlari (ko'rilayotgan loyiha yechimlari bo'yicha taklif berish qobiliyatini oshirish, eshitish, idrok qilish va mantiqiy xulosalar chiqarish);
- bahs va munozaralar (loyihalar yechimi bo'yicha dalillar va asosli argumentlarni taqdim qilish, eshitish va muammolar yechimini topish qobiliyatini rivojlantirish).

ADABIYOTLAR RO'YXATI

Asosiy adabiyotlar

1. Gregory N. Mankiw. Macroeconomics. 7 th edition. Harvard University.

NY.: Worth Publishers, 2010

2. Ishmuhamedov A.E., Djumayev Z.A, Jumayev Q. X. Makroiqtisodiyot: O'quv qo'llanma. T.: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti, 2005. – 192 bet.
3. Vaxabov A.V., Butaboyev M.T. Makroiqtisodiyot. O'quv qo'llanma. – Farg'ona: “Navro‘z” nashriyoti, 2019. – 319 bet.
4. Вымятнина, Ю.В. Макроэкономика в 2 ч. Часть 1: учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры/ Ю.В.Вымятнина, К.Ю.Борисов, М.А.Пахнин. –Москва: Издательство Юрайт, 2017. – 294 с.
5. Вымятнина, Ю.В. Макроэкономика в 2 ч. Часть 2: учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры/ Ю.В.Вымятнина, К.Ю.Борисов, М.А.Пахнин. – Москва: Издательство Юрайт, 2018. – 198 с.
6. Розанова Н.М. Макроэкономика. Практикум: учебное пособие для магистратуры/ Н.М.Розанова. –Москва: Издательство Юрайт, 2019. 496 с.

Qo‘shimcha adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi “2022 — 2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-son Farmoni.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022 yil uchun O‘zbekiston Respublikasining Davlat budjeti to‘g‘risida”gi 31.12.2021 yildagi O‘RQ-742-sonli Qonuni.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasida investitsiya muxitini tubdan yaxshilash chora-tadbirlari to‘g‘risida” 01.08.2018 yildagi PF-5495-sonli Farmoni.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Soliq va bojxona imtiyozlari berilishini yanada tartibga solish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 27.06.2019 yildagi PF-5755-sonli Farmoni.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2020-2025 yillarga mo‘ljallangan O‘zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to‘g‘risida”gi 12.05.2020 yildagi PF-5992-sonli Farmoni.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Soliq ma‘muriyatchiligini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” 10.07.2019 yildagi PQ-4389-sonli Qarori.
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2019 – 2030 yillar davrida O‘zbekiston Respublikasining «yashil» iqtisodiyotga o‘tish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida” 04.10.2019 yildagi PQ-4477-sonli Qarori
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasining 2020-2022 yillarga mo‘ljallangan investitsiya dasturini amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 09.01.2020 yildagi PQ-4563 -sonli Qarori.
9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 25.01.2020. <https://uza.uz/>
10. Mirziyoyev Sh.M. Investorlar uchun qulay va jozibador sharoit yaratishga

- qaratilgan amaliy ishlarimizni yanada jadallashtiramiz. Yangi O‘zbekiston №60 (582), 2022 yil 22 mart soni.
11. Abel A.V., Bernanke B.S., Croushore D. Macroeconomics. 8 th edition. USA: Amazon, 2013.
 12. Бланшар О. Макроэкономика: учебник / О.Бланшар; науч.ред.пер. Л.Л.Любимов; Гос. ун-т - Высшей школы экономики, 2010. -671с.
 13. Вечканов Г.С., Вечканова Г.Р. Макроэкономика; Учебник для вузов. СПб.: Питер, 2009. -350 с.
 14. Самуэльсон, Пол Э., Нордхаус, Вильям Д. Макроэкономика. Учебное пособие. М.: ООО «И.Д. Вильямс», 2009. -592 с.
 15. Абель Э., Бернанке Б. Макроэкономика. 5-е изд. -СПб: Питер, 2008. - 768 с.
 16. Розанова, Н.М. Макроэкономика. Продвинутый курс в 2 ч. Часть 1: учебник для магистратуры/ Н.М.Розанова. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва: Издательство Юрайт, 2017. – 283 с.
 17. Ажемўғли. Дарон, Робинсон Жеймс А. Мамлакатлар таназзули сабаблари: кудрат, фаровонлик в акамбағаллик манбаълари. Инглиз тилидан таржима. – Тошкент.: “Ofset-print” МЧЖ. “Nihol” нашриёти, 2021. 672 бет.
 18. Pul-kredit siyosatining 2022 yil va 2023-2024 yillar davriga mo‘ljallangan asosiy yo‘nalishlari. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki, 2021 yil. 110 bet.
 19. Vaxabov A.V. Xajibakiyev Sh.X. Yashil iqtisodiyot. Darslik. - Toshkent.: “Universitet” 2020. – 296 b.
 20. Vaxabov A.V. Xajibakiyev Sh.X. Jahonda “yashil iqtisodiyot”ni rivojlantirish modellari va uni O‘zbekistonda amalga oshirish xususiyatlari. Monografiya. - Toshkent.: “Universitet” 2020, 278 b.
 21. Vaxabov A.V., Vaxtiyorov B.B. Aholining ijtimoiy jihatdan muhtoj qatlamlarini ijtimoiy himoya qilish tizimining manzilliligini kuchaytirish mexanizmini takomillashtirish. Monografiya. Toshkent.: “Universitet” 2020. 156 bet.
 22. Пузиков В.В., Вахабов А.В. и др. Современные особенности влияния теневой экономики на постсоветском пространстве и пути смягчения ее последствий. Коллективная монография. - Т.: “Университет”, 2021 - 372 с.
 23. Бюджет для граждан / Министерство финансов РУз. www.mf.uz
 24. Вахабов А.В., Разыкова Г.Х., Хажибакиев Ш.Х. Иностранные инвестиции и модернизация национальной экономики / Под ред. д.э.н., проф. А.В.Вахабова – Т.: Молия, 2011. – 300 с.
 25. Вахабов А.В., Разыкова Г.Х., Модернизация экономики. Учебное пособие. Тошкент: Iqtisod-Moliya. 2014. – С. 200.
 26. Вахабов А.В., Иминов Т.К., Тешабоев Т.З., Бутабоев М.Т. “Зелёная экономика”, как основа устойчивого развития (Экономический рост без ущерба для экологии). Монография. Т.: “Aloqachi”, 2019, 480 стр.

Internet resurslar

1. www.mineconomy.uz
2. www.mf.uz
3. www.cbu.uz
4. www.stat.uz
5. www.worldbank.org
6. www.imf.org
7. www.oecd.org
8. www.wto.org
9. www.cisstat.com
10. www.undp.org
11. www.ilo.org
12. www.adb.org

II. MODULNI O‘QITISHDA FOYDALANILADIGAN INTERFAOL TA’LIM METODLARI

“SWOT-tahlil” metodi.

Metodning maqsadi: mavjud nazariy bilimlar va amaliy tajribalarni tahlil qilish, taqqoslash orqali muammoni hal etish yo‘llarni topishga, bilimlarni mustahkamlash, takrorlash, baholashga, mustaqil, tanqidiy fikrlashni, nostandart tafakkurni shakllantirishga xizmat qiladi.

S – (strength)	• кучли томонлари
W – (weakness)	• заиф, кучсиз томонлари
O – (opportunity)	• имкониятлари
T – (threat)	• тўсиқлар

☞ “Makroiqtisodiy siyosat va barqaror iqtisodiy o‘shish strategiyalari” g‘oyasini “SWOT – tahlil” asosida tahlil qilish.

	<i>Tahlil tarkiblari</i>	<i>Natijalarni amalga oshirishning xususiyatlari</i>
S	Kuchli tomonlari (tashkillashtirishning ichki manbalari)	- barqaror rivojlanishning asosiy mexanizmi bo‘lib xizmat qiladi; - yangi loyihalar asosi hisoblanadi; - to‘siqlarni yengib o‘tishning yo‘li bo‘lishi mumkin.
W	Kuchsiz tomonlari (tashkillashtirishning ichki muammolari)	- tashkillashtirish faoliyati aynan shularni yengib o‘tishga yo‘naltirilgan bo‘lishi lozim; - yangi loyihalar uchun eng muhim maqsad hisoblanadi; - rivojlanish strategiyasini ishlab chiqishda albatta hisobga olinishi zarur
O	Imkoniyatlar (tashqaridan)	- moliyalashtirish va qo‘llab-quvvatlashning qo‘shimcha ko‘rsatkichi yoki tashqi manba bo‘lib xizmat qiladi, - ular tashkillashtirishning maqsadi bilan yoki qanchalik murosaga kelishishi bilan qanchalik mos kelishini hisobga olish zarur bo‘ladi; - yangi loyihalarning asosi yoxud hamkorlikni izlash manbasi bo‘lishi mumkin.
T	Xavflar (tashqaridan)	- Har bir yangi loyihada hisobga olinishi zarur; - ularni yengib o‘tish yoki betaraf etish yo‘llari ishlab chiqilishi kerak; - ba’zida mantiqqa mos kelmaydigan “raqiblar” “ittifoqchilarga” aylanishi bo‘lishi mumkin.

Xulosalash» (Rezyume, Veyer) metodi

Metodning maqsadi: Bu metod murakkab, ko‘ptarmoqli, mumkin qadar, muammoli xarakteridagi mavzularni o‘rganishga qaratilgan. Metodning mohiyati

shundan iboratki, bunda mavzuning turli tarmoqlari bo'yicha bir xil axborot beriladi va ayni paytda, ularning har biri alohida aspektlarda muhokama etiladi. Masalan, muammo ijobiy va salbiy tomonlari, afzallik, fazilat va kamchiliklari, foyda va zararlari bo'yicha o'rganiladi. Bu interfaol metod tanqidiy, tahliliy, aniq mantiqiy fikrlashni muvaffaqiyatli rivojlantirishga hamda o'quvchilarning mustaqil g'oyalari, fikrlarini yozma va og'zaki shaklda tizimli bayon etish, himoya qilishga imkoniyat yaratadi. "Xulosalash" metodidan ma'ruza mashg'ulotlarida individual va juftliklardagi ish shaklida, amaliy va seminar mashg'ulotlarida kichik guruhlardagi ish shaklida mavzu yuzasidan bilimlarni mustahkamlash, tahlili qilish va taqqoslash maqsadida foydalanish mumkin.

Методни амалга ошириш тартиби:

тренер-ўқитувчи иштирокчиларни 5-6 кишидан иборат кичик гуруҳларга ажратади;

тренинг мақсади, шартлари ва тартиби билан иштирокчиларни таништиргач, ҳар бир гуруҳга умумий муаммони таҳлил қилиниши зарур бўлган қисмлари тўширилган таркатма материалларни таркатали:

ҳар бир гуруҳ ўзига берилган муаммони атрофлича таҳлил қилиб, ўз мулоҳазаларини тавсия этилаётган схема бўйича таркатмага ёзма баён қилади;

навбатдаги босқичда барча гуруҳлар ўз тақдимотларини ўтказадилар. Шундан сўнг, тренер томонидан таҳлиллар умумлаштирилади, зарурий ахборотлар билан тўлдирилади ва мавзу яқинланади.

Namuna:

Makroiqtisodiy barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash yo'nalishlari					
Makroko'lamdagi muvozanatni ta'minlash		Bozor iqtisodiyotiga o'tishning milliy modellari		Xalqaro moliya institutlari	
afzalligi	kamchiligi	afzalligi	kamchiligi	afzalligi	kamchiligi
Xulosa:					

“Keys-stadi” metodi

“Keys-stadi” - inglizcha so'z bo'lib, (“case” – aniq vaziyat, hodisa, “stadi” – o'rganmoq, tahlil qilmoq) aniq vaziyatlarni o'rganish, tahlil qilish asosida o'qitishni amalga oshirishga qaratilgan metod hisoblanadi.

Mazkur metod dastlab 1921 yil Garvard universitetida amaliy vaziyatlardan iqtisodiy boshqaruv fanlarini o'rganishda foydalanish tartibida qo'llanilgan. Keysda

ochiq axborotlardan yoki aniq voqea-hodisadan vaziyat sifatida tahlil uchun foydalanish mumkin. Keys harakatlari o‘z ichiga quyidagilarni qamrab oladi: Kim (Who), Qachon (When), Qayerda (Where), Nima uchun (Why), Qanday/ Qanaqa (How), Nima-natija (What).

“Keys metodi” ni amalga oshirish bosqichlari

Ish bosqichlari	Faoliyat shakli va mazmuni
1-bosqich: Keys va uning axborot ta’minoti bilan tanishtirish	<ul style="list-style-type: none"> ✓ yakka tartibdagi audio-vizual ish; ✓ keys bilan tanishish(matnli, audio yoki media shaklda); ✓ axborotni umumlashtirish; ✓ axborot tahlili; ✓ muammolarni aniqlash
2-bosqich: Keysni aniqlashtirish va o‘quv topshirig‘ni belgilash	<ul style="list-style-type: none"> ✓ individual va guruhda ishlash; ✓ muammolarni dolzarblik iyerarxiyasini aniqlash; ✓ asosiy muammoli vaziyatni belgilash
3-bosqich: Keysdagi asosiy muammoni tahlil etish orqali o‘quv topshirig‘ining yechimini izlash, hal etish yo‘llarini ishlab chiqish	<ul style="list-style-type: none"> ✓ individual va guruhda ishlash; ✓ muqobil yechim yo‘llarini ishlab chiqish; ✓ har bir yechimning imkoniyatlari va to‘siqlarni tahlil qilish; ✓ muqobil yechimlarni tanlash
4-bosqich: Keys yechimini yechimini shakllantirish va asoslash, taqdimot.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ yakka va guruhda ishlash; ✓ muqobil variantlarni amalda qo‘llash imkoniyatlarini asoslash; ✓ ijodiy-loyiha taqdimotini tayyorlash; ✓ yakuniy xulosa va vaziyat yechimining amaliy aspektlarini yoritish

Masalan, mamlakatimizdagi o‘shish sur‘atining 9% darajasida YaIMni 2 baravar oshirish uchun 7,7 yil talab etiladi (70:9). Xolbuki, iqtisodiy o‘shishning 2000 yildagi 4,0% darajasida bu ko‘rsatkichga 17,5 yilda (70:4) erishish mumkin edi. Keyingi yillarda iqtisodiy o‘shish sur‘atining yanada oshirilishi bu muddatning ahamiyatli ravishda qisqarishiga olib keladi.

Ijtimoiy mahsulotning o‘shish sur‘ati bilan ishlab chiqarish omillari miqdorining o‘zgarishi o‘rtasidagi nisbat iqtisodiy o‘shishning ekstensiv yoki intensiv turlarini belgilab beradi. Bu turlari bo‘yicha izoh keltiring.

Кейсни бажариш босқичлари ва топшириқлар:

- Кейсдаги муаммони келтириб чиқарган асосий сабабларни белгиланг(индивидуал ва кичик гуруҳда).
- иқтисодий ўсишнинг экстенсив ёки интенсив турларини изоҳи келтирилган кетма-кетлигини белгиланг (жуфтликлардаги иш).

FSMU tahlili qatnashchilarda kasbiy-nazariy bilimlarni amaliy mashqlar va mavjud tajribalar asosida tezroq va muvaffaqiyatli o'zlashtirilishiga asos bo'ladi.

Namuna.

Fikr: "Iqtisodiy o'sish natijasida milliy iqtisodiyot ishlab chiqarish imkoniyatlarining kengayishi".

Topshiriq: Mazkur fikrga nisbatan munosabatingizni FSMU orqali tahlil qiling.

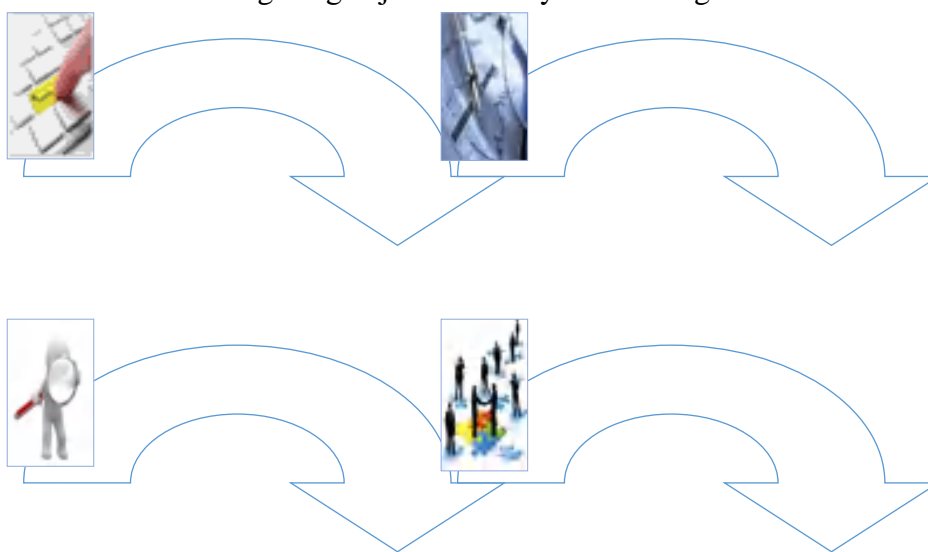
"Assesment" metodi

Metodning maqsadi: mazkur metod ta'lim oluvchilarning bilim darajasini baholash, nazorat qilish, o'zlashtirish ko'rsatkichi va amaliy ko'nikmalarini tekshirishga yo'naltirilgan. Mazkur texnika orqali ta'lim oluvchilarning bilish faoliyati turli yo'nalishlar (test, amaliy ko'nikmalar, muammoli vaziyatlar mashqi, qiyosiy tahlil, simptomlarni aniqlash) bo'yicha tashhis qilinadi va baholanadi.

Metodni amalga oshirish tartibi:

"Assesment" lardan ma'ruza mashg'ulotlarida talabalarning yoki qatnashchilarning mavjud bilim darajasini o'rganishda, yangi ma'lumotlarni bayon qilishda, seminar, amaliy mashg'ulotlarda esa mavzu yoki ma'lumotlarni o'zlashtirish darajasini baholash, shuningdek, o'z-o'zini baholash maqsadida individual shaklda foydalanish tavsiya etiladi. Shuningdek, o'qituvchining ijodiy yondashuvi hamda o'quv maqsadlaridan kelib chiqib, assesmentga qo'shimcha topshiriqlarni kiritish mumkin.

Namuna. Har bir katakdagi to'g'ri javob 5 ball yoki 1-5 balgacha baholanishi mumkin.

"Tushunchalar tahlili" metodi

Metodning maqsadi: mazkur metod talabalar yoki qatnashchilarni mavzu buyicha tayanch tushunchalarni o'zlashtirish darajasini aniqlash, o'z bilimlarini mustaqil ravishda tekshirish, baholash, shuningdek, yangi mavzu buyicha dastlabki bilimlar darajasini tashhis qilish maqsadida qo'llaniladi. Metodni amalga oshirish tartibi:

- ishtirokchilar mashg'ulot qoidalari bilan tanishtiriladi;
- tinglovchilarga mavzuga yoki bobga tegishli bo'lgan so'zlar, tushunchalar nomi tushirilgan tarqatmalar beriladi (individual yoki guruhli tartibda);
- tinglovchilar mazkur tushunchalar qanday ma'no anglatishi, qachon, qanday holatlarda qo'llanilishi haqida yozma ma'lumot beradilar;
- belgilangan vaqt yakuniga yetgach o'qituvchi berilgan tushunchalarning tugri va tuliq izohini uqib eshittiradi yoki slayd orqali namoyish etadi;

- har bir ishtirokchi berilgan tugri javoblar bilan uzining shaxsiy munosabatini taqqoslaydi, farqlarini aniqlaydi va o‘z bilim darajasini tekshirib, baholaydi.

Namuna: “Moduldagi tayanch tushunchalar tahlili”

Tushunchalar	Sizningcha bu tushuncha qanday ma’noni anglatadi?	Qo‘shimcha ma’lumot
Sikllarning asosiy turlari	Kitchin sikli 2–4 yil, Juglar sikli 7-12 yil, Kuznets sikli 16-25 yil, Kondratev sikli 40-60 yil, Forrester sikli 200 yil, Toffler sikli 1000-2000 yil	
Monetar konsepsiya	Foiz stavkasi va valyuta kursi o‘tasida bog‘liqlikni aks etgan	
Optimal valyuta hududlar nazariyasi	Jahon iqtisodiyotida kuzatilayotgan integratsiya jarayonlari XVF mutaxassislari Robert Mandell va Markus Fleming tomonidan 1960 – yillarda yaratilgan optimal valyuta hududlar nazariyasiga asoslangan	
Jahon valyuta tizimi evolyutsiyasi	1867–1913 yillar Parij valyuta tizimi, 1922– 1936 Genuya valyuta tizimi, 1944 – 1976 Bretton Vuds valyuta tizimi, 1976-hozirga qadar Yamayka valyuta tizimi	
Xalqaro valyuta fondi (XVF)	Moliyaviy sohasida xalqaro hamkorlikni ta’minlovchi tashkilot hisoblanadi va hozirgi paytda 183 a’zoldan iborat. XVF Jahon banki bilan bir vaqtda 1945 yilda Bretton Vuds konferensiyasi qarori bilan tashkil etilgan	

Izoh: Ikkinchi ustunchaga qatnashchilar tomonidan fikr bildiriladi. Mazkur tushunchalar haqida qo‘shimcha ma’lumot glossariyda keltirilgan.

Venn Diagrammasi metodi

Metodning maqsadi: Bu metod grafik tasvir orqali o‘qitishni tashkil etish shakli bo‘lib, u ikkita o‘zaro kesishgan aylana tasviri orqali ifodalanadi. Mazkur metod turli tushunchalar, asoslar, tasavurlarning analiz va sintezini ikki aspekt orqali ko‘rib chiqish, ularning umumiy va farqlovchi jihatlarini aniqlash, taqqoslash imkonini beradi.

Metodni amalga oshirish tartibi:

- ishtirokchilar ikki kishidan iborat juftliklarga birlashtiriladilar va ularga ko‘rib chiqilayotgan tushuncha yoki asosning o‘ziga xos, farqli jihatlarini (yoki aksi) doiralar ichiga yozib chiqish taklif etiladi;
- navbatdagi bosqichda ishtirokchilar to‘rt kishidan iborat kichik guruhlariga birlashtiriladi va har bir juftlik o‘z tahlili bilan guruh a’zolarini tanishtiradilar;
- juftliklarning tahlili eshitilgach, ular birgalashib, ko‘rib chiqilayotgan muammo yohud tushunchalarning umumiy jihatlarini (yoki farqli) izlab topadilar, umumlashtiradilar va doirachalarning kesishgan qismiga yozadilar.

Namuna: O‘zbekistonning xalqaro moliyaviy tashkilotlar bilan hamkorligini o‘ziga xos

xususiyatlarida mobil ilova ma'lumotlarini saqlash turlari bo'yicha

“Blits-o‘yin” metodi

Metodning maqsadi: o‘quvchilarda tezlik, axborotlar tizmini tahlil qilish, rejalashtirish, prognozlash ko‘nikmalarini shakllantirishdan iborat. Mazkur metodni baholash va mustahkamlash maqsadida qo‘llash samarali natijalarni beradi. **Metodni amalga oshirish bosqichlari:**

1. Dastlab ishtirokchilarga belgilangan mavzu yuzasidan tayyorlangan topshiriq, ya’ni tarqatma materiallarni alohida-alohida beriladi va ulardan materialni sinchiklab o‘rganish talab etiladi. Shundan so‘ng, ishtirokchilarga to‘g‘ri javoblar tarqatmadagi «yakka baho» kolonkasiga belgilash kerakligi tushuntiriladi. Bu bosqichda vazifa yakka tartibda bajariladi.

2. Navbatdagi bosqichda trener-o‘qituvchi ishtirokchilarga uch kishidan iborat kichik guruhlariga birlashtiradi va guruh a‘zolarini o‘z fikrlari bilan guruhdoshlarini tanishtirib, bahslashib, bir-biriga ta’sir o‘tkazib, o‘z fikrlariga ishonirish, kelishgan holda bir to‘xtamga kelib, javoblarini “guruh bahosi” bo‘limiga raqamlar bilan belgilab chiqishni topshiradi. Bu vazifa uchun 15 daqiqa vaqt beriladi.

3. Barcha kichik guruhlar o‘z ishlarini tugatgach, to‘g‘ri harakatlar ketma-ketligi trener-o‘qituvchi tomonidan o‘qib eshittiriladi, va o‘quvchilardan bu javoblarni “to‘g‘ri javob” bo‘limiga yozish so‘raladi.

4. “To‘g‘ri javob” bo‘limida berilgan raqamlardan “yakka baho” bo‘limida berilgan raqamlar taqqoslanib, farq bulsa “0”, mos kelsa “1” ball quyish so‘raladi. Shundan so‘ng “yakka xato” bo‘limidagi farqlar yuqoridan pastga qarab qo‘shib chiqilib, umumiy yig‘indi hisoblanadi.

5. Xuddi shu tartibda “to‘g‘ri javob” va “guruh bahosi” o‘rtasidagi farq chiqariladi va ballar “guruh xatosi” bo‘limiga yozib, yuqoridan pastga qarab qo‘shiladi va umumiy yig‘indi keltirib chiqariladi.

6. Trener-o‘qituvchi yakka va guruh xatolarini to‘plangan umumiy yig‘indi bo‘yicha alohida-alohida sharhlab beradi.

7. Ishtirokchilarga olgan baholariga qarab, ularning mavzu bo‘yicha o‘zlashtirish darajalari aniqlanadi.

“Iqtisodiy islohotlar tamoillari, strategiyasi, bosqichlari va yo‘nalishlari” bo‘yicha

tushuncha bering. O‘zingizni tekshirib ko‘ring!

Harakatlar mazmuni	Yakka baho	Yakka xato	To‘g‘ri javob	Guruh bahosi	Guruh xatosi
Iqtisodiy islohotlar strategiyasi bosqichlari					
Makroiqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash					
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish va himoya qilishni ta‘minlash institutlari					
Hududlarning rivojlantirish va investitsiyaviy jozibadorligini baholash					
Tadbirkorlik rivojlanishi reytingi					

“Insert” metodi

☞ **Metodning maqsadi:** Mazkur metod o‘quvchilarda yangi axborotlar tizimini qabul qilish va bilimlarni o‘zlashtirilishini yengillashtirish maqsadida qo‘llaniladi, shuningdek, bu metod o‘quvchilar uchun xotira mashqi vazifasini ham o‘taydi.

Metodni amalga oshirish tartibi:

- o‘qituvchi mashg‘ulotga qadar mavzuning asosiy tushunchalari mazmuni yoritilgan input-matnni tarqatma yoki taqdimot ko‘rinishida tayyorlaydi;
- yangi mavzu mohiyatini yorituvchi matn ta‘lim oluvchilarga tarqatiladi yoki taqdimot ko‘rinishida namoyish etiladi;
- ta‘lim oluvchilar individual tarzda matn bilan tanishib chiqib, o‘z shaxsiy qarashlarini maxsus belgilar orqali ifodalaydilar. Matn bilan ishlashda talabalar yoki qatnashchilarga quyidagi maxsus belgilardan foydalanish tavsiya etiladi:

Belgilar	1-matn	2-matn	3-matn
“V” – tanish ma‘lumot.			
“?” – mazkur ma‘lumotni tushunmadim, izoh kerak.			
“+” bu ma‘lumot men uchun yangilik.			
“– ” bu fikr yoki mazkur ma‘lumotga qarshiman?			

Belgilangan vaqt yakunlangach, ta‘lim oluvchilar uchun notanish va tushunarsiz bo‘lgan ma‘lumotlar o‘qituvchi tomonidan tahlil qilinib, izohlanadi, ularning mohiyati to‘liq yoritiladi. Savollarga javob beriladi va mashg‘ulot yakunlanadi.

Ta‘lim texnologiyasi modeli va texnologik xaritasi

👉 O'quv mashg'ulotida ta'lim texnologiyasi modeli va texnologik xaritasini ishlab chiqish.

Eslatma: topshiriqni bajarishda yo'riqnomaga amal qiling.

YO'RIQNOMA

Aniq fan va mavzu bo'yicha mashg'ulotning **ta'lim modeli** jadval ko'rinishida bo'lib, unda quyidagilar ko'rsatiladi:

- *dastlabki ma'lumotlar*: o'quv mavzusi, vaqti, talabalar soni;
- *shakl* (ma'ruza, seminar va boshq.) va *ko'rinishi* (masalan, muammoli ma'ruza va boshq.), o'quv mashg'uloti rejasi/tuzilishi, uning maqsadi, o'quv faoliyatining ko'zlanayotgan natijalari, pedagogik vazifalari;
- tanlangan ta'lim modeli: *usullar, shakllar va o'qitish vositalari*;
- *ta'lim berish sharoiti*: maxsus jihozlangan, guruhli shakllarda ishlashga mo'ljallangan xonalar;
- *monitoring va baholashga* asoslangan qaytar aloqaning yo'l va vositalari: nazorat turi (yozma va og'zaki), nazorat shakli (tezkor-so'rov, test olish, taqdimot, o'quv topshiriqlari va boshq.).

O'quv mashg'ulotining texnologiya xaritasi uch qatorni o'z ichiga olib, 1,5-2 varaqda jadval ko'rinishida bajariladi: (1) o'quv mashg'uloti bosqichlari va vaqti; (2) ta'lim beruvchi faoliyati; (3) ta'lim oluvchi faoliyati.

Ilova. O'quv jarayonining tashkiliy - didaktik vazifasini bajaradi: o'quv/mustaqil ish uchun savol va topshiriqlarni, uni baholash mezonlarini, o'quv ish jarayonida talabalar amal qilishi lozim bo'lgan qoidalar, ta'lim beruvchi foydalanadigan tayanch yozmalar, shuningdek chizma, jadval, slaydlar va boshqa ko'rgazmali materiallar, rejalashtirilgan maqsadlarga erishishni nazorat qilish uchun topshiriqlar (testlar, savollar, topshiriqlar va mashqlar).

Bu yerda taqdim etilayotgan materiallar chegaralanmaydi. Faqat ular katta hajmli, yaxshi tuzilmaga keltirilgan va grafikli chizmalarda rasmiylashtirilgan bo'lishi kerak.

O'quv mashg'ulotida ta'lim texnologiyasi modeli

Mavzu (raqami)(nomi).....

<i>Vaqt: ...soat</i>	<i>Talabalar soni: ...</i>
<i>O'quv mashg'ulotining shakli va turi</i>	Ma'ruza (axborotli/birlashgan dars va boshq..), seminar (bilim va ko'nikmalarni chuqurlashtirish bo'yicha), amaliy mashg'ulot
<i>Ma'ruza rejasi / o'quv mashg'ulotining tuzilishi</i>	1. ... 2. ...
<i>O'quv mashg'uloti maqsadi:</i>	Shakllantirish / bilim va ko'nikmalarni chuqurlashtirish
<i>Pedagogik vazifalar:</i> ...bilan tanishtirish; ...tasnifini berish; ...tushuntirish; ... ochib berish va boshq.	<i>O'quv faoliyati natijalari:</i> ...ko'rsatadilar; ...tasniflaydilar; ...aytib beradilar; ...tartibli ravishda ochib beradilar
<i>O'qitish metodlari</i>	Ma'ruza, insert, aqliy hujum va boshq.
<i>O'quv faoliyatini tashkillashtirish shakllari</i>	Frontal, jamoaviy, guruhlarda ishlash
<i>O'qitish vositalari</i>	Ma'ruza matni, texnika vositalari va boshq.
<i>O'qitish sharoiti</i>	Maxsus texnika vositalari bilan jihozlangan, guruhli shakllarda ishlashga mo'ljallangan xonalar

<i>Qaytar aloqaning yo'l va vositalari</i>	Og'zaki nazorat: tezkor-so'rov va boshq. Yozma nazorat: referat, test va boshq.
--	--

O'quv mashg'ulotining texnologik xaritasi

Ish bosqichlari va vaqti	Faoliyat	
	ta'lim beruvchi	ta'lim oluvchilar
1-bosqich. O'quv mashg'ulotiga kirish (daq.)	1.1. Mavzuning nomi, maqsad va kutilayotgan natijalarni yetkazadi. Mashg'ulot rejasi bilan tanishtiradi. 1.2. Mavzu bo'yicha asosiy tushunchalarni; mustaqil ishlash uchun adabiyotlar ro'yxatini aytadi. 1.3. O'quv mashg'ulotida o'quv ishlarini baholash mezonlari bilan tanishtiradi	Tinglaydilar, yozib oladilar. Aniqlashtiradilar, savollar beradilar.
2-bosqich. Asosiy (daq.)	2.1. Tezkor-so'rov / savol-javob/ aqliy hujum orqali bilimlarni faollashtiradi. 2.2. Ma'ruza/ seminar/ amaliy mashg'ulotning rejasi va tuzilishiga muvofiq ta'lim jarayonini tashkil etish bo'yicha harakatlar tartibini bayon etadi	Javob beradilar Yozadilar. Guruhlarda ishlaydilar, taqdimot qiladilar va bosh.
3-bosqich. Yakuniy (daq.)	3.1.Mavzu bo'yicha yakunlaydi, qilingan ishlarni kelgusida kasbiy faoliyatlarida ahamiyatga ega ekanligi muhimligiga talabalar e'tiborini qaratadi. 3.2. Guruhlar ishini baholaydilar, o'quv mashg'ulotining maqsadga erishish darajasini tahlil qiladi. 3.3. Mustaqil ish uchun topshiriq beradi va uning baholash mezonlarini yetkazadi .	O'z-o'zini, o'zaro baholashni o'tkazadilar. Savol beradilar Topshiriqni yozadilar

III. NAZARIY MASHG‘ULOT MATERIALLARI

1- MAVZU. MAKROIQTISODIY SIYOSAT VA BARQAROR IQTISODIY O‘SISH TA‘MINLASH YO‘NALISHLARI

Reja:

1. Iqtisodiy o‘shning mazmuni, turlari va ko‘rsatkichlari.
2. Iqtisodiy o‘shning omillari.
3. O‘zbekistonda iqtisodiy o‘shning yuqori sur‘atlarini ta‘minlash omillari.

☞ Tayanch iboralar:

Zamonaviy ta‘lim, ilg‘or tajribalar, modul, modulli o‘quv axborotlar, modul bloklar, modulli-kredit, ECTS kreditlari ECTS o‘quv rejalari, Bolonya deklaratsiyasi, talabning mehnat sarfi, kreditlar miqdori, transferancy, agreement, Credits-hots, Credits-Post, transcript, syllabus, axborot paketi, o‘tish koeffitsiyenti, blended learning (aralash o‘qitish), masofali o‘qitish, mahorat darslari, vebinar, evristik metod, moderator, tyutor, edvayzer, fasilitator.

1.1. IQTISODIY O‘SISHNING MAZMUNI, TURLARI VA KO‘RSATKICHLARI.

Milliy iqtisodiyotda iqtisodiy rivojlanish qiyin aniqlanadigan jarayon bo‘lganligi sababli uning mezonlaridan biri bo‘lgan iqtisodiy o‘sh ko‘proq tahlil qilinadi.

Iqtisodiy o‘sh bevosita yalpi ichki mahsulot hajmining mutlaq va aholi jon boshiga hamda iqtisodiy resurs xarajatlari har bir birligi hisobiga o‘shisi, sifatining yaxshilanishi va tarkibining takomillashuvida ifodalanadi.

Iqtisodiy o‘shni YaIM mutlaq hajmining ortishi orqali yoki aholi jon boshiga real YaIM miqdorining ortishi orqali o‘lchash buning qanday maqsadda amalga oshirilayotganiga bog‘liq bo‘ladi. Odatda biron bir mamlakat iqtisodiy o‘shini YaIM mutlaq hajmining ortishi orqali o‘lchash uning iqtisodiy salohiyatini baholashda, aholi jon boshiga real YaIM miqdorining ortishi orqali o‘lchash esa mamlakatdagi turmush darajasini taqqoslashda qo‘llaniladi¹.

Mamlakatning iqtisodiy o‘sh sur‘atini tavsiflaydigan mazkur ko‘rsatkichlar (real YaIM va aholi jon boshiga real YaIMning o‘shisi) miqdoriy ko‘rsatkichlar bo‘lib, ular birinchidan, mahsulot sifatining oshishini to‘liq hisobga olmaydi va shu sababli farovonlikning haqiqiy o‘shini to‘liq tavsiflab berolmaydi; ikkinchidan, real YaIM va aholi jon boshiga YaIMning o‘shisi bo‘sh vaqtning sezilarli ko‘payishini aks ettirmaydi va farovonlik real darajasining pasaytirib ko‘rsatilishiga olib keladi; uchinchidan, iqtisodiy o‘shni miqdoriy hisoblash boshqa tomondan uning atrof-muhitga va inson hayotiga salbiy ta‘sirini hisobga olmaydi. Shunga ko‘ra, iqtisodiy o‘shning barcha tavsifi yillik o‘sh sur‘atlarining foizdagi o‘lchovida to‘liq o‘z ifodasini topadi:

$$\tilde{Y}C = \frac{YIM_{\text{жорийдavr}} - YIM_{\text{базисдavr}}}{YIM_{\text{базисдavr}}} \times 100\%$$

bu yerda:

O‘S – iqtisodiy o‘sh sur‘ati, foizda;

YaIM_{bazis davr} – taqqoslanayotgan davr (yil)dagi real YaIM hajmi;

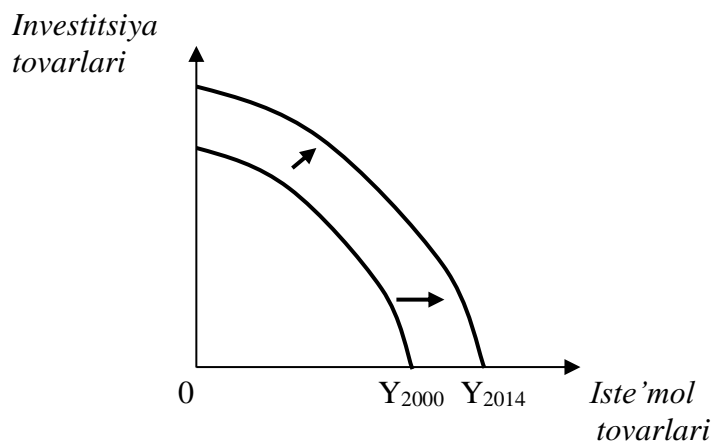
YaIM_{joriy davr} – joriy davr (yil)dagi real YaIM hajmi.

¹ Dimitrios Asteriou, Stephen G. Hall., Applied econometrics (second edition). USA, 2011, English.

Aytaylik, 2014 yildagi milliy ishlab chiqarish hajmi (Y_{2014}) 2000 yildagi (Y_{2000})ga nisbatan o'sdi. Bu o'sish o'z navbatida milliy ishlab chiqarish imkoniyatlari egri chizig'ining ham kengayishiga olib keladi (1-chizma).

1-chizma

Iqtisodiy o'sish natijasida milliy iqtisodiyot ishlab chiqarish imkoniyatlarining kengayishi

Chizmadan ko'rinadiki, iqtisodiy o'sish natijasida ishlab chiqarilgan ijtimoiy mahsulot miqdori ortadi, bu esa aholi turmush farovonligining oshishiga olib keladi. Iqtisodiyot mavjud ehtiyojlarni yanada to'laroq qondirish imkoniga ega bo'ladi.

Iqtisodiy o'sishning ahamiyati to'g'risida gapirilganda uning darajasini ham e'tiborda tutish lozim. Iqtisodiy o'sish sur'atlarining ahamiyatlilik darajasi turli mamlakatlar real YaIMning hajmidan kelib chiqqan holda farqlanadi. Real YaIM hajmi nisbatan kichik bo'lgan mamlakatlar uchun 8-10% darajasidagi iqtisodiy o'sish sur'ati me'yordagi holat sanalishi, real YaIM hajmi juda katta bo'lgan mamlakatlar uchun 2-3% darajasidagi iqtisodiy o'sish sur'ati esa ahamiyatli ko'rsatkich hisoblanishi mumkin.

Iqtisodiy o'sish sur'atining ahamiyatini iqtisodchilar tomonidan qo'llaniluvchi «**70 miqdori qoidasi**» yordamida ham ochib berish mumkin. Bu qoidaga ko'ra, milliy iqtisodiyotda ishlab chiqarilayotgan YaIM hajmini 2 baravarga oshirishda qancha vaqt talab etilishini aniqlash uchun 70 sonini yillik o'sish sur'atiga bo'lish kerak bo'ladi. Masalan, mamlakatimizdagi o'sish sur'atining 9% darajasida YaIMni 2 baravar oshirish uchun 7,7 yil talab etiladi (70:9). Xolbuki, iqtisodiy o'sishning 2000 yildagi 4,0% darajasida bu ko'rsatkichga 17,5 yilda (70:4) erishish mumkin edi. Keyingi yillarda iqtisodiy o'sish sur'atining yanada oshirilishi bu muddatning ahamiyatli ravishda qisqarishiga olib keladi.

Ijtimoiy mahsulotning o'sish sur'ati bilan ishlab chiqarish omillari miqdorining o'zgarishi o'rtasidagi nisbat iqtisodiy o'sishning ekstensiv yoki intensiv turlarini belgilab beradi.

Ekstensiv iqtisodiy o'sishga ishlab chiqarishning avvalgi texnikaviy asosi saqlanib qolgan holda ishlab chiqarish omillari miqdorining ko'payishi tufayli erishiladi. Aytaylik, mahsulot ishlab chiqarishni ikki hissa ko'paytirish uchun ishlab chiqarish omillari miqdori ikki barobar ko'paytirilishi lozim, sodda qilib aytganda mavjud korxonalar bilan bir qatorda o'rnatilgan uskunalarning quvvati, miqdori va sifati, ishchi kuchining soni va malaka tarkibi bo'yicha xuddi o'shanday yana korxonalar qurilishi lozim. Ekstensiv rivojlanishda, agar u sof holda amalga oshirilsa, ishlab chiqarish samaradorligi o'zgarmay qoladi.

Iqtisodiy o'sishning intensiv turi sharoitida mahsulot chiqarish miqyoslarini kengaytirishga ishlab chiqarish omillarini sifat jihatidan takomillashtirish, yanada ilg'or ishlab chiqarish vositalarini va yangi texnikani qo'llash, ishchi kuchi malakasini oshirish, shuningdek, mavjud ishlab chiqarish potensialidan yaxshiroq foydalanish yo'li bilan erishiladi. Intensiv yo'l ishlab chiqarishga jalb etilgan

resurslarning har bir birligidan olinadigan samaraning, pirovard mahsulot miqdorining o'sishida, mahsulot sifatining oshishida o'z ifodasini topadi.

Real hayotda ekstensiv va intensiv omillar sof holda, alohida-alohida mavjud bo'lmaydi, balki muayyan uyg'unlikda, bir-biri bilan qo'shilgan tarzda bo'ladi. Shu sababli ko'proq ustuvor ekstensiv va ustuvor intensiv iqtisodiy o'sish turlari haqida so'z yuritiladi².

Iqtisodiy o'sishning alohida tomonlarini tavsiflovchi ko'rsatkichlari ham mavjud bo'lib, ulardan asosiylari ishlab chiqaruvchi kuchlar rivojlanish darajasi, mehnat unumdorligining o'sishi va ish vaqtini tejash, shaxsiy daromad va foyda massasi, milliy iqtisodiyotning tarmoq tuzilishi kabilar hisoblanadi.

Ishlab chiqaruvchi kuchlar darajasi quyidagi ko'rsatkichlar bilan tavsiflanadi:

- a) ishlab chiqarish vositalarining rivojlanganlik darajasi;
- b) xodimning malakasi va tayyorgarlik darajasi;
- v) ishlab chiqarishning moddiy va shaxsiy omili o'rtasidagi nisbat;
- g) mehnat taqsimoti, ishlab chiqarishning tashkil etilishi, ixtisoslashtirilishi va kooperatsiyasi.

Iqtisodiy o'sishning jahon amaliyotida keng qo'llaniladigan boshqa ko'rsatkichi iqtisodiyotning tarmoq tuzilishi hisoblanadi. U tarmoqlar bo'yicha hisoblab chiqilgan YaIM ko'rsatkichi asosida tahlil qilinadi. Bunda iqtisodiyotning yirik sohalari, moddiy va nomoddiy ishlab chiqarish tarmoqlari o'rtasidagi nisbat ham o'rganiladi.

1.2. IQTISODIY O'SISHNING OMILLARI.

Iqtisodiy o'sishga ta'sir ko'rsatuvchi omillarni shartli ravishda ikki guruhga ajratish mumkin. Birinchi guruh omillar **taklif omillari** deb ham atalib, iqtisodiyotning o'sish layoqatini belgilab beradi:

- 1) tabiiy resurslarning miqdori va sifati;
- 2) ishchi kuchi resurslari miqdori va sifati;
- 3) asosiy kapital (asosiy fondlar) ning hajmi;
- 4) texnologiya va fan-texnika taraqqiyoti.

Bu omillar har birining yalpi mahsulot hajmiga ta'sirini baholash orqali iqtisodiy o'sishni tavsiflash mumkin.

Ma'lumki, yalpi ichki mahsulot ishchi kuchi, kapital va tabiiy resurslar sarflarining funksiyasi hisoblanadi, ya'ni:

$$Y = f(L, K, N),$$

bu yerda:

Y – yalpi ichki mahsulot;

L – ishchi kuchi sarflari;

K – kapital sarflari;

N – tabiiy resurslar sarflari.

Bu funksional bog'lanishdan kelib chiqqan holda iqtisodiy o'sishni belgilab beruvchi bir qator xususiy ko'rsatkichlarni keltirib chiqarish mumkin:

- 1) **mehnat unumdorligi (Y/L)** – mahsulot ishlab chiqarish hajmining jonli mehnat sarflariga nisbati;
- 2) **mehnat sig'imi (L/Y)** – jonli mehnat sarflarining mahsulot ishlab chiqarish hajmiga nisbati;
- 3) **kapital samaradorligi (Y/K)** – mahsulot ishlab chiqarish hajmining unga sarflangan kapital xarajatlariga nisbati;
- 4) **kapital sig'imi (K/Y)** – kapital xarajatlarining mahsulot ishlab chiqarish hajmiga nisbati;
- 5) **tabiiy resurslar samaradorligi (Y/N)** – mahsulot ishlab chiqarish hajmining qo'llanilgan tabiiy resurslar miqdoriga nisbati;

² Adam Szirmai, Wim Naude, Micheline Goedhuys., Entrepreneurship, Innovation, and Economic Development. UK, 2011, English.

6) **mahsulotning resurslar sig'imi (N/Y)** – tabiiy resurslar sarfining mahsulot ishlab chiqarish hajmiga nisbati;

7) **ishchi kuchining kapital bilan qurollanganlik darajasi (K/L)** – ishlab chiqarish jarayonida qo'llanilayotgan kapital hajmining ishchi kuchi miqdoriga nisbati.

Iqtisodiy o'sishni tahlil qilishda yuqorida ko'rib chiqilgan ko'rsatkichlardan tashqari yana **keyingi qo'shilgan ishlab chiqarish omillari unumdorligi** ko'rsatkichlari ham muhim ahamiyat kasb etadi. Bu ko'rsatkichlar, boshqa omillar sarfi o'zgarmagani holda, har bir alohida omil sarfining qo'shimcha o'sishi ta'sirida mahsulot ishlab chiqarish hajmining qo'shimcha o'sishi hajmini belgilab beradi:

- 1) keyingi qo'shilgan mehnat unumdorligi ($\Delta Y / \Delta L$);
- 2) keyingi qo'shilgan kapital unumdorligi ($\Delta Y / \Delta K$);
- 3) keyingi qo'shilgan tabiiy resurslar unumdorligi ($\Delta Y / \Delta N$).

Bu ko'rsatkichlar yalpi mahsulot ishlab chiqarish umumiy hajmining o'sishida har bir omilning hissasini namoyon etib, u quyidagicha aniqlanadi:

$$Y = (\Delta Y / \Delta L)L + (\Delta Y / \Delta K)K + (\Delta Y / \Delta N)N .$$

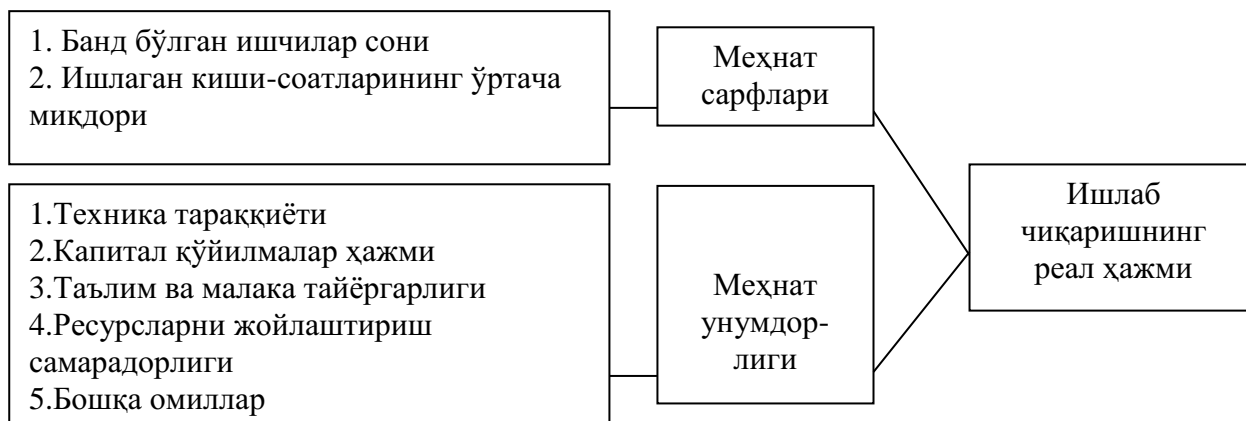
Iqtisodiy o'sishga **taqsimlash omillari** ham ta'sir qiladi. Ishlab chiqarish calohiyatidan maqsadga muvofiq foydalanish uchun nafaqat resurslar iqtisodiy jarayonga to'liq jalb qilingan bo'lishi, balki juda samarali ishlatilishi ham zarur. Resurslarning o'sib boruvchi hajmidan real foydalanish va ularni kerakli mahsulotning yuqori miqdorini oladigan qilib taqsimlash ham zarur bo'ladi.

Real mahsulot ikki asosiy usulda ko'paytirilishi mumkin: 1) resurslarning ko'proq hajmining jalb etilishi; 2) ulardan ancha unumli foydalanish yo'li bilan (2-chizma).

Amaliy hayotda iqtisodiy o'sishni susaytirib turuvchi omillar ham mavjud bo'ladiki, ular mehnat muhofazasi, atrof-muhitning ifloslanishi kabi holatlar natijasida kelib chiqadi. Keyingi yillarda respublikamizda davlat tomonidan atrof-muhit ifloslanishining oldini olish, xodimlar mehnat sharoitini yaxshilash va sog'lig'ini muhofaza qilishni tartibga solishda muhim tadbirlar amalga oshirildi. Bu o'z navbatida iqtisodiy o'sish sur'atiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Chunki bunday tadbirlarni amalga oshirish tegishli xarajatlarni taqozo qiladi. Shu orqali mehnat unumdorligini oshirish uchun zarur bo'lgan mablag'lar boshqa tomonga jalb qilinadi.

2-chizma

Real mahsulot o'sishini aniqlab beruvchi omillar

Iqtisodiy o'sishning mohiyati iqtisodiyotning asosiy qarama qarshiligi xisoblangan ishlab chiqarish resurslarini cheklanganligi bilan ijtimoiy extiyojlarni o'sishini cheksizlik o'rtasidagi asosiy ziddiyatni yangi darajada hal etish va qayta ishlab chiqarishdan iborat. Ushbu ziddiyat ikki asosiy usul bilan hal etilishi mumkin:

1. ishlab chiqarish imkoniyatlarini ko'paytirish hisobidan;
2. mavjud ishlab chiqarish imkoniyatlaridan samarali foydalanish va ijtimoiy extiyojlarini rivojlantirish hisobidan hal etilishi mumkin.

“Iqtisodiy o‘shning sifati” tushunchasi mamlakatning iqtisodiy rivojlanishini ijtimoiy yo‘naltirilganini kuchayishini ifodalaydi.

Iqtisodiy o‘sh sifati tarkibiy qismlari quyidagilardan iborat:

- aholining moddiy farovonligini yaxshilanishi;
- shaxsining xar tomonlama rivojlanishini asosi xisoblangan bo‘sh vaqtini ko‘payishi;
- ijtimoiy infratuzilma tarmoqlari rivojlanish darajasini o‘shishi;
- inson kapitaliga sarflanadigan investitsiyani o‘shishi;
- kishilarning turmush va mexnat sharoiti xavfsizligi ta‘minlash;
- ishsizlarning va mexnat qobiliyatiga ega bo‘lmagan axolini ijtimoiy ximoya qilish;
- mexnat bozoridagi taklif o‘sib borayotgan sharoitda to‘la bandlikni qo‘llab-quvvatlash.

Iqtisodiy o‘shning yangi sifati o‘tish quyidagilarni anglatadi:

- iqtisodiy rivojlanishga asosan ilmiy-texnika taraqqiyotini omillari xisoblangan kompyuterlar, resursni tejaydigan texnologiyalarni qo‘llash orqali erishiladi;
- iqtisodiy rivojlanishga tovar va xizmatlarni sifatini oshirish va sog‘lom raqobat muhitini kuchaytirish hisobiga erishiladi;
- iqtisodiy rivojlanishga insonning yashaydigan ekologik muxitni ximoya qilish borasidagi talablarini bajarish hisobiga erishiladi;
- iqtisodiy rivojlanish ijtimoiy yo‘naltirilganlikka qaratilgan bo‘ladi.

Barqaror rivojlanish – iqtisodiyotning uzoq muddat muvozanatli, uzluksiz rivojlanish holati.

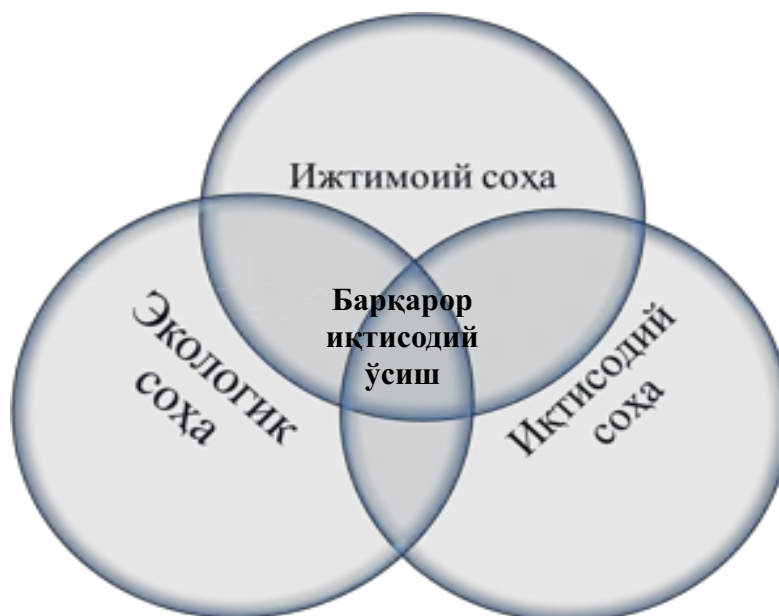
Barqaror rivojlanish – insonlarning imkoniyatlarini saqlab qolish va rivojlantirishga yo‘naltirilgan aktivlar (portfeli)ni boshqarish jarayoni (Jahon banki).

- Bunda aktivlar tushunchasi jismoniy kapital bilan bir qatorda tabiiy va inson kapitalini ham qamrab oladi.
- Barqaror rivojlanishni ta‘minlash uchun iqtisodiy o‘sh ta‘minlanishi yoki hech bo‘lmaganda ushbu davrda aktivlar miqdori kamaymasligi zarur.

Aktivlarning o‘zgarishi deganda mamlakatdagi jamg‘armalar, investitsiyalar, jamg‘arilgan boylikning “sof o‘sh” sur‘ati tushuniladi.

3-chizma

Barqaror iqtisodiy o‘sh yo‘nalishlari

1. Iqtisodiy soha:

- ❖ Iqtisodiy o'sishga erishishda yalpi kapital (fiziologik, tabiiy yoki inson kapitali) darajasini saqlash;
- ❖ Iqtisodiy o'sish yangi ish o'rinlarini yaratish orqali aholi bandligini ta'minlash va cheklangan resurslar sharoitida ehtiyojlarni samarali qondirish:
 - Ishlab chiqarish jarayonida ekologik, tabiiy, takomillashgan zamonaviy texnologiyalarni qo'llash va chiqindilarni qayta ishlash;
 - Yuqori qiymatga ega bo'lmagan, zamonaviy va maqbul elektr energiyasi bilan ta'minlash;
 - Yuqori texnologik ishlab chiqarishni va innovatsion jarayonlarni amalga oshirishga zamin yaratuvchi infratuzilmani tashkil etish;
 - Suv resurslaridan foydalanishning maqbul modellarini ishlab chiqish;
- ❖ Iqtisodiy dasturlarni amalga oshirishda ularning tabiat qonuniyatlariga zid kelmasligi va ekologik xavf-xatarlarni yuzaga kelishiga sabab bo'lmasligi inobatga olish.

2. Ijtimoiy soha

Madaniy va ijtimoiy barqarorlikni saqlab qolish, ne'matlarni adolatli taqsimlash, inson kapitalini ko'paytirishga yo'naltirilgan ijtimoiy muammolarni anglash. Bunda quyidagilar ustuvor hisoblanadi:

- qashshoqlik va ochlikni yo'qotish, oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash va ovqatlanish sifatini yaxshilash, qishloq xo'jaligining barqaror rivojlanishiga ko'maklashish;
- Aholining kambag'al qatlamlariga maqsadli yordam ko'rsatish;
- Sog'lom turmush tarzi va barcha yoshdagi aholi guruhlari uchun turmush farovonligini ta'minlash;
- Sifatli ta'lim bilan barchani qamrab olish va insonni umri davomida ta'lim imkoniyatlarini rag'batlantirish.

1.3. O'ZBEKISTONDA IQTISODIY O'SISHNING YUQORI SUR'ATLARINI TA'MINLASH OMILLARI VA NATIJALARI.

O'zbekistonda mustaqillik yillarida olib borilgan islohotlar orqali iqtisodiyotning barqaror o'sishi ta'minlandi, makroiqtisodiy va moliyaviy barqarorlik mustahkamlandi, iqtisodiyot va uning ayrim sohalari o'rtasidagi mutanosiblik kuchaydi; bozor mexanizmining tarkibiy qismlari qaror topdi va uning infratuzilmalari vujudga keltirilib, rivojlantirildi.

Mamlakatimizda iqtisodiy o'sishning yuqori sur'atlarini ta'minlanish maqsadida quyidagi jarayonlarning amalga oshirilishiga katta e'tibor qaratildi:

- keng ko'lamdagi tizimli bozor islohotlarini izchil amalga oshirish;
- xorijiy investitsiyalarni jalb qilish chora-tadbirlarini kuchaytirish;
- iqtisodiyotda chuqur tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirish;
- ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish va yangilash;
- eksportga ixtisoslashgan yangi tarmoq va korxonalarini barpo etish;
- kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni jadal rivojlantirishga qaratilgan, har tomonlama puxta o'ylangan siyosatni amalga oshirish.

1-jadval

Ko'rsatkichlar	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Yalpi ichki mahsulotning o'sishi	8,5	8,0	7,8	5,2	5,1	5,6	1,6	7,4
Sanoat mahsulotning o'sishi	8,3	8,0	6,0	8,0	10,6	5,0	0,7	8,7
Xizmat ko'rsatish hajmi	13,4	10,8	12,5	10,7	6,3	13,2	0,1	19,2

Qishloq xo'jaligi	6,8	7,0	6,6	2,0	0,3	3,1	3,0	4,0
Savdo sohasi	14,7	15,0	14,4	1,9	4,4	7,9	0,1	12,0
Eksport umumiy hajmining o'sishi	10,8	-10,4	0,5	6,6	13,6	24,8	-13,4	10,0
Davlat budjetining bajarilishi	+0,3	+0,1	+0,1	+0,2	+0,02	-1,1	-4,4	
Inflyatsiya darajasi	7,3	5,6	5,7	14,4	14,3	15,2	11,1	9,98
Aholi jon boshiga real daromadlarning o'sishi	23,5	4,3	6,9	8,4	7,1	3,8	2,6	9,9

Makroiqtisodiy barqarorlikning asosiy belgilari:

- ❖ Daromadlar taqsimlanishi muammosi
- ❖ Iqtisodiy o'sish
- ❖ To'la bandlik
- ❖ Ichki narxlarning barqarorligi (inflyatsiya)
- ❖ Baquvvat to'lov balansi
- ❖ Davlat budjeti kamomadining YaIMga nisbatan 3% dan oshib ketmasligi

Iqtisodiy o'sishning asosiy shartlari:

1. Joriy yilda ishlab chiqarilgan yalpi ichki mahsulot (YaIM) avvalgi yilga nisbatan ko'proq bo'lishi.

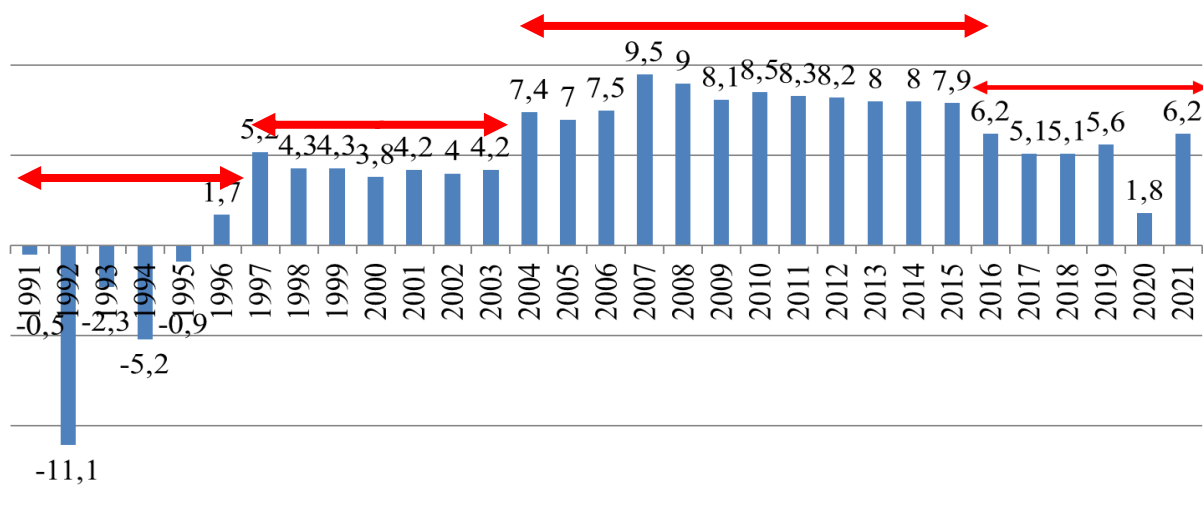
2. YaIMning o'sish sur'ati aholi o'sish sur'atidan yuqori bo'lishi, ya'ni kishi boshiga ishlab chiqarilgan YaIMning ko'payishi.

Mamlakat iqtisodiyoti rivojining bosqichlari:

- 1- bosqich. 1991-1995 yillar (pasayish yillari)
- 2- bosqich. 1996-2003 yillar (barqarorlashtirish yillari)
- 3- bosqich. 2004 yildan hozirgi davrgacha (yuqori o'sish sur'atlari ta'minlangan yillar)

4-chizma

O'zbekistonda real YaIM sur'atlari, o'tgan yillarga nisbatan foiz hisobida

Nazorat savollari:

1. Iqtisodiy o‘shishni iqtisodiyotga ta’sirini izohlab bering?
2. Iqtisodiy o‘shishning taqsimlash omillari haqida tushuncha bering?
3. Qishloq xo‘jaligida amalga oshirilayotgan ishlar haqida statistik tahlil keltiring?
4. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlanish tendensiyalarini izohlang?
5. Investitsiya dasturi doirasida amalga oshirilayotgan ishlar haqida izoh bering?
6. O‘zbekistonda 2016 yilga mo‘ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo‘nalishlari tushuncha bering?

Foydalanilgan adabiyotlar:

Maxsus adabiyotlar

1. Tay Vaughan., Multimedia: Making it Work. USA, 2016, English.
2. Martin Weale, Andrew Blake, Nicos Christodoulakis, James E Made, David Vines., Macroeconomic Policy. UK, 2015, English.
3. Keith S. Taber., Modelling Learners and Learning in Science Education: Developing Representations of Concepts, Conceptual Structure and Conceptual Change to Inform Teaching and Research. Springer., UK, 2013, English.
4. Andrew P. Sage, William B. Rouse., Economic Systems Analysis and Assessment: Intensive Systems, Organizations, and Enterprises. USA, 2011, English.
5. Dimitrios Asteriou, Stephen G. Hall., Applied econometrics (second edition). USA, 2011, English.
6. Adam Szirmai , Wim Naude , Micheline Goedhuys., Entrepreneurship, Innovation, and Economic Development. UK, 2011, English.

Internet resurslari

1. <http://www.mineconomi.uz>.
2. www.uzreport.com
3. www.reuter.com
4. www.ebrd.com
5. www.forexite.com
6. <http://www.wordbank.org>.
7. <http://www.ebrd.org>.
8. <http://www.imf.org>
9. www.undp.org
10. www.ecb.int

2-MAVZU. Milliy iqtisodiyotni modernizatsiyalash va tarkibiy o‘zgarishlarni amalga oshirish

Reja:

1. **Iqtisodiyotni modernizatsiyalashning nazariy asoslari**
2. **Jahonda iqtisodiyotni modernizatsiyalash modellarining xususiyatlari**
3. **Mamlakatni modernizatsiyalash sharoitida iqtisodiyotda tarkibiy o‘zgarishlarni amalga oshirish muammolari**
4. **O‘zbekistonda iqtisodiyotni modernizatsiyalash va tarkibiy o‘zgarishlarni amalga oshirish yo‘nalishlari.**

☞ Tayanch iboralar:

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash; tabiiy modernizatsiyalash modeli; quvib yetadigan modernizatsiyalash modeli; inqilobiy modernizatsiyalash modeli; tarkibiy siyosat; aktiv tarkibiy siyosat; passiv tarkibiy siyosat; moslashuvchan tarkibiy siyosat; innovatsion tarkibiy siyosat;

konservativ tarkibiy siyosat; YaIMni ishlab chiqarish tarkibi; YaIMni xarajatlar tarkibi; eksportni tovar tarkibi; eksportni geografik tarkibi; importni tovar tarkibi; importni geografik tarkibi; eksport tarkibini diversifikatsiyalash; tashqi savdo saldos

2.1. Iqtisodiyotni modernizatsiyalashning nazariy asoslari

Modernizatsiya ingliz leksikonidagi modern (lotinchada modernus) soʻzidan olingan boʻlib, 1500 yildan buyon «zamonaviy, qadimiy boʻlmagan, bugungi kunda paydo boʻlgan» degan, maʼnoni anglatib kelmoqda

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash - milliy xoʻjalikning global raqobatbardoshligini oshirishga qaratilgan tarkibiy, texnologik va institutsional oʻzgarishlarni amalga oshirishdir.

Modernizatsiya - bu aniq harakatlar dasturi boʻlib, iqtisodiyotni barqaror surʼatlarda rivojlantirish, mamlakatimizni jahondagi taraqqiy etgan mamlakatlar qatoriga olib chiqishga oʻtkazish vositasidir

Milliy iqtisodiyotni modernizatsiyalashning zarurligi barqaror iqtisodiy oʻsishni taʼminlash, iqtisodiyot tarkibida chuqur tarkibiy oʻzgarishlarni amalga oshirish, asosiy kapitalni tubdan yangilash va texnologik qoloqlikni kamaytirish, aholi turmush darajasini uzluksiz oshirish bilan belgilanadi.

Modernizatsiya jarayonini harakatlantiruvchi tarmoqlar – bu agrar (ishchi kuchidan foydalanish) yoki resurs (zarur investitsiyalar) tarmoqlar asosida shakllantirilgan ommaviy ishlab chiqarishga ixtisoslashgan sanoat tarmoqlaridir.

Birinchi holat:

Gʻarbiy Yevropa mamlakatlari va AQSh (XIX asr), Koreya Respublikasi, Xitoy va Malayziya (XX asr).

Ikkinchi holat:

Fors koʻrfazi mamlakatlari – Birlashgan Arab Amirliklari (BAA) va Katar.

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash modellari:

- **Tabiiy.** Modernizatsiyalash jarayonlari mamlakat resurslariga asoslangan holda butun jamiyat manfaatlarini qondirish uchun tabiiy ravishda amalga oshiriladi
- **Quvib yetadigan.** Davlatning yetakchi oʻrin tutishi yagona toʻgʻri rivojlanish yoʻnalishini tanlashda xatolikka yoʻl qoʻyish ehtimolini kuchaytirib, harakatlantiruvchi kuchlar keskinligini oshiradi, tizimli risklar va iqtisodiy oʻsish surʼatlarining pasayishini tezlashtiradi.
- **Inqilobiy.** Qoloq mamlakatlarda amalga oshiriladi, chunki boshqa yoʻl bilan taraqqiy etgan mamlakatlarga yetib boʻlmaydi.

Iqtisodiyot tarmoqlarini modernizatsiyalash uchun xos xususiyatlar:

- tarmoqlar ommaviy ishlab chiqarishga yoʻnaltirilgan boʻlishi lozim;

- tarmoqlar to‘liq xom-ashyoga bog‘liq bo‘lmasligi, ya’ni yuqori qo‘shilgan qiymat ulushiga ega bo‘lishi kerak;
- yangi, yuqori texnologiyalarni qo‘llash va ularga bo‘lgan talabni qo‘llab-quvvatlash zarur;
- mehnat sig‘imkorligi yuqori bo‘lishi va ushbu tarmoqlarni rivojlantirishdan manfaatdor ishlovchilar guruhi shakllantirilishi lozim;
- modernizatsiya uchun, birinchi navbatda, jahon bozoriga va undan keyingina ichki bozorga yo‘naltirilgan tarmoqlar asos bo‘lishi lozim.

2.2. Jahonda iqtisodiyotni modernizatsiyalash modellarining xususiyatlari

Sharqiy Osiyo mamlakatlarida iqtisodiyotni modernizatsiyalash uchun xos belgilar:

- Yaponiya, Koreya Respublikasi, Tayvanda iqtisodiyotni modernizatsiyalash asosida yer islohoti yotdi
- Rivojlangan moliya (bank) tizimining yaratilganligi
- Rejalashtirish va tabiiy bozor rivojlanishi-ning natijasi bo‘lgan o‘ziga xos sanoat siyosati amalga oshirildi

1-jadval

Yangi industrial mamlakatlarda iqtisodiyotni muvaffaqiyatli modernizatsiyalashning jahon tajribasi

Mamlakat	Boshlanishi	“Barqaror rivojlanish”ga o‘tish	Jadal iqtisodiy o‘shish davrining davomiyligi
Tayvan	1970-yillarning boshi	1990-yillarning oxiri	25 yil
Malayziya	1980-yillar	2000-yillarning boshi	20 yil
Koreya Respublikasi	1980-yillar	2000-yillarning boshi	20 yil
Singapur	1980-yillar	1990-yillarning boshi	10–15 yil
Chili	1960-yillarning oxiri	1980-yillarning oxiri	20 yil

2-jadval

Yangi industrial mamlakatlarda iqtisodiyotni modernizatsiyalash natijalari

Mamlakat	Aholi jon boshiga to‘g‘ri keluvchi YaIM miqdori*		Mehnat unumdorligi (1 ishchiga to‘g‘ri keluvchi YaIM miqdori, ming doll.)	
	“Boshlanish” da ming doll.	“Tugallanish” da ming doll.		
			“Boshlanish”da	“Tugallanish”da
Tayvan	4	15	11	26
Malayziya	3	8	10	20
Janubiy Koreya	4	13	14	30
Singapur	7	15	...	30
Chili	4	7	14	18

3-jadval

Janubi-Sharqiy Osiyoning yangi industrial mamlakatlarida iqtisodiyotni modernizatsiyalashda tashqi omillarning o‘rni

	Xorijiy investitsiyalar	Yuqori texnologiyalar importi	Xorijiy mutaxassislar	Eksport	Xalqaro kreditlar
Tayvan	+	+	-	+	+
Malayziya	+	+	-	+	+
Janubiy Koreya	+	+	-	+	+
Singapur	+	+	-	+	+

Xitoy iqtisodiyotini modernizatsiyalash tamoyillari:

1. Davlat korxonalarini saqlab qolish va yuqori texnologik taraqqiyotni belgilovchi yangi korxonalarni tashkil etishni qo‘llab-quvvatlash.

2. Iqtisodiyotni modernizatsiyalashning to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar va yuqori texnologiyani jalb etishga asoslanganligi.

3. Xitoyliklar G‘arb texnologiyasini o‘rganib, mamlakatda innovatsion nusxa ko‘chirishning strategiyasini amalga oshirdilar.

4. Mamlakat tovarlarini jahon bozoriga olib chiqishni qo‘llab-quvvatlash orqali modernizatsiya samaradorligi oshirildi.

5. 1990 yillarning o‘rtalaridan boshlab Xitoydagi modernizatsiyalash loyihalarining aksariyat qismi infratuzilmani rivojlantirishga qaratildi.

6. Davlat iqtisodiyot bilan birgalikda o‘zini ham institut sifatida modernizatsiyalashtirdi.

2.3. Mamlakatni modernizatsiyalash sharoitida iqtisodiyotda tarkibiy o‘zgarishlarni amalga oshirish muammolari

Modernizatsion o‘zgarishlar milliy iqtisodiyotda quyidagi muammolarni hal etish imkonini beradi:

- iqtisodiyotda jadal sur‘atlarda tarkibiy o‘zgarishlarni amalga oshirish;
- aholi turmush darajasini oshirish;
- jahon iqtisodiyotida munosib o‘rin egallash.

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash strategiyasi quyidagi muhim elementlardan tashkil topadi:

1. G‘arb texnologiyalarini o‘zlashtirish.

2. Mamlakatning yangi texnologiyalarni o‘zlashtirish imkoniyatining ortishi.

3. Balanslashgan «ochiqlik siyosati».

4. Ichki bozorga yo‘naltirilganlik.

5. Oltin valyuta zaxiralarining o‘rnini qayta ko‘rib chiqish.

6. Bank tizimining samaradorligini oshirish.

7. Soliq siyosati choralari.

8. Ipotekani rivojlantirish.

9. Firmalarni emas, balki loyihalarni yaratish va qo‘llab-quvvatlash: iqtisodiy o‘zgarishni interaktiv boshqarish tizimi.

10. Iqtisodiyotni modernizatsiyalashdagi yana bir muhim jihat, ushbu masalaga selektiv yondashuv darajasidir.

Bozor munosabatlari shakllanayotgan mamlakatlar iqtisodiyotida chuqur tarkibiy o‘zgarishlarni taqozo etuvchi ob‘ektiv sabablar quyidagilardan iborat:

- inson, ijtimoiy sinflar va jamiyat extiyojlarini o‘zgarishi;

- xozirgi zamon fan va texnologiyalari yutuqlari asosida extiyojlarni qondirish vositalarini jadallik bilan o'zgarishi;
- xozirgi ilmiy-texnologik revolyutsiyaning imkoniyatlari;
- jadal sur'atlarda rivojlanib borayotgan va o'zgarayotgan jahon bozorlarida mamlakatlarni ishlab chiqarish ixtisoslashuvini o'zgarish imkoniyatlari;
- iqtisodiy o'sishni tabiiy resurslarning taqchilligini oshishi, resurslarning cheklanganligi va ekologik omillar bilan bog'liq holda cheklanganligini kuchayishi;
- iqtisodiyotdagi inqiroz holati, uni yangi sharoitda asosiy funksiyalarini bajarish uchun to'liq yangilashni taqozo etayotgani.

2008 yildagi inqirozdan keyingi davrda milliy iqtisodiyotni tarkibini modernizatsiyalashda quyidagi ob'ektiv tendensiyalarni kuzatish mumkin:

- turli mamlakatlarni bosqichma-bosqich innovatsion rivojlanish yo'liga o'tish munosabati bilan fan sig'imkorligi yuqori bo'lgan tarmoqlari ulushini ortishi;
- milliy iqtisodiyotda innovatsion-ishlab chiqarish tarmoqlarini ustuvor rivojlanishi;
- innovatsiyaga yo'naltirilgan iqtisodiyotda davlat-xususiy xamkorligining ilmiy-innovatsion faoliyatni rivojlanish imkoniyatlaridan to'liq foydalanish asosida aralash mulkni jadal sur'atlarda o'sishi;
- iqtisodiyotni modernizatsiyalashda va tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirishda fan, ta'lim, ishlab chiqarish va bozor integratsiyasini kuchayishi;
- iqtisodiy rivojlanish strategiyasida resurs-innovatsion yo'nalishni kuchayishi va iqtisodiy o'sish sifatini oshirishda innovatsion omillarni yetakchi rol o'ynashi;
- mamlakat mintaqalarini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini barovarlashuvi;
- iqtisodiyotda va mintaqada tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirishda davlat tomonidan tartibga solishning kuchayishi;
- tarkibiy o'zgarishlar sharoitida intellektual-malakali va ma'naviy jixatdan yetuk boshqaruvchilarga bo'lgan extiyojni keskin ortishi.

Iqtisodiyotdagi tarkibiy islohotlar odatda texnologik revolyutsiyalar va iqtisodiy inqirozlar ta'sirida sodir bo'ladi. O'tish iqtisodiyoti mamlakatlaridagi tarkibiy islohotlar tajribasi bizning mamlakatimiz amaliyoti uchun nazariy va amaliy jihatdan alohida ahamiyatga ega. Tarkibiy islohotlar qisqa (3-5 yil) muddatlarda quyidagi samaralar olish imkonini beradi: to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish; yangi yuqori samarali ish joylarini yaratish imkonini beradi; uzoq muddatli (20 yillik) davrda olinadigan samara barqaror iqtisodiy o'sishga erishish, inflyatsiyani pasayishi, taraqqiy etgan mamlakatlardagi turmush darajasi bilan yaqinlashish, ishlab chiqarish darajasini ba'zi tebranishlari va iste'mol ko'rinishida bo'ladi.

Tarkibiy siyosat iqtisodiyotning samarali, optimal tarkibini shakllantirishga qaratilgan chora-tadbirlar yig'indisidir.

Tarkibiy o'zgarishlar milliy iqtisodiyot tarmoqlari va sohalarining samarali va barqaror tarkibini ta'minlash maqsadida bosqichma-bosqich o'zgartirilishi hisoblanadi.

1-jadval

Tarkibiy siyosatning iqtisodiyot tarmoqlari tarkibiga ta'siri

Tarkibiy siyosat turi	Iqtisodiyot tarkibiga ta'siri	Amalga oshirish usullari
Moslashuvchan	Iqtisodiyot tarkibi bosqichma-bosqich o'zgaradi	Iqtisodiyot sektorlarini yangi muhitga bosqichma-bosqich moslashtirish uchun vaqtinchalik moliyaviy qo'llab-quvvatlash
Innovatsion	Iqtisodiyot tarkibi jadal sur'atda, tubdan o'zgaradi	Ilmiy va innovatsion g'oyalarning amalga oshirilishi
Konservativ	Iqtisodiyot tarkibi jiddiy o'zgarmaydi	Iqtisodiyotning an'anaviy tarmoqlarini rivojlantirish

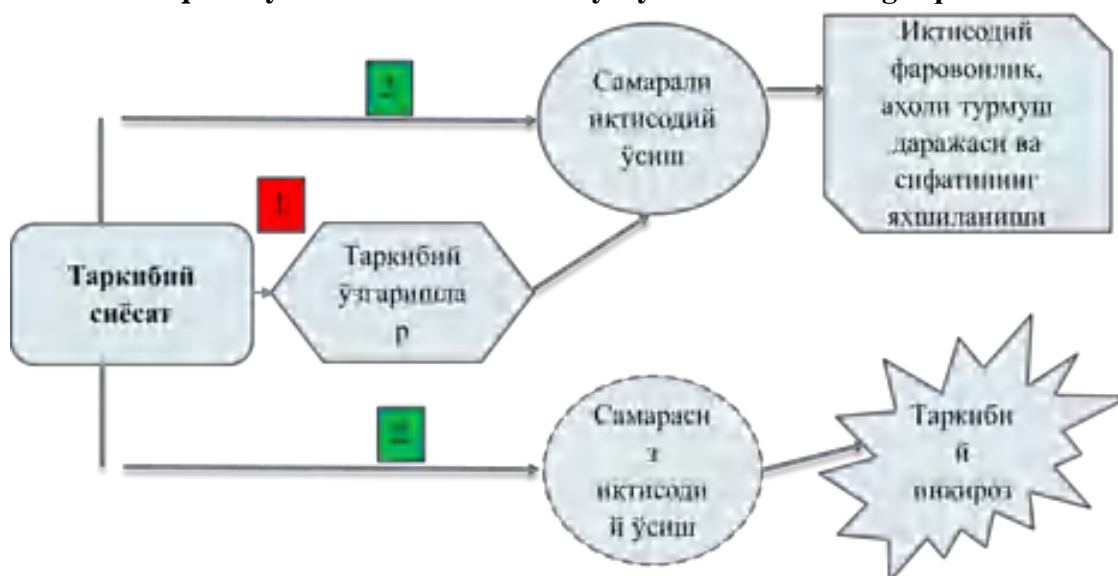
Tarkibiy islohotlarni bahosi shundaki, hozirgi avlodni turmush darajasini pasayishi keyingi avlodni turmush darajasini ustuvor sur'atlarda oshirish imkonini beradi. Shunday qilib, tarkibiy islohotlar pirovard oqibatda iqtisodiyotni erkin tarkibini shakllanishiga olib keladi. Tarkibiy islohotlar iqtisodiyotni erkin va barqaror tarkibini ta'minlaydigan institut va raqobatbardosh bozorlarni shakllantiradi.

Tarkibiy siyosat va iqtisodiyot sektorlari o'rtasida bevosita bog'liqlik mavjud bo'lib, tarkibiy o'zgarishlar davlat tomonidan olib borilayotgan aktiv va passiv tarkibiy siyosat tufayli turli natijalarga olib kelishi mumkin

Passiv tarkibiy siyosat davlat tomonidan tarmoqlar, faoliyat turlari, mintaqalar o'rtasida kapital va resurslarning bozor mexanizmlari ta'sirida erkin harakatlanishi va raqobat muhitini shakllantirish uchun qulay huquqiy bazani yaratish bilan cheklanadi. Kapital va resurslarning bir tarmoq, faoliyat turlari, mintaqalardan boshqasiga "oqib o'tishi" bilan bog'liq tarkibiy o'zgarishlar foyda normasi o'rtasidagi farq tufayli yuz beradi. Passiv tarkibiy siyosat uzoq davom etadigan va sezilarli ijtimoiy yo'qotishlar bilan bog'liq holda kechadi. AQSh iqtisodiyotining tarkibi passiv tarkibiy siyosat natijasida shakllanganligi tufayli ko'pincha "amerikacha model", deb ham yuritiladi.

1-chizma

Iqtisodiyot sektorlari va tarkibiy siyosat o'rtasida bog'liqlik

Passiv tarkibiy siyosat xususiyatlari:

- ▶ davlatning tarkibiy siyosatni amalga oshirishdagi passiv ishtiroki (an'anaviy iqtisodiy va huquqiy usullardan foydalanish);
- ▶ tarkibiy uzgarishlarni joriy etishda bozor mexanizmlariga suyanish (tarmoqlar va faoliyat sohalarida turlicha foyda normasi mavjudligi tufayli kapitallar oqimi, iqtisodiyot tarkibining o'zgarishi);
- ▶ amalga oshirish muddatining uzoqligi, davomiyligi;
- ▶ ijtimoiy muammolarning chuqurlashuvi va b.

Aktiv tarkibiy siyosat ("yapon modeli") iqtisodiyotda tarkibiy o'zgarishlarni jadallashtirish maqsadida davlat tomonidan keng qamrovli dastaklarning qo'llanishi bilan izohlanadi

Aktiv tarkibiy siyosat xususiyatlari:

- ▶ iqtisodiyotning progressiv tarkibini shakllantirishda davlatning aktiv ishtiroki;
- ▶ iqtisodiyotda tarkibiy o'zgarishlar jarayonining jadallashuvi;
- ▶ iqtisodiyot tarkibining ayrim elementlarini baholashda prognoz ko'rsatkichlardan foydalanish;
- ▶ istiqbolli va istiqbolsiz tarmoqlar, ishlab chiqarish turlari, mintaqalarni aniqlash;
- ▶ ustuvor tarmoqlar va ishlab chiqarishni belgilash;

- ▶ iqtisodiyot tarmoqlarini qayta shakllantirish maqsadida davlat dasturlari va rejalarini ishlab chiqish;
- ▶ alohida tarmoqlar, mintaqalar, ishlab chiqarish, biznesning huquqiy-tashkiliy shakllarini qo'llab-quvvatlashda selektiv yondashish va b.

2-chizma

O'tish iqtisodiyoti mamlakatlarida iqtisodiyotni tarkibiy islohotlarni amalga oshirish yo'llari:

Milliy iqtisodiyotni tarkibiy jihatdan modernizatsiyalash yo'nalishlari:

- ▶ Iqtisodiyotni bilimlar iqtisodiyoti talablariga muvofiq modernizatsiyalash hamda ta'lim, fan va innovatsiyalarni rivojlantirish;
- ▶ Tadbirkorlik faoliyati, ayniqsa innovatsion tadbirkorlikni har tomonlama rag'batlantirish.

2.4. O'zbekistonda iqtisodiyotni modernizatsiyalash va tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirish yo'nalishlari.

O'zbekiston iqtisodiyoti tarkibi quyidagi omillar ta'sirida shakllandi:

- xalqaro mehnat taqsimoti,
- ilmiy-texnika taraqqiyoti va innovatsion jarayonlar,
- aholi ehtiyojlarining o'sishi va murakkablashuvi,
- birlamchi ishlab chiqarish resurslarini ko'lami va cheklanganligi,
- tashqi iqtisodiy omillar

O'zbekistonda iqtisodiyotni modernizatsiyalash jarayonlarini jadallashtirish maqsadida quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur:

1. Xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribasini e'tiborga olgan holda mamlakatda investitsiya normasini 30-35% ga yetkazish lozim. Bunda modernizatsiya loyihalarini amalga oshirish muddati 15-25 yilni tashkil etishi zarur.

2. Hozirgi vaqtda O'zbekistonda sanoat bo'yicha asosiy fondlarning eskirish darajasi 43,0% dan oshadi. Shu sababli asosiy fondlarni yangilash jarayonini jadallashtirish va ularning o'rtacha xizmat muddatini innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish nuqtai nazaridan qisqartirish lozim. Asosiy fondlarning o'rtacha xizmat muddati 8-10 yilni tashkil etishi kerak.

3. Iqtisodiyotni modernizatsiyalashning me'yoriy-huquqiy asoslarini mustahkamlash maqsadida "Innovatsiyalar va iqtisodiyotni modernizatsiyalash to'g'risida"gi Qonunni qabul qilishni tezlashtirish zarur.

4. Milliy valyutaning devalvatsiyalashish darajasini pasaytirish zarur. Milliy valyuta devalvatsiyasi amalga oshirilayotgan investitsiya loyihalar samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekistonda ijtimoiy-iqtisodiy va texnologik rivojlanishni birlamchi vazifasi mamlakat iqtisodiyotini tarkibiy modernizatsiyalash, innovatsion faoliyatni har tomonlama qo'llab-qo'vvatlash va rag'batlantirish, innovatsion iqtisodiyotni va bilim iqtisodiyotini shakllantirish masalasidir. Ayrim o'tish iqtisodiyoti mamlakatalarida iqtisodiyotni tarkibiy modernizatsiyalash dasturni ishlab chiqish asosi sifatida "nuqtali" modernizatsiyalash konsepsiyasi tanlab olingan.

O'zbekistonda amalga oshirilayotgan tarkibiy islohotlarning iqtisodiyotni modernizatsiyalashdagi ahamiyati shundaki, ular mamlakatimizda ishlab chiqarilayotgan mahsulotlarni qayta ishlash, innovatsiya va xizmat ko'rsatish sohaslarida raqobatbardoshlikni oshirish uchun shart-sharoitlar yaratishi kerak. Fikrimizcha, iqtisodiyotda amalga oshirilayotgan tarkibiy islohotlar mamlakatimizda investitsiya muhitini yaxshilash va jozibadorligini oshirish uchun qulay sharoitlar yaratishi lozim.

1-jadval

O'zbekistonda YaIM tarkibida ayrim tarmoq va sohaslar ulushi (YaIMga % hisobida)

Tarmoq va sohaslar	2000 y.	2005 y.	2010 y.	2015 y.	2020 y.
Sanoat	14,2	29,1	33,3	35,9	35,5
Qishloq xo'jaligi	30,1	29,5	19,8	28,0	28,2
Xizmatlar	37,0	41,4	46,9	36,1	36,3

Mamlakatimizni iqtisodiy rivojlanishini jahondagi rivojlangan mamlakatlar darajasiga yetkazish uchun quyidagi vazifalarni amalga oshirish rejalashtirilgan:

- ▶ Jamiyatimiz farovonligi yo'lidagi davlatimiz iqtisodiy siyosatining asosiy yo'nalishlari qabul qilingan dasturlar asosida makroiqtisodiy muvozanatni saqlash, tarkibiy va institutsional o'zgartirishlarni chuqurlashtirish hisobidan yalpi ichki maxsulotning yuqori o'sish sur'atlarini ta'minlashni nazarda tutadi.
- ▶ 2030 yilga borib o'rtacha yillik iqtisodiy o'sish sur'atlari 6,3-6,5 foiz, kapital qo'yilmalar 8,0-8,5 foiz, eksport 9,0-10,0 foizni tashkil etishiga erishamiz.

Iqtisodiyotni tarkibiy jihatdan isloh qilish va rivojlantirishga aloqador vazirlik va idoralar faoliyati uyg'unligini ta'minlashni yanada takomillashtirish zarurati kabi quyidagi vazifalarni kun tartibiga kuymokda:

- ▶ makroiqtisodiy barqarorlik, iqtisodiy o'sish maqsadlari va tarkibiy islohotlar o'rtasidagi muvofiqlikni ta'minlash;
- ▶ kambag'allikni qisqartirishga qaratilgan chora- tadbirlarni ishlab chiqish va amalga oshirish;
- ▶ hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish bo'yicha yondashuv va tamoyillarni to'liqroq shakllantirish, iqtisodiyotning hududiy va tarmoq rivojlanishi o'rtasidagi o'zaro bog'liklikni ta'minlash;
- ▶ mamlakatda kichik va o'rta biznesni rivojlantirishning yanada samaraliroq yondashuvlarini belgilab olish, tadbirkorlikni moliyaviy va nomoliyaviy qo'llab-quvvatlashning maqsadga yo'naltirish;
- ▶ mamlakat sanoatini rivojlantirishning fundamental drayverlari hisoblangan sohalarda mehnat unumdorligini yanada oshirish, sohaning raqobatbardoshligini kuchaytirish.

Nazorat savollari:

1. Milliy iqtisodiyotni modernizatsiyalashning zaruriyati, tamoyillari va amalga oshirish bosqichlarini aniqlang.
2. Jahondagi milliy iqtisodiyotni modernizatsiyalash modellari va xususiyatlari.
3. O'zbekiston iqtisodiyotini modernizatsiyalash dasturlari va ularni amalga oshirish yo'nalishlari.
4. Tarkibiy siyosat va uni amalga oshirishning aktiv va passiv modellari.
5. 2030 yilga qadar O'zbekiston iqtisodiyotida tarkibiy o'zgarishlarni diversifikatsiyalashning strategiyasi va uni amalga oshirish bosqichlari.

Foydalanilgan adabiyotlar:

Maxsus adabiyotlar

1. Tay Vaughan., Multimedia: Making it Work. USA, 2016, English.
2. Martin Weale, Andrew Blake, Nicos Christodoulakis, James E Made, David Vines., Macroeconomic Policy. UK, 2015, English.
3. Keith S. Taber., Modelling Learners and Learning in Science Education: Developing Representations of Concepts, Conceptual Structure and Conceptual Change to Inform Teaching and Research. Springer., UK, 2013, English.
4. Andrew P. Sage, William B. Rouse., Economic Systems Analysis and Assessment: Intensive Systems, Organizations, and Enterprises. USA, 2011, English.
5. Dimitrios Asteriou, Stephen G. Hall., Applied econometrics (second edition). USA, 2011, English.
6. Adam Szirmai , Wim Naude , Micheline Goedhuys., Entrepreneurship, Innovation, and Economic Development. UK, 2011, English.

Internet resurslari

1. www.uzreport.com
2. www.reuter.com
3. www.ebrd.com
4. www.forexite.com

3-MAVZU. Milliy iqtisodiyotning barqarorligini ta'minlashda pul-kredit va fiskal siyosatlarining o'rni

Reja:

1. **Pul-kredit siyosatining strategik maqsadi va amalga oshirish dastaklari. Inflyatsiya darajasi va uni mo'tadillashtirish muammolari.**
2. **O'zbekiston Respublikasida pul-kredit siyosatining qisqa va uzoq davrdagi xususiyatlari.**
3. **Fiskal siyosatning maqsadi va transformatsiyalashuvi muammolari. Fiskal siyosat yo'nalishlari.**

✎ Tayanch iboralar:

Pul-kredit siyosati, inflyatsiya darajasi, pul-kredit siyosatining dastaklari, fiskal siyosat, fiskal siyosat yo'nalishlari, Soliq yuki va Laffer egri chizig'i, Nodiskret fiskal siyosat, diskret fiskal siyosat

3.1. Pul-kredit siyosatining strategik maqsadi va amalga oshirish dastaklari. Inflyatsiya darajasi va uni mo'tadillashtirish muammolari.

Pul-kredit siyosatining konseptual asoslari:

- Monetarizm konsepsiyasi
- Keynschilik konsepsiyasi

Monetarizmning nazariy qoidalari:

* pul aylanish tezligining pul miqdoriga ko'paytmasi nominal daromadga teng bo'lishi kerak

*nominal YaIM mutlaq ravishda pul massasining tebranishlari orqali aniqlanadi. Pul massasin oshsa, shunga mos holda $R \times Y$ -nominal YaIMning qiymati ham oshishi kerak

*ish haqi va baholar mutlaqo o'zgaruvchan, shu sababli yalpi ishlab chiqarish Y to'liq bandlik darajasi va iqtisodiyotning sog'lom rivojlanishi sharoitida o'zgarimasdan qoladi

*muomaladagi pul massasining qat'iy belgilangan o'sish sur'atlarini joriy etish va uni Markaziy bank tomonidan oraliq nishon sifatida nazorat qilish pul-kredit siyosatining samaradorligini oshiradi

*pul massasining tebranishi kon'yunkturaviy o'zgarishlarga bog'liq emas

*Markaziy bank tomonidan chiqarilgan pullar (yuksak quvvatli pullar)ning o'zgarishi Markaziy bank siyosatining natijasidir, "yuksak quvvat"li pullarning o'zgarishi esa, Markaziy bank tomonidan ochiq bozor siyosati orqali tartibga solib turiladi

*pul massasi yuqori likvidli pullarning o'zgarishiga mos ravishda o'zgaradi, yuqori likvidli pullarning o'zgarishini esa Markaziy bank o'zining ochiq bozor siyosati orqali nazorat qiladi.

Monetar pul-kredit siyosatini amalga oshirish mexanizmi:

- Pul-kredit siyosatining o'zgarishi
- Pul taklifining o'zgarishi
- Tijorat banklari zahiralarning o'zgarishi
- Yalpi talabning o'zgarishi
- Nominal YaIMning o'zgarishi

Keynschilik konsepsiyasining nazariy qoidalari:

umumiy talab ishlab chiqarishni belgilaydi, ishlab chiqarishning darajasi esa to'liq bandlikka erishish uchun yetarli bo'lmasligi mumkindir. Bunda pullar strategik rol o'ynaydi va umumiy talabni aniqlashga imkon beradi: pul miqdorining yetishmasligi yoki ortiqchaligi muvofiq tarzda ishsizlikni yoki inflyatsiyani yuzaga keltirishi mumkin.

* foiz stavkalarining dinamikasi psixologik hodisadir, foiz stavkalariga muomaladagi pul miqdori kuchli tarzda ta'sir ko'rsatadi va uning o'zgarishi foiz stavkalarining «mo'tadil» darajasi to'g'risidagi turli xildagi tasavvurlarga bog'liq.

* pullarga bo'lgan talab va foiz stavkasi o'rtasidagi o'zaro munosabat nobarqaror ko'rsatkich hisoblanadi, ushbu nobarqarorlik tufayli moliya organlari foiz stavkalarining maqbul darajasiga erishish maqsadida pul massasini zarur darajada o'zgartirish uchun zarur bo'lgan oraliq nishonlarni tanlab ololmaydilar. Agar bunga foiz stavkasi va va umumiy talab o'rtasidagi o'zaro munosabatlardagi noaniqlik qo'shilsa, unda budjet instrumentlariga asosiy e'tiborni qaratishning asosligi namoyon bo'ladi

* ma'lum sharoitlarda foiz stavkasi yetarli darajada elastik bo'lmay qolishi mumkin. Moliya organlari foiz stavkalarini pasaytirishga harakat qilganlarida ma'lum qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin, ushbu qiyinchiliklar muomaladagi pul massasining sezilarli darajada o'sishi foiz stavkalariga nisbatan zaif tarzda ta'sir qilganda yuzaga keladi

* pulning qiymati ularga nima sotib olish mumkinligi bilan aniqlanadi, odamlar ma'lum miqdorda real pul qoldiqlariga ega bo'lishga harakat qiladilar va bu miqdor real daromad (Y) va foiz stavkasiga (i) bog'liq.

Keynschilik pul-kredit siyosati amalga oshirish mexanizmi:

- Pul-kredit siyosatining o'zgarishi
- Tijorat banklari zahiralarning o'zgarishi
- Pul taklifining o'zgarishi
- Foiz stavkasining o'zgarishi
- Investitsiyalarning o'zgarishi
- Bandlikning o'zgarishi
- Nominal YaIMning o'zgarishi

Pul-kredit siyosatining strategik maqsadi - milliy valyutaning barqarorligini ta'minlash va mamlakatda baholar barqarorligiga erishishdir.

Pul-kredit siyosatining taktik maqsadlari - strategik maqsadga erishish uchun qo'llaniladigan joriy taktik usullarning majmuidir.

Pul-kredit siyosatining an'anaviy instrumentlari:

1. Markaziy bankning qayta moliyalash siyosati.
2. Markaziy bankning majburiy zahira siyosati.
3. Ochiq bozor siyosati.
4. Valyuta siyosati.
5. Markaziy bankning depozit siyosati.

Pul-kredit siyosati iqtisodiyotni muvozanatlashtiruvchi dastaklardan biri hisoblanadi.

Iqtisodiy jarayonlar doimo bir xil ko'rinishdagi tendensiyalar bilan rivojlanmaydi. Talab va taklif omillarining o'zgarishi, birinchi navbatda, ishlab chiqarish tebranishlarini ifoda etadi.

Amaldagi (joriy) ishlab chiqarish hajmi o'zining potensialidan chetlashgan holatlarda pul-kredit siyosati dastaklari iqtisodiyotni muvozanatlashtiruvchi rolni bajaradi.

Iqtisodiyot o'z potensialidan yuqori darajada foydalangan sharoitda musbat ishlab chiqarish tafovuti yuzaga keladi va inflyatsiyaga oshiruvchi bosim beradi.

Bunday holatda Markaziy bank asosiy stavkani oshiradi va pul-kredit sharoitlarini qat'iyalashtirish orqali yalpi ichki talab hajmiga ta'sir ko'rsatib ishlab chiqarish hajmining potensial darajaga qaytishini ta'minlaydi.

Ayni paytda, ishlab chiqarish hajmi o'z potensialidan past darajada foydalanganda asosiy stavkani pasaytirish orqali iqtisodiyotni rag'batlantirish va ishlab chiqarish hajmini potensial darajasigacha oshirish lozim bo'ladi.

Markaziy bank mavjud pul-kredit siyosati instrumentlari orqali uzoq muddatli barqaror iqtisodiy o'sish sur'atlarini ta'minlay olmaydi, faqatgina iqtisodiy o'sishning qisqa muddatli tebranishlarini muvozanatlashtirish imkoniyatiga ega.

Uzoq muddatli barqaror iqtisodiy o'sish sur'atlarini ta'minlash va potensial ishlab chiqarish hajmlarini oshirish maqsadlari ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga qaratilgan davomiy tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirish, ishlab chiqarish jarayonlarini texnik-texnologik qayta yangilash, mehnat unumdorligini oshirish va bozor tamoyillarini keng joriy etishni taqozo etadi.

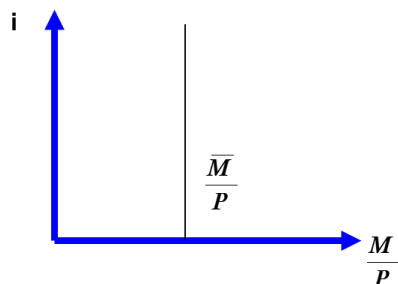
Pul-kredit siyosatining pirovard maqsadi - mamlakatda barqaror past darajadagi inflyatsiyani ta'minlash bo'lsa, umumiy makroiqtisodiy vazifa esa aholi turmush darajasining yaxshilanishi va farovonligining oshishiga xizmat qilishdir.

Pul-kredit siyosatining qisqa muddatli va uzoq muddatli oqibatlarini farqlash kerak:

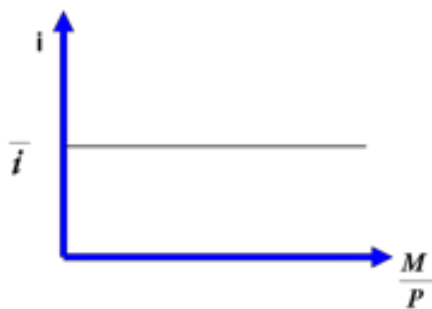
- qisqa muddatli davrda pul taklifining oshirilishi real YaIM o'sishini rag'batlantiradi;
- uzoq muddatli davrda pul taklifining oshirilishi real YaIMga ta'sir ko'rsatmasdan narxlarnig oshishiga olib keladi.

Monetar siyosat turlari:

Kat'iy monetar siyosat – pul massasini ma'lum darajada ushlab turish

Egiluvchan monetar siyosat – foiz stavkasini ma'lum darajada ushlab turish

Pul-kredit siyosatining uzatma mexanizmi

3.2. O‘zbekiston Respublikasida pul-kredit siyosatining qisqa va uzoq davrdagi xususiyatlari.

O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki pul-kredit siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirishda “O‘zbekiston Respublikasining Markaziy banki to‘g‘risida”gi Qonunga muvofiq **narxlar barqarorligini hamda bank va to‘lov tizimlari barqaror faoliyat yuritishini ta‘minlash** maqsadidan kelib chiqadi

2020 yilda jahon iqtisodiyoti va mamlakatimizda pandemiya hamda unga qarshi ko‘rilayotgan choralar iqtisodiyotga turli darajadagi tebranish va ta’sirlar ko‘rsatdi. Pandemiyaning davom etayotganligi va virusning tarqalishi fonida tashqi va ichki iqtisodiy sharoitlarda noaniqliklar darajasi yanada ortmoqda.

Ushbu noaniqliklarning yuqoriligi va ta’sir kanallarining turlichaligini inobatga olib, makroiqtisodiy rivojlanish prognozlarini 3 yil – asosiy, tezkor iqtisodiy tiklanishga (optimistik) va tashqi iqtisodiy xatarlar kuchayishiga (xatarli) asoslangan muqobil ssenariylarda ishlab chiqildi

Markaziy bankning 2021-2023 yillar uchun makroiqtisodiy prognozlarini bo‘yicha ssenariylari:

Asosiy ssenariy

Makroiqtisodiy rivojlanish ssenariylari xususiyatlari va kutilayotgan o‘zgarishlar
Pandemiya bilan bog‘liq vaziyat bosqichma-bosqich yaxshilanadi, virusga qarshi vaksina va dorilar 2022 yildan boshlab joriy qilinadi, aholi va biznes vakillari o‘z faoliyatlarini pandemiya va undan keyingi sharoitlarga moslashgan holda davom ettiradilar.
Asosiy savdo hamkorlar iqtisodiyotining bir maromda tiklanishi hisobiga tashqi talab 2022 yil II yarim yilligidan boshlab inqirozdan oldingi darajasiga yetadi.

Oltin narxi nisbatan barqaror, sekin sur'atlarda pasayib boradi.
Iqtisodiy o'sish ko'rsatkichlari 2021 yil oxirida inqirozdan oldingi darajaga yaqinlashadi, 2023 yilning I yarim yilligiga kelib iqtisodiyot o'zining potensial trendiga darajasigacha chiqadi.
Budjet daromadlari tiklanib borib, 2023 yilda yig'ma budjet defitsiti (O'TTJ hisobga olinmaganda) 2 foizgacha pasayadi.
Tartibga solinadigan narxlar erkinlashtirilishi jarayoni 2022-2023 yillarda amalga oshiriladi.

Markaziy bank tomonidan ishlab chiqilgan jadal iqtisodiy tiklanishga asoslangan muqobil ssenariy (optimistik ssenariy)

Makroiqtisodiy rivojlanish ssenariylari xususiyatlari va kutilayotgan o'zgarishlar
Pandemiya bilan bog'liq vaziyat tez sur'atlarda yaxshilanadi, karantin choralarini joriy etilmaydi hamda virusga qarshi vaksina va dorilar 2021 yilning II yarmidan keng joriy qilinadi.
Asosiy savdo hamkorlar iqtisodiyotining bir maromda tiklanishi hisobiga tashqi talab 2021 yil II yarim yilligida inqirozdan oldingi darajasiga yetadi.
Jahon iqtisodiyoti tiklanib borgani sari oltin narxi pasayib boradi.
Iqtisodiy o'sish ko'rsatkichlari 2021 yil o'rtasida inqirozdan oldingi darajaga yaqinlashadi, iqtisodiyot o'zining potensial trendigacha 2022 yilning oxirida tiklanadi. Transport, xizmatlar va turizm sohaslarida o'sish sur'atlari jonlanadi.
Budjet daromadlari xarajatlariga nisbatan tezkor sur'atlarda o'sib boradi va yig'ma budjet defitsiti 2022 yilda 2 foizgacha qisqaradi.
Tartibga solinadigan narxlar erkinlashtirilishi jarayoni 2022-2023 yillarda mantiqiy yakuniga yetkaziladi va ushbu sohalarga to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar jalb qilinishiga sharoit yaratiladi.

Tashqi iqtisodiy xatarlar kuchayishiga asoslangan muqobil ssenariy (xatarli ssenariy)

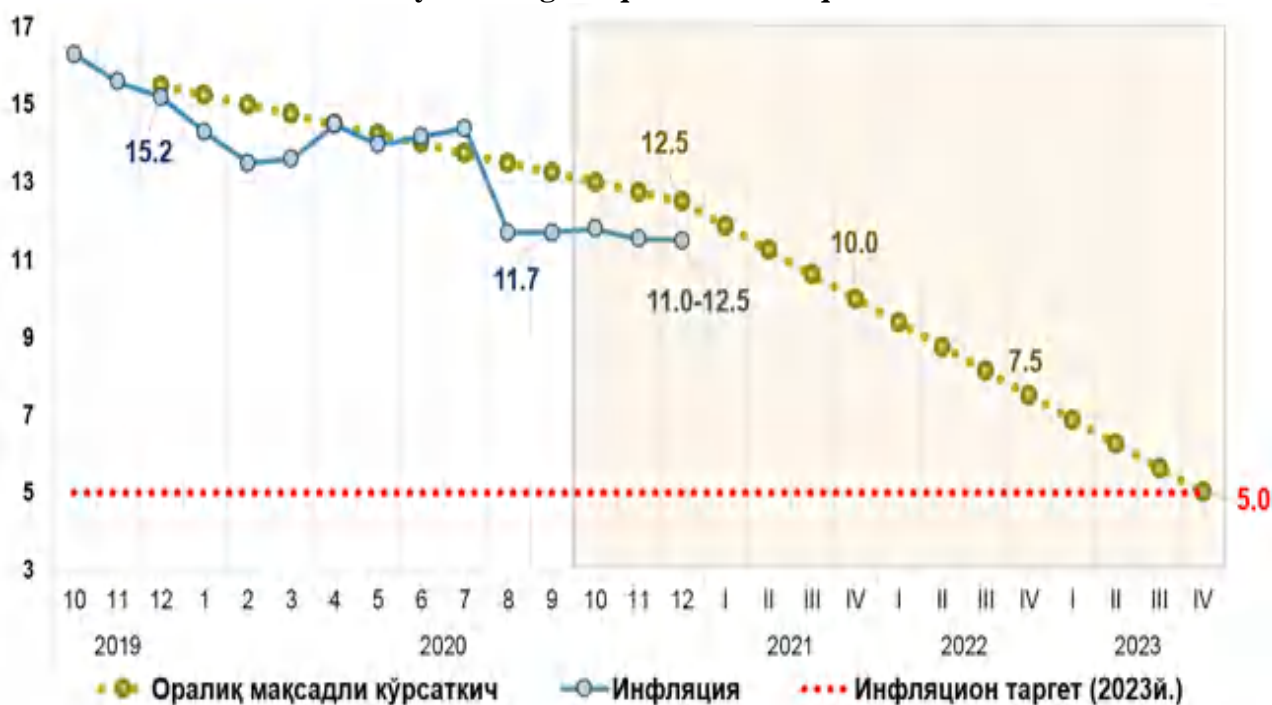
Makroiqtisodiy rivojlanish ssenariylari xususiyatlari va kutilayotgan o'zgarishlar
Jahonda pandemiya bilan bog'liq vaziyat keskinlashib boradi va global yopilish 2021-2022 yilda ham davom etadi.
Asosiy savdo hamkorlar iqtisodiyoti tiklanishi sekinlashadi, tashqi talab 2023 yil II choragiga kelib inqirozdan oldingi darajasiga yetadi.
Xavfsiz aktiv sifatida oltin narxining o'suvchi dinamikasi saqlanib qoladi
Iqtisodiy o'sish ko'rsatkichlari 2022 yil oxirida inqirozdan oldingi darajaga yaqinlashadi, iqtisodiyot o'zining potensial trendi darajasiga 2023 yil oxirida borib yetadi.
Budjet xarajatlari yuqoriligicha saqlanib qoladi va 2021-2022 yillarda yig'ma budjet defitsiti 6-7 foiz atrofida shakllanadi.
Tartibga solinadigan narxlar erkinlashtirilishi jarayoni 2023 yildan keyingi muddatlarga qoldirilish ehtimoli oshadi.

Asosiy ssenariyga ko'ra, pul-kredit siyosatining amaldagi "nisbatan qat'iy" sharoitlari 2021 yil so'ngiga qadar saqlanib qoladi. 2022-2023 yillarda esa tartibga solinadigan narxlar erkinlashtirilishi, inflyatsiya darajasi va prognozi o'zgarish trayektoriyasidan kelib chiqib pul-kredit sharoitlari o'zgartirib boriladi.

Iqtisodiy tendensiyalar ssenariyda keltirilgandek shakllanadigan vaziyatda asosiy stavka bo'yicha ijobiy real foiz stavkasini 3-4 foizlik darajada saqlab turish uchun sharoitlar yuzaga keladi va pul bozorida foiz stavkalar ham shu atrofda shakllanishiga zamin yaratib boriladi.

1-chizma

Pul-kredit siyosatining uzoq muddatli maqsadli ko'rsatkichlari

Pul-kredit siyosatining uzoq muddatli maqsadli ko'rsatkichlari

- Markaziy bank 2020 yildan boshlab pul-kredit siyosatini **inflyatsion targetlash rejimida** amalga oshirib bormoqda va o'rta muddatli istiqbolda pul-kredit siyosati mexanizmlarini mazkur rejim standartlariga **muvofiglashtirish** ishlarini izchil davom ettiradi. Inflyatsion targetlash rejimiga o'tish doirasida pul-kredit siyosatining maqsadli ko'rsatkichlari sifatida **inflyatsiya darajasini** 2021 yilda **10 foizgacha** pasaytirish va 2023 yilgacha **5 foizlik** doimiy darajasiga erishish belgilangan.
- 2023 yildan keyingi davrda pul-kredit siyosati inflyatsiyaning 5 foizlik doimiy maqsadli ko'rsatkichi atrofida shakllanishi uchun zaruriy sharoitlarni ta'minlab borishga qaratiladi.
- Shu bilan birgalikda, Markaziy bank tomonidan har yili kelgusi yil uchun inflyatsiya darajasining **prognoz ko'rsatkichlari** ishlab chiqiladi. Inflyatsiyaning yillik prognoz ko'rsatkichlari shakllangan ichki va tashqi sharoitlar, mamlakatning umumiy makroiqtisodiy holati va inflyatsion omillarning shakllanishidan kelib chiqib yil davomida o'zgartirilishi mumkin.
- Jumladan, 2019 yilning oxirida amalga oshirilgan prognozda 2020 yil yakuni bo'yicha inflyatsiya darajasi 12-13,5 foiz atrofida bo'lishi kutilgan edi. Biroq, yuzaga kelgan ichki va tashqi sharoitlar, xususan, pandemiyaning yalpi talabga ta'siri, inflyatsion omillarning pasayishi ko'rsatgan ta'sirlarini inobatga olgan holda 2020 yil aprel oyiga kelib yil yakuni bo'yicha inflyatsiya prognozi 11-12,5 foizgacha pasaytirildi.
- Markaziy bank inflyatsion targetlash rejimi doirasida **pul massasi, kredit qo'yilmalari yoki pul bazasi o'sish ko'rsatkichlari bo'yicha maqsadli ko'rsatkich o'rnatmaydi**. Faqatgina, ularning inflyatsiyaga bosim yaratmaydigan darajada shakllanishi uchun zarur bo'lgan pul-kredit sharoitlarini ta'minlab boradi.
- Markaziy bankning **operatsion targeti** sifatida banklararo pul bozoridagi muddati ikki haftagacha bo'lgan depozitlar bo'yicha foiz stavkalarini asosiy stavkaga yaqinlashtirish vazifasi qabul qilingan.
- Inflyatsion targetlash rejimida pul-kredit siyosatini yuritishning yana bir muhim sharti, bozor tamoyillari (talab va taklif) asosida **erkin shakllanuvchi valyuta kursi** hisoblanadi. Sababi, boshqariladigan valyuta kursi ma'lum darajada Markaziy bank pul-kredit siyosati mustaqilligini cheklab qo'yadi.

- Markaziy bankning **joriy valyuta siyosati** valyuta kursining ichki valyuta bozorida talab va taklif asosida shakllanishiga asoslangan bo‘lib, valyuta bozoriga intervensiyalar “**oltin-valyuta zaxiralari neytralligi**” tamoyili asosida amalga oshirib kelinmoqda.

3.2. Fiskal siyosatning maqsadi va transformatsiyalashuvi muammolari. Fiskal siyosat yo‘nalishlari.

Davlatning muhim vazifalaridan biri iqtisodiyotni barqarorlashtirish hisoblanadi. Bunday barqarorlashtirishga budjet-soliq siyosat va pul-kredit siyosat vositalari orqali erishiladi.

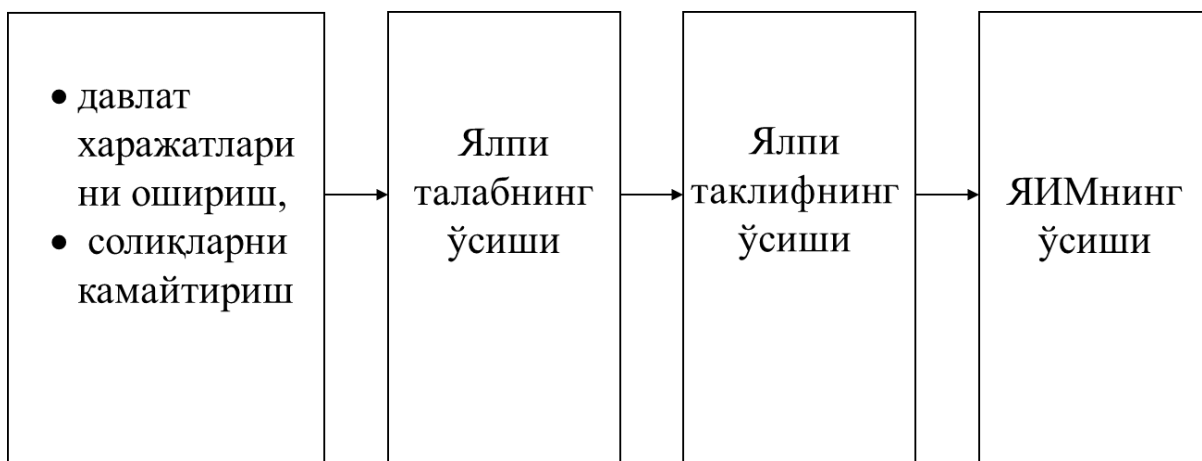
G‘arb ilmiy adabiyotida **budjet-soliq siyosati** jumladan **fiskal siyosat** deb nomlanadi.

Fiskal siyosati deganda noinflyatsion YaIM ishlab chiqarish sharoitida iqtisodiyotda to‘liq bandlikni, to‘lov balansining muvozanatini va iqtisodiy o‘shishni ta‘minlashga qaratilgan davlat xarajatlari va soliqlarini o‘zgartirishni o‘z ichiga olgan chora- tadbirlar tushuniladi.

Fiskal siyosatning ikki turi farqlanadi:

- **rag‘batlantuvchi fiskal siyosat** (fiskal ekspansiya) - iqtisodiy turg‘unlik yoki pasayish davrida qo‘llaniladi;
- **cheklovchi fiskal siyosat** (fiskal restriksiya) - iqtisodiyotda to‘liq bandlik va ortiqcha talab natijasida inflyatsiya kelib chiqishi mumkin bo‘lgan vaziyatlarda qo‘llaniladi

Rag‘batlantuvchi fiskal siyosatning makroiqtisodiyotga ta‘siri

Uzoq muddatda davlat xarajatlarining yuqori bo‘lishi, soliqlarni kamaytirish ishlab chiqarish omillarining o‘shishiga va iqtisodiy salohiyatning ko‘tarilishiga olib kelishi mumkin. Ushbu holatga Markaziy bank tomonidan olib boriladigan pul-kredit siyosatidan samarali foydalanish va davlat xarajatlari tarkibini maqbul holatga olib kelish orqaligina erishish mumkin.

Cheklovchi fiskal siyosatning makroiqtisodiyotga ta‘siri

Qisqa muddatli davrlarda ushbu tadbirlar talab inflyatsiyasini kamaytiradi. Uzoq muddatli davrlarda esa yuqori soliqlar iqtisodiyotda stagnatsiyaga olib kelishi mumkin. Bu esa mamlakatning iqtisodiy salohiyatini izdan chiqaradi. Bunga davlat xarajatlaridan samarasiz foydalanish qo‘shimcha

turtki bo'lishi mumkin.

Hukumatning bandlik darajasi, ishlab chiqarish hajmi, inflyatsiya sur'atlari va to'lov balansi holatini o'zgartirishga yo'naltirilgan maxsus qarorlarni qabul qilishi natijasida davlat xarajatlari, soliqlar va davlat budjeti qoldig'ini maqsadli o'zgartirilishi **diskret fiskal siyosat** deyiladi. Diskret fiskal siyosat yuritilganda iqtisodiy pasayish davrida jami talabni rag'batlantirish uchun davlat xarajatlarini oshirilishi va soliqlarni kamaytirilishi natijasida davlat budjeti kamomadi yuzaga keltiriladi. O'z navbatida davriy ko'tarilish paytida budget profitsiti yuzaga keltiriladi.

Diskret fiskal siyosat iqtisodiy tebranishlarni yumshatishda muhim rol o'ynasada, uning ayrim kamchiliklari mavjud. Bu, avvalam bor, vaqt oraliqlari bilan bog'liq. Ya'ni iqtisodiyotda pasayish yoki inflyatsion zo'riqishning paydo bo'lishi, bu holatlarni aniqlash yuzaga kelgan muammolarni hal etish uchun davlat xarajatlari va soliq tushumlarini o'zgartirish borasida qaror qabul qilish, bu qaror bajarilishini ta'minlash jarayonlarining har biri o'rtasida ma'lum vaqt o'tadi.

Bu vaqt davomida iqtisodiy vaziyat o'zgaradi va ko'rilgan chora-tadbirlar ko'tilgan natijani bermasligi mumkin. Shu tufayli davriy tebranishlarni avtomatik tarzda yumshatib turish mexanizmini yaratish zarurati yuzaga keladi.

Nodiskret fiskal siyosat – davlat xarajatlari, soliqlar va davlat budjeti qoldig'ini avtomatik o'zgartirishni ko'zda tutadi. Nodiskret fiskal siyosat o'rnatilgan barqarorlashtirgichlarga asoslanadi. Rivojlangan davlatlarda o'rnatilgan barqarorlashtirgichlari rolini progressiv soliq tizimi, davlat transfertlari tizimi va foydada ishtirok etish tizimi o'ynaydi. Nodiskret fiskal siyosat davriy tebranishlarni yumshatish uchun hukumatning bevosita aralashuvini talab etmaydi. Davriy pasayish sharoitida daromadlar pasayishi tufayli soliq stavkalari pasayadi. Bu esa jami talabning oshishiga, ishlab chiqarishni kengaytirishga rag'batni yuzaga kelishiga olib keladi. Shuningdek pasayish davrida davlat transfertlari, jumladan ishsizlik nafaqasi to'lovlari miqdori oshadi. Bu holat ham jami talabni oshirib, jami taklif hajmini oshishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Iqtisodiy yuksalish davrida ortiqcha talab iqtisodiyotga inflyatsion ta'sir ko'rsatayotgan sharoitda daromadlar darajasi oshishi bilan soliqlar stavkalari pasayadi va bu jami talabga cheklovchi ta'sir ko'rsatadi. Ayni paytda davlat xarajatlari (ishsizlarga nafaqalar, davlat transfertlarining bir qancha turlar) ham pasayadi. Ammo nodiskret fiskal siyosat vositalari iqtisodiy tebranishlarni to'liq yumshatish imkonini bermaydi va u diskret fiskal siyosat yuritishni inkor etmaydi.

Iqtisodiyotning o'rnatilgan barqarorligi darajasi davriy budget taqchilligi va profitsiti miqdorlariga bog'liq. Davriy taqchillik (ortiqchalik) iqtisodiy faollik pasayishi (oshishi) sharoitida soliq tushumlarining avtomatik kamayishi (oshishi) va davlat xarajatlarining avtomatik oshishi (kamayishi) natijasida yuzaga keladigan davlat budjeti taqchilligi (profitsiti)dir.

Davriy pasayish bosqichida soliqlarning avtomatik pasayishi, davlat transfertlarining oshishi natijasida budget taqchilligi kelib chiqadi.

Davriy yuksalish bosqichida soliqlar avtomatik ko'payishi va davlat xarajatlarining kamayishi natijasida budget profitsiti paydo bo'ladi.

To'liq bandlikni ta'minlagan diskret fiskal siyosat yuritilishi natijasida davlat budjetining tarkibiy taqchilligi (profitsiti), ya'ni to'liq bandlik sharoitida budget xarajatlari (daromadlari) va daromadlari (xarajatlari) o'rtasidagi farq yuzaga keladi.

Davriy taqchillik ko'pincha davlat budjetining haqiqiy taqchilligi va tarkibiy taqchillik farqi sifatida baholanadi.

Davlat byudjeti kamomadini moliyalashtirish usullari:

1. Pul-kredit emissiyasi;
2. Davlat zayomlarini chiqarish;
3. Davlat budjetiga soliq tushumlarini ko'paytirish.

Iqtisodiyotda soliq yukining pasaytirilishi korxonalarining moliyaviy resurslarining ko'payishiga olib keldi. Bu o'z navbatida investitsiyalarnig ko'payishi, korxonalarining aylanma mablag'larini to'ldirish, ishchi va xizmatchilarning ish haqi va daromadlarini oshirish uchun qo'shimcha manba bo'lib xizmat qiladi.

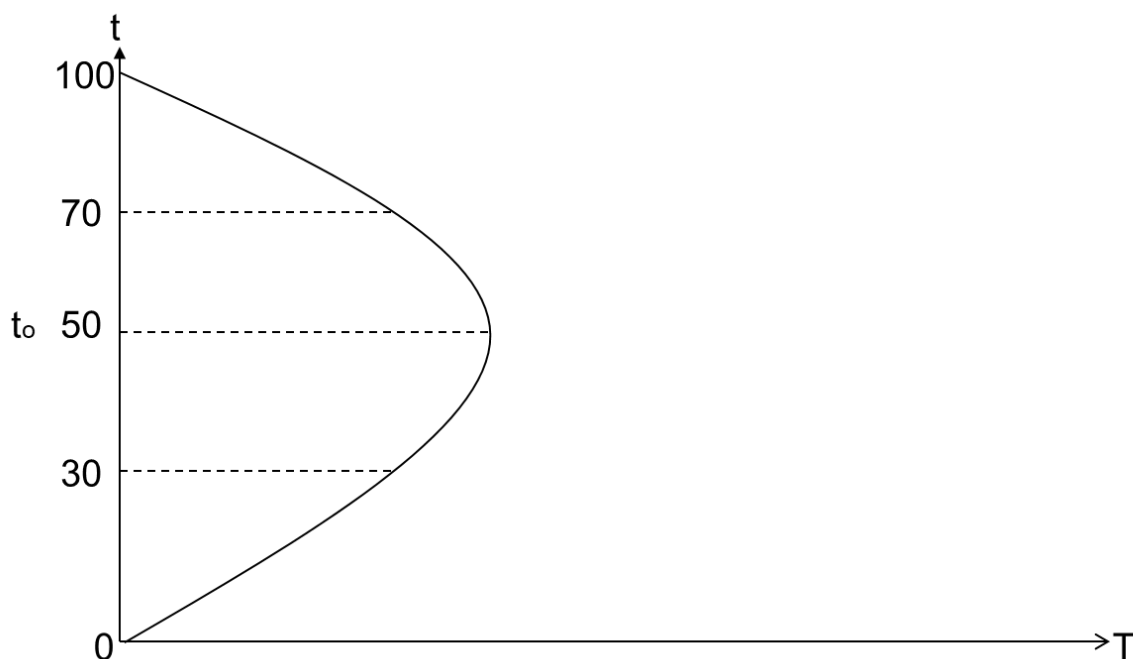
Soliq siyosatini amalga oshirishda soliq stavkasining optimal darajasini qo'llashga harakat qilinadi.

Soliq stavkasining optimal darajasi soliq tushumlarining maksimal darajasini ta'minlaydigan soliq me'yoridir.

Soliq stavkasi va soliq tushumlari o'rtasidagi bog'liqlik amerikalik iqtisodchi Artur Laffer tomonidan tadqiq etilgan.

A.Laffer konsepsiyasiga binoan davlat budjet daromadlarini ko'paytirish maqsadida hukumat tomonidan soliq stavkalarini ko'paytirilishi yashirin iqtisodiyotni rivojlanishiga va soliq tushumlarini kamayishiga olib kelishi mumkin.

Soliq yuki va Laffer egri chizig'i

Bu yerda: t – soliq stavkasi
 T – soliq tushumi
 t_0 – optimal soliq stavka

Nazorat savollari:

1. Pul-kredit siyosatining indikatorlari va milliy valyutaning xarid qobiliyatini ta'minlash muammolari.
2. Tijorat banklarining barqaror rivojlanish holati, tendensiyalari va xizmatlari sifatini oshirish muammolari.
3. Davlat budjeti tanqisligi va uni kamaytirish yo'nalishlari.
4. Soliq siyosati islohotlarining mohiyati va ustuvor yo'nalishlari.
5. Jahondagi global "qo'shilgan qiymat zanjir"ining uzilishi va pandemiyadan keyingi jahon iqtisodiyotining rivojlanish muammolari.
6. Xalqaro moliya institutlari va inqirozga qarshi milliy dasturlar ijrosi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

Maxsus adabiyotlar

1. Tay Vaughan., Multimedia: Making it Work. USA, 2016, English.
2. Martin Weale, Andrew Blake, Nicos Christodoulakis, James E Made, David Vines., Macroeconomic Policy. UK, 2015, English.

3. Keith S. Taber., Modelling Learners and Learning in Science Education: Developing Representations of Concepts, Conceptual Structure and Conceptual Change to Inform Teaching and Research. Springer., UK, 2013, English.

4. Andrew P. Sage, William B. Rouse., Economic Systems Analysis and Assessment: Intensive Systems, Organizations, and Enterprises. USA, 2011, English.

5. Dimitrios Asteriou, Stephen G. Hall., Applied econometrics (second edition). USA, 2011, English.

6. Adam Szirmai , Wim Naude , Micheline Goedhuys., Entrepreneurship, Innovation, and Economic Development. UK, 2011, English.

Internet resurslari

1. <http://www.mineconomi.uz>.
2. www.uzreport.com
3. www.reuter.com
4. www.ebrd.com
5. www.forexite.com
6. <http://www.wordbank.org>.
7. <http://www.ebrd.org>.
8. <http://www.imf.org>
9. www.undp.org
10. www.ecb.int

4-MAVZU. DAVLATNING TASHQI SAVDO SIYOSATI VA TO‘LOV BALANSINI MUVOZANATLASHTIRISH YO‘NALISHLARI

Reja:

1. Tashqi savdo siyosati va uning shakllari.
2. O‘zbekiston tashqi savdosining erkinlashuvi yo‘nalishlari va Umumjahon savdo tashkilotiga a‘zo bo‘lish bosqichlari. Tashqi savdo tarkibining diversifikatsiyalashuvi yo‘nalishlari.
3. Tashqi savdoning passiv saldosi va uni kamaytirish yo‘llari.
4. O‘zbekiston to‘lov balansi va uni muvozanatini taminlash muammolari.
5. O‘zbekistonning tashqi qarzi va unga xizmat ko‘rsatish.

✎ Tayanch iboralar

Tashqi savdo, tashqi savdo aylanmasi, tashqi savdo balansi, eksport, import, tashqi savdoning tovar va geografik tarkibi, tashqi savdo tarkibini diversifikatsiyalash, to‘lov balansi, to‘lov balansi tarkibi, to‘lov balansi muvozanati, tashqi qarz, tashqi qarzga xizmat ko‘rsatish.

4.1. Tashqi savdo siyosati va uning shakllari. Covid-19 pandemiyaning tashqi savdoga tasiri.

Tashqi savdo siyosati turlari:

- erkin savdo
- proteksionizm.

Erkin savdo talab va taklif asosida rivojlanadigan erkin savdo, davlatning tashqi savdoga eng kam aralashuvi siyosatini aks ettiradi.

Proteksionizm tarif va notarif instrumentlarni qo‘llash yo‘li bilan ichki bozorni xorijiy raqobatchilardan himoya qilish siyosati.

Proteksionizm turlari:

Selektiv - ayrim mamlakatlar yoki tovarlar guruhiga nisbatan qo‘llaniladi

Tarmoq - muayyan tarmoqlarni, avvalo agrar proteksionizm doirasida qishloq xo‘jaligini himoyalaydi

Jamoaviy - mamlakatlar birlashmalari tomonidan ushbu birlashmaga kirmaydigan mamlakatlarga nisbatan qo'llaniladi

Yashirin - ichki iqtisodiy siyosat usullari yordamida amalga oshiriladi

1-chizma

Tashqi savdo siyosatining dastaklarining guruhlanishi

Усуллари		Савдо сиёсатининг дастаклари	Тартибга солиш соҳаси	
Тариф		Божхона бождлари		Импорт
		Тариф квотаси		Импорт
Нотариф	Миқдорий	Квоталаш		Импорт
		Лицензиялаш	Экспорт	Импорт
		“Экспортни ихтиёрий чеклаш”	Экспорт	
	Яширин	Давлат харидлари		Импорт
		Маҳаллий компонентларни ушлаб туриш талаби		Импорт
		Техник тўсиқлар		Импорт
		Солиқлар ва йиғимлар		Импорт
	Молиявий	Субсидиялар	Экспорт	
		Кредитлаш	Экспорт	
		Демпинг	Экспорт	

2-chizma

Tashqi savdo siyosatining notarif dastaklari

Усуллари		Савдо сиёсатининг дастаклари	Тартибга солиш соҳаси	
Нотариф (мамлакатга олиб кириладиган ёки четга чиқариладиган маҳсулот ҳажми ва номенклатурасини ва чеклашга қаратилган усуллар)	Миқдорий	Квоталаш		Импорт
		Лицензиялаш	Экспорт	Импорт
		“Экспортни ихтиёрий чеклаш”	Экспорт	
	Яширин	Давлат харидлари		Импорт
		Маҳаллий компонентларни ушлаб туриш талаби		Импорт
		Техник тўсиқлар		Импорт
		Солиқлар ва йиғимлар		Импорт
	Молиявий	Субсидиялар	Экспорт	
		Кредитлаш	Экспорт	
		Демпинг	Экспорт	

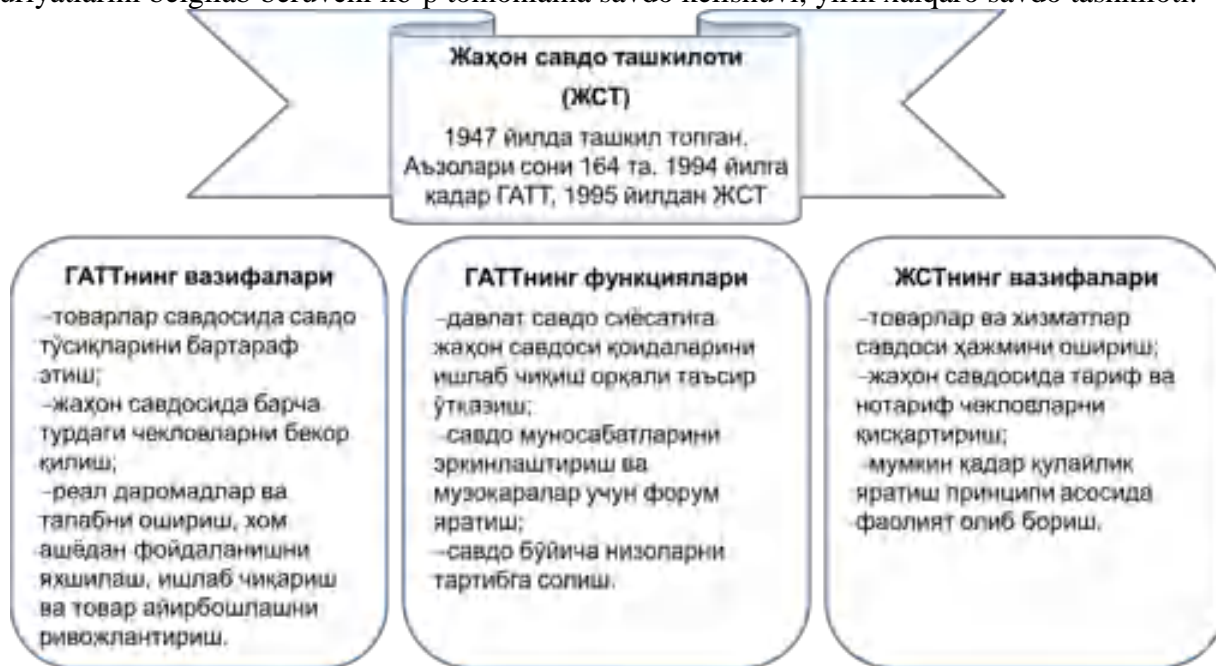
1948 yil 30 iyunda tarif va savdo masalalari bo'yicha vaqtinchalik shartnoma – GATT (General of Trade and Tariff) 23 mamlakat tomonidan imzolandi. Shu sababli 1948 yil 30 iyun GATT tashkil topgan kun deb e'tirof etiladi.

JST 1995 yil 1 yanvardan mustaqil xalqaro tashkilot sifatida o'z faoliyatini boshladi. 2021 yilga kelib JST a'zolari soni 164 ta bo'lib, 20 ta davlat kuzatuvchi maqomiga ega. A'zo bo'lgan mamlakatlar hissasiga Jahon savdo aylanmasining 98% i to'g'ri keladi. Shtab-kvartirasi Jenevada joylashgan

GATT – dunyoning yetakchi mamlakatlari tomonidan xalqaro savdodagi cheklovlarni pasaytirish bo'yicha tuzilgan ko'ptomonlama hukumatlararo kelishuv.

GATS – xizmatlar savdosi bo'yicha ko'ptomonlama hukumatlararo kelishuv.

JST – xalqaro tovarlar va xizmatlar savdosi sohasida mamlakatlarning huquq hamda majburiyatlarini belgilab beruvchi ko‘p tomonlama savdo kelishuvi, yirik xalqaro savdo tashkiloti.

1-jadval

GATT/JST doirasida amalga oshirilgan raundlar evolyutsiyasi

Yillar	Joi va nomlanishi	Mavzusi	Mamlakatlar soni
1947	Jeneva	Tariflar	23
1949	Annesi	Tariflar	13
1951	Torku	Tariflar	38
1956	Jeneva	Tariflar	26
1960–1961	Jeneva (Diplon raundi)	Tariflar	26
1964–1967	Jeneva (Tokio raundi)	Tariflar va antidempingga qarshi chora-tadbirlar	62
1973–1979	Jeneva (Kennedi raundi)	Tariflar, tashqi savdoni notarif tartibga solish chora-tadbirlari va tor doiradagi kelishuvlar	102
1986–1994	Jeneva (Urugvay raundi)	Tariflar, notarif chora-tadbirlar, xizmatlar savdosi, savdo kelishmovchiliklarini tartibga solish, intellektual mulk, Jahon savdo tashkilotini (JST) tashkil etish va atrof-muhit muhofazasi	123
2001	Doxa (Qatar raundi)	Atrof-muhit muhofazasi	
2003	Kankun (Meksika) Doxa raundining davomi	Atrof-muhit muhofazasi	

JST o‘z faoliyatini quyidagi tamoyillar asosida olib boradi:

mumkin qadar qulaylik berish rejimi – a’zo mamlakatlarning har biri boshqa a’zolarga nisbatan savdo sheriklari sifatida teng sharoitlarni qo‘llaydi.

kamsitishsiz savdo – mamlakat savdo sheriklari, xorijiy tovar-lar va xizmatlar savdosi sohasida shaxslar o‘rtasida diskriminatsiya o‘tkazmasligi kerak;

savdo to‘siqlarini bartaraf etish – muzokaralar o‘tkazish orqali mavjud savdo to‘siqlarini asta-sekin bartaraf etish;

bashorat etiladigan savdo – xorijiy investorlar, kompaniya va hukumatlar savdo to‘siqlari asossiz joriy etilmasligiga ishonch hosil qilishlari shart va bozorni erkinlashtirish majburiyatlari

JSTga «bog‘lanadi»;

raqobatbardoshlikni takomillashtirish – JST qoidalari eks-port-ni subsidiyalash va demping kabi xalqaro savdodagi «adolatsiz» faoliyatlarga to‘sqinlik qiladi;

rivojlanayotgan mamlakatlar uchun yetarli darajada qulay shart-sharoitlar yaratish – rivojlanayotgan mamlakatlarga o‘tish davri va maxsus rejimlarni taqdim etish ko‘zda tutiladi.

JSTda qatnashish samaradorligi ko‘rsatkichlari:

- JSTga a‘zo bo‘lishning maqbul shartlari va ularni bajarish;
- Hamkorlarning majburiyatlarini bajarishini monitoring qilish;
- Milliy iqtisodiyotning samaradorligi;
- Davlat boshqaruvining sifati;
- Davlat va biznesning samarali hamkorligi;
- Malakali kadrlarni tayyorlash;
- JSTda faol pozitsiyaga ega bo‘lish.

2-jadval

JSTga a‘zo bo‘lish bosqichlari

Bosqichlari	Talablar
Tayyorgarlik bosqichi	Mamlakatlardan JST doirasidagi kelishuvlarga taalluqli savdo va iqtisodiy masalalar mazmuni ochib berilishi talab etiladi. Ushbu ma‘lumotlar “Tashqi iqtisodiy rejim to‘g‘risidagi Memorandum” shaklida taqdim etilishi zarur
Muzakoralar bosqichi	Ishchi guruhi va a‘zolikka da‘vogar mamlakatlar o‘rtasida ikki tomonlama muzokaralar boshlanadi. Bu muzokaralar tarif stavkalari, bozorlarga kirish bo‘yicha aniq majburiyatlar va boshqa me‘yoriy hujjatlarga tegishli bo‘lib, JST doirasidagi kelishuvlarga taalluqlidir
A‘zolik shartlarini loyihalashtirish bosqichi	Ishchi guruhi ikki tomonlama muzokaralarni tugatgandan so‘ng a‘zolik shartlarini shakllantiradi. Ushbu shartlar “A‘zolik to‘g‘risidagi Protokol” va a‘zo bo‘layotgan mamlakat imzo qo‘yishi lozim bo‘lgan ro‘yxatda aks ettiriladi
Qaror qabul qilish bosqichi	Hisobot, protokol va majburiyatlar ro‘yxati JST Bosh Kengashi yoki Vazirlar konferensiyasiga taqdim etiladi. Agar JST a‘zolarining uchdan ikki qismiga teng ovoz to‘plansa, mamlakat JSTga a‘zo bo‘ladi

4.2.O‘zbekiston tashqi savdosining erkinlashuvi yo‘nalishlari va Umumjahon savdo tashkilotiga a‘zo bo‘lish bosqichlari. Tashqi savdo tarkibining diversifikatsiyalashuvi yo‘nalishlari.

O‘zbekiston va JST munosabatlari xronikasi:

- **1994 yil 21 dekabr:** O‘zbekiston uchun ishchi guruhi tuzilgan.
- **1998 yil:** O‘zbekiston JST uchun idarolararo qo‘mita ta‘sis etildi.
- **2002 yil 17 iyul:** ishchi guruhning 1-majlisi.
- **2005 yil oktabr:** ishchi guruhning 3-majlisi.
- **Katta tanaffus**
- **2017 yil noyabr:** JSTga a‘zo bo‘lish borasida Koreya Respublikasi va O‘zbekiston o‘rtasida hamkorlikning yo‘lga qo‘yilishi.
- **2017 yil dekabr:** Prezident Shavkat Mirziyoyev JSTga a‘zo bo‘lish bo‘yicha muzokaralarning boshlanganligi to‘g‘risida Oliy Majlisga murojaat qildi.
- **2018 yil mart:** 34 bosqichidan iborat «yo‘l xaritasi» ishlab chiqildi.

- **2018 yil may:** JSTga a'zo bo'lishning iqtisodiyot tarmoqlariga ta'sirini o'rganish bo'yicha davlat ishchi guruhi tuzildi.
- **2018 yil iyun:** Yevropa Ittifoqi JSTga a'zo bo'lish jarayonini o'rganish uchun 5 mln. yevro ajratdi.
- **2018 yil iyun:** JSTga a'zo bo'lishda qishloq xo'jalik masalalari: qishloq xo'jaligi va savdo siyosati bo'yicha takliflar.
- **2018 yil iyun:** USAID O'zbekistonning JSTga a'zo bo'lish bosqichlari ro'yxatini taqdim etdi.
- **2018 yil sentabr:** Ostona shahrida O'zbekistonning JSTga a'zo bo'lishi bo'yicha muzokaralar bo'lib o'tdi.
- **2019 yil avgust:** JST ishchi komissiyasi bilan O'zbekiston delegatsiyasi o'rtasida uchinchi majlisi o'tkazildi
- **2020 yil II kvartalda:** JST ishchi komissiyasi bilan O'zbekiston delegatsiyasi o'rtasida to'rtinchi majlis o'tkazilishi rejalashtirilgan

JSTga a'zo bo'lishning afzalliklari:

- ✓ a'zo mamlakat uchun yangi bozorlar ochiladi;
- ✓ investitsiyalar barqarorligi ta'minlanadi (a'zo mamlakat bozori xalqaro talablarga javob beradigan bo'lgach investitsiya oqimi ko'payadi);
- ✓ yangi sarmoyalar asosida qo'shimcha ish o'rinlari yaratiladi;
- ✓ raqobat muhiti yaxshilanadi (global sharoit mahalliy ishlab chiqaruvchilarga mahsulot sifatini oshirish, dunyo bozorida raqobatlashishni o'rganishga yordam beradi);
- ✓ iste'molchilar arzon va sifatli tovarlar hamda xizmatlarni tanlashdan manfaatdor bo'ladi;
- ✓ mahalliy ishlab chiqaruvchilar huquqi himoyalanaadi;
- ✓ xalqaro standart qoidalarga muvofiq milliy standartlarni ishlab chiqish eksportyorlarga chet el bozori talablariga moslashishda yordam beradi;
- ✓ tashkilotning nizolarni hal qilish mexanizmidan foydalanish imkoniyati taqdim etiladi;
- ✓ jahon miqyosidagi savdo siyosati bo'yicha qarorlar qabul qilish jarayonida ishtirok etish huquqi beriladi (har bir davlat o'z ovozigaga ega bo'ladi).

3-jadval

O'zbekiston Respublikasi tashqi savdosini erkinlashtirish bosqichlari

Birinchi bosqich – 1991–1994 yy.	Import o'rnini qoplash siyosatining yuritilishi. Tashqi savdoni tartibga solishning insititutsional va huquqiy bazasi yaratildi. Tashqi savdo siyosatida notarif usullar yetakchilik qildi.
Ikkinchi bosqich – 1995–1997 yy.	Tashqi savdoni tartibga solishning xalqaro amaliyotiga mos keladigan dastaklari joriy qilindi. Bu davr miqdoriy cheklovlarning qisqarishi hamda keng miqyosda eksport va import bojlarini faol qo'llash davri hisoblanadi.
Uchinchi bosqich – 1997–1999 yy.	Bu davr tashqi savdoni erkinlashtirishni chuqurlashtirish, tarif va notarif usullarni soddalashtirish, mamlakat eksport salohiyatini oshirishga qaratilgan savdo siyosatining yuritilishi, eksport bojlarining bekor qilinishi, eksportga yo'naltirilgan siyosatning olib borilishi bilan izohlanadi.
To'rtinchi bosqich – 2000–2003 yy.	Tashqi savdo va valyuta bozorini erkinlashtirishga qaratilgan yangi davr hisoblanadi. 2002 yilning 1 iyulidan boshlab import tarifining uch pog'onali stavkalari (0;10;30) joriy etildi.
Beshinchi bosqich – 2003–2015yy.	O'zbekiston tashqi savdosini erkinlashtirish bosqichi. Tashqi savdoni bosqichma-bosqich erkinlashtirish natijasida milliy valyutaning joriy operatsiyalar bo'yicha konvertatsiyalashuvi. Bu, o'z navbatida, eksportga yo'naltirilgan iqtisodiyotni rivojlantirish uchun kuchli rag'batlantirish bo'ldi.

Oltinchi bosqich 2016 yildan hozirga qadar.	O'zbekiston tashqi savdosini tubdan erkinlashtirish. JSTga a'zo bo'lish jarayonini jadallashtirish.
---	---

4.3. Tashqi savdoning passiv saldosi va uni kamaytirish yo'llari.

To'lov balansi – bu mamlakatning ma'lum bir vaqt mobaynida (oy, kvartal yoki yil) boshqa mamlakatlar bilan olib borgan iqtisodiy operatsiyalarini o'zida aks ettiruvchi statistik tizim

To'lov balansining aktiv saldosi tushumlar xarajatlardan katta bo'lganda yuzaga keladi, passiv saldosi esa xarajatlar tushumlardan katta bo'lganda yuzaga keladi.

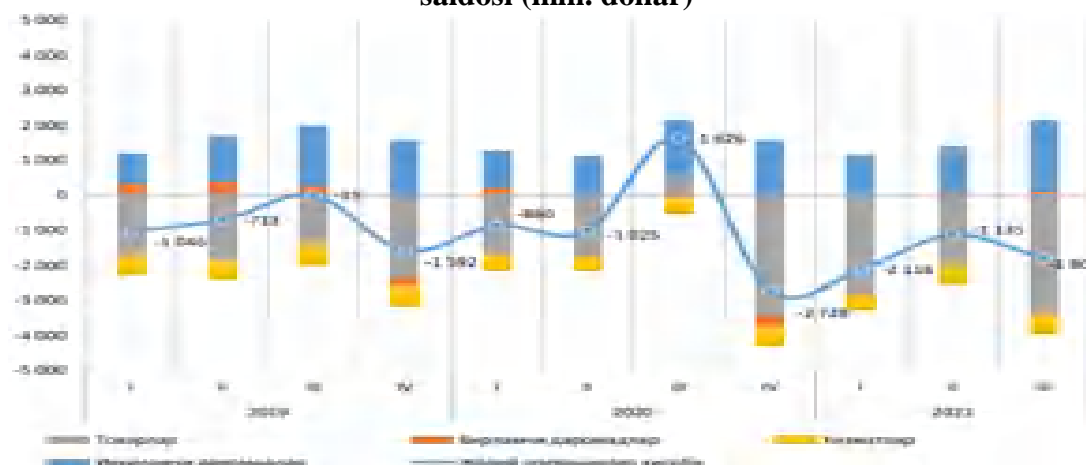
To'lov balansining yiriklashtirilgan sxemasi

Schet nomi	Kredit (xorijiy valyuta tushumi)	Debet (xorijiy valyutani sarflash)	Saldo
Savdo balansi	Tovarlar eksportidan keladigan tushumlar	Tovarlar importi uchun xarajatlar	Tushumlar minus xarajatlar
Xizmatlar balansi	Xizmatlar eksportidan keladigan tushumlar	Xizmatlar importi uchun xarajatlar	Tushumlar minus xarajatlar
O'tkazmalar balansi	Xorijdan olingan o'tkazmalar	Xorijga to'langan o'tkazmalar	Xorijdan olingan va xorijga to'langan o'tkazmalar o'rtasidagi farq
Joriy operatsiyalar (1+2+3)	Joriy operatsiyalar schyoti bo'yicha jami tushumlar	Joriy operatsiyalar schyoti bo'yicha jami to'lovlar	Joriy operatsiyalar schyoti bo'yicha jami tushumlar va to'lovlar o'rtasidagi farq
Kapital va moliyaviy dastaklar bilan operatsiyalar	Kapital importi	Kapital eksporti	Kapital eksporti va importi o'rtasidagi farq
Markaziy bankning valyuta zaxiralari		Mamlakat valyuta zaxiralarining ko'payishi	Valyuta zaxiralarining o'zgarishi

4.4. O'zbekiston to'lov balansi va uni muvozanatini taminlash muammolari.

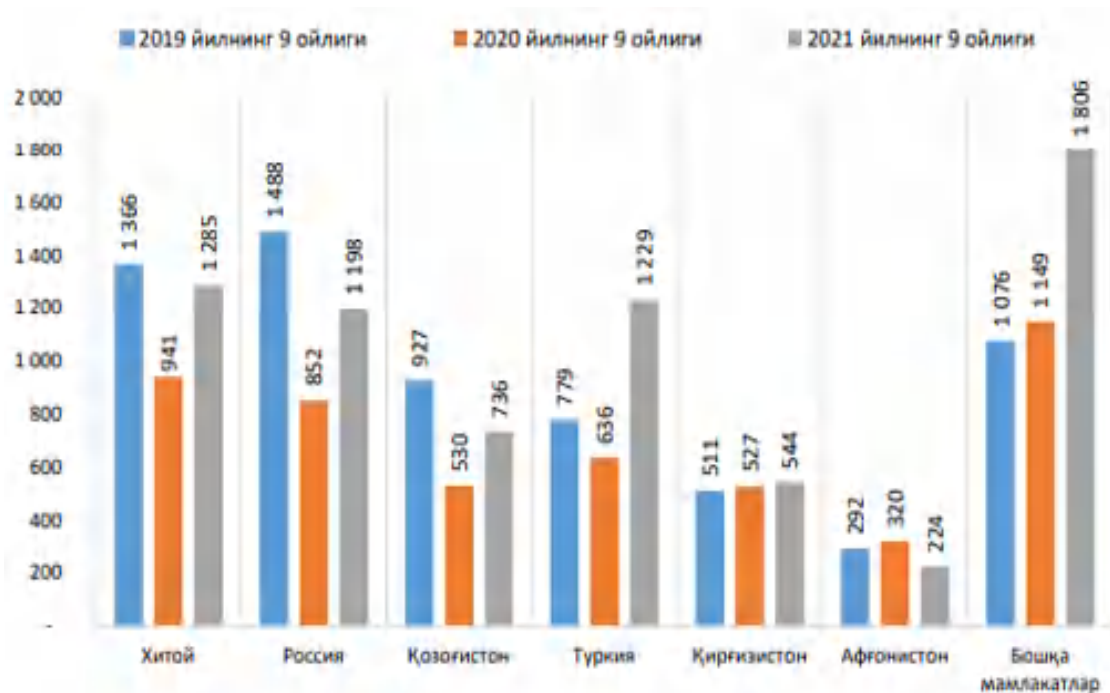
1-chizma

O'zbekiston to'lov balansi joriy operatsiyalar hisobining komponentlar bo'yicha saldosi (mln. dollar)

2-chizma.

O'zbekistondan tovarlar eksportining asosiy mamlakatlari (nomonetar oltin eksporti hisobga olinmagan) (mln. dollar)

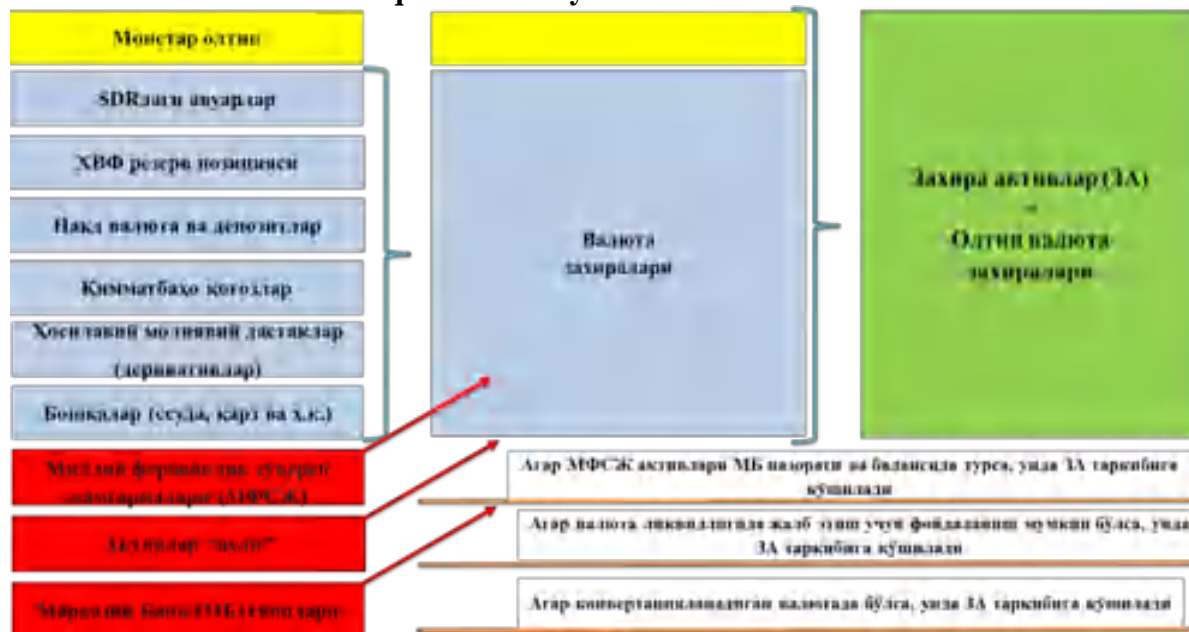

3-chizma

Moliyaviy tushumlar va xarajatlarning tuzilishi (mln. dollar)

Кўрсаткичлар	2019	2020	2021	2021		
				I чор.	II чор.	III чор.
Молиявий ҳисоб	-5 065,1	-4 119,0	-6 029,9	-2 066,5	-1 589,0	-2 374,4
Молиявий активларнинг соф олинishi	4 036,9	7 048,2	1 260,0	-932,4	1 134,1	1 058,3
Хорижда тўғридан-тўғри инвестициялар	3,1	11,3	1,9	0,6	0,6	0,6
Портфел инвестициялар	-	-	0,0	-	-	-
Бошқа инвестициялар	2 627,2	5 265,5	2 857,1	355,4	626,7	1 874,9
<i>Улардан</i>						
<i>валюта ва депозитлар</i>	591,0	3 149,4	2 041,9	272,0	235,7	1 534,3
<i>савдо кредитлари ва бўнақлар</i>	2 037,2	2 112,8	810,6	82,5	388,9	339,3
Захира активлар	1 406,6	1 771,4	-1 599,0	-1 288,4	506,7	-817,3
Молиявий мажбуриятларнинг соф олинishi	9 102,0	11 167,2	7 289,9	1 134,0	2 723,1	3 432,8
Хориждан тўғридан-тўғри инвестициялар	2 316,5	1 728,2	1 734,3	252,4	876,7	605,3
Портфел инвестициялар	1 345,7	1 389,4	1 289,8	12,3	372,2	905,3
Молиявий деривативлар	-4,3	-6,4	-9,7	-3,2	-3,0	-3,5
Бошқа инвестициялар	5 444,0	8 056,0	4 275,4	872,6	1 477,2	1 925,6
<i>улардан</i>						
<i>кредитлар ва қарзлар</i>	5 866,9	7 081,2	2 719,9	731,0	1 133,5	855,3
<i>савдо кредитлари ва бўнақлар</i>	-560,8	568,5	654,7	84,6	257,8	312,3
<i>бошқа кредитор қарздорликлар</i>	80,4	205,3	155,4	72,3	74,8	8,3

Xalqaro oltin valyuta zaxiralari tarkibi

4.5. O'zbekistonning tashqi qarzi va unga xizmat ko'rsatish.

Mamlakatning yalpi tashqi qarzi davlat (rasmiy) va xususiy sektor qarzlarini o'z ichiga oladi. Davlatning tashqi qarzi quyidagilardan iborat:

- davlat va uning vakolatli organlari tomonidan olingan kreditlar va qarzlar;
- davlat va uning vakolatli organlari tomonidan xalqaro kapital bozorlariga chiqarilgan qimmatbaho qog'ozlar;
- davlat va uning vakolatli organlari qabul qilgan kafolatlar hamda boshqa bilvosita majburiyatlar. Bu holat uchinchi tomon majburiyatlari bo'yicha mas'uliyatni taqozo etadi.

Tashqi qarz ko'rsatkichlari:

1. Mamlakatning to'lovga qobiliyatligi:
 - a. Tovarlar eksportiga bog'liqlik;
 - b. YaIMga bog'liqlik;
 - c. Qarz majburiyatlarini davlat budjeti hisobidan qoplash.
2. Likvidlik (muomaladagi aktivlar, masalan, qimmatbaho qog'ozlarni bozor bahosida tezda sota olish)ni ta'minlash:
 - a. Qarz muddati (qisqa va uzoq);
 - b. Xalqaro rezervlarning yetarliligi;
 - c. Qarz majburiyatlarini bajarmaslik risklarini monitoring qilish.
3. Davlat sektori ko'rsatkichlari:
 - a. Soliq tushumlarining davlat qarzigacha ta'siri;
 - b. Xorijiy valyuta kursining milliy valyutaga nisbatan o'zgarishi.

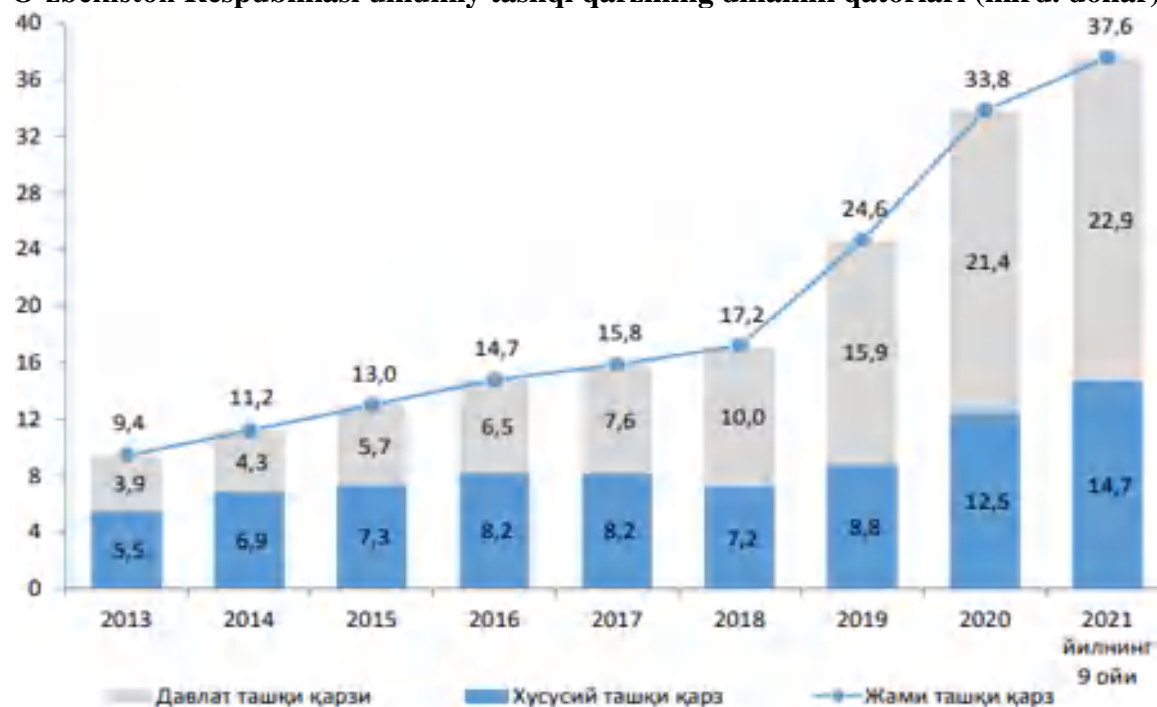
Davlat tashqi qarzi iqtisodiyot tarmoqlari kesimida taqsimlanishi (01.01.2022 y. holatiga)

улчов бир. - млрд. АҚШ долл. экв

Соҳа	Сумма
Бюджетни қўллаб-қувватлаш	5,9
Электр-энергетика	3,1
Энергетика (нефт ва газ)	2,9
Транспорт ва транспорт инфратузилмаси	2,6
Қишлоқ ва сув хўжалиги	2,4
Уй-жой коммунал хизмат кўрсатиш*	2,1
Тижорат банклари	1,2
Кимё sanoati	1,2
Таълим ва соғлиқни сақлаш	0,7
Телекоммуникация	0,2
Бошқалар	1,3

6-чизма

Ўзбекистон Respublikasi umumiy tashqi qarzining dinamik qatorlari (mlrd. dollar)

Ўзбекистон Respublikasi davlat qarzining tarkibi:

Davlat ichki qarzi

- 2020 yilda davlat ichki qarzi **3,2 trln. so‘mga** oshib, 2021 yil 1 yanvar holatiga qoldig‘i **23,3 trln. so‘mni** tashkil qildi. Shundan:
- - Davlat qimmatli qog‘ozlari – **4,0 trln. so‘m**;
- - Davlat kafolatlagan ichki qarz – **19,3 trln. so‘m**.

Davlat tashqi qarzi

- Davlat tashqi qarzining hajmi 01.01.2021 yil holatiga **21,1 mlrd. dollar** yoki YaIMga nisbatan **36,5 foizni** tashkil etdi;
- Ўзбекистон Respublikasi nomidan jalb qilingan tashqi qarz – **15,1 mlrd. dollar** yoki jami davlat tashqi qarzining 71,4 foizi;

- O‘zbekiston Respublikasining kafolati ostida jalb qilingan tashqi qarz – **6,0 mlrd. dollar** yoki davlat tashqi qarzining 28,6 foizi.

2022 yil yakuniga umumiy davlat qarzi 33,5 mlrd dollar yoki YaIMga nisbatan 45,2 foizni tashkil etishi prognoz qilinmoqda. Shundan, davlat tashqi qarzi 30,4 mlrd dollarni yoki YaIMga nisbatan 41 foizni tashkil etadi. 2022 yilda kutilayotgan budget taqchilligining 66 foizi tashqi manbalar hisobidan qoplanishi mo‘ljallanmoqda.

Makroiqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash maqsadida 2020–2021 yillarda davlat qarzlarini jalb qilishda ayrim cheklovlar o‘rnatilgan. Jumladan, O‘zbekiston hukumati nomidan va O‘zbekiston kafolati ostida jalb qilingan davlat qarzi hajmining xavfsizlik chegarasi YaIMga nisbatan 60 foiz etib belgilangan. Shuningdek, 2022 yilda O‘zbekiston nomidan va O‘zbekiston kafolati ostida ichki va tashqi qarzlarni jalb qilish bo‘yicha yangidan imzolanaётgan shartnomalarning hajmi 4,5 mlrd dollari hisobida prognoz qilinmoqda.

Prognozlar 2022 yilda davlat qarziga xizmat ko‘rsatish bo‘yicha xarajatlar 14 trln 270 mlrd so‘mni tashkil etishini ko‘rsatgan. Shundan:

- davlat tashqi qarziga xizmat ko‘rsatish bo‘yicha — 7,8 trln so‘m;
- davlat ichki qarziga xizmat ko‘rsatish bo‘yicha — 6,4 trln so‘m mablag‘ ajratilishi ko‘zda tutilgan.

2022 yilda davlat tashqi qarziga xizmat ko‘rsatish bo‘yicha jami xarajatlar 1,9 mlrd dollarni tashkil etib, shundan 0,7 mlrd dollar — budget mablag‘lari hisobidan, 1,2 mlrd dollar — qarz oluvchi korxonalar mablag‘lari hisobidan qoplanishi belgilangan.

2022 yilda kutilayotgan budget taqchilligining (konsolidatsiyalangan budget taqchilligi — 25,5 trln so‘m va asosiy qarz — 10,2 trln so‘m) 66 foizi tashqi manbalar hisobidan qoplanishi mo‘ljallanmoqda.

Moliya vaziri o‘rinbosari Ahadbek Haydarov sentabr oyi o‘rtasida bo‘lib o‘tgan matbuot anjumanida hukumat tomonidan davlat qarziga YaIMga nisbatan 60% darajasida chegara qo‘yilgan bo‘lsa-da, lekin asl maqsad — ushbu ko‘rsatkichni 45–50% dan oshirmaslik ekanligini ma‘lum qilgan edi.

Nazorat savollari

1. Tashqi savdo siyosatideganda nimani tushunasiz va uning qanday shakllarini bilasiz?
2. O‘zbekiston Respublikasida tashqi savdosining erkinlashuvi yo‘nalishlari va Umumjahon savdo tashkilotiga a‘zo bo‘lish bosqichlari to‘g‘risida ma‘lumot bering.
3. Tashqi savdoning passiv saldosi va uni kamaytirish yo‘llarini izohlab bering?

4. O‘zbekistonning tashqi qarzi va unga xizmat ko‘rsatish yo‘nalishlari to‘g‘risida ma’lumot bering.

Foydalanilgan adabiyotlar:

Maxsus adabiyotlar

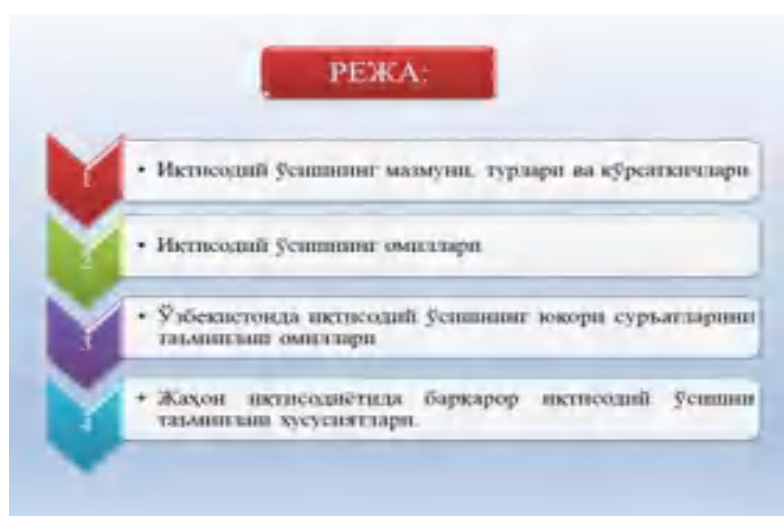
1. Tay Vaughan., Multimedia: Making it Work. USA, 2016, English.
2. Martin Weale, Andrew Blake, Nicos Christodoulakis, James E Made, David Vines., Macroeconomic Policy. UK, 2015, English.
3. Keith S. Taber., Modelling Learners and Learning in Science Education: Developing Representations of Concepts, Conceptual Structure and Conceptual Change to Inform Teaching and Research. Springer., UK, 2013, English.
4. Andrew P. Sage, William B. Rouse., Economic Systems Analysis and Assessment: Intensive Systems, Organizations, and Enterprises. USA, 2011, English.
5. Dimitrios Asteriou, Stephen G. Hall., Applied econometrics (second edition). USA, 2011, English.
6. Adam Szirmai , Wim Naude , Micheline Goedhuys., Entrepreneurship, Innovation, and Economic Development. UK, 2011, English.

Internet resurslari

1. <http://www.mineconomi.uz>.
2. www.uzreport.com
3. www.reuter.com
4. www.ebrd.com
5. www.forexite.com
6. <http://www.wordbank.org>.
7. <http://www.ebrd.org>.
8. <http://www.imf.org>
9. www.undp.org
10. www.ecb.int

IV. AMALIY MASHG'ULOT MATERIALLARI

1-MODUL BO'YICHA AMALIY MASHG'ULOTLAR UCHUN MA'LUMOTLAR

1. Иқтисодий ўсишнинг мазмуни, турлари ва кўрсаткичлари

Иқтисодий ўсиш

- бевосита ялпи ички маҳсулот ҳажмининг мутлақ ва аҳоли жон бошига ҳамда иқтисодий ресурс харажатлари ҳар бир бирлиги ҳисобига ўсиши, сифатининг яхшиланиши ва таркибининг такомиллашувида ифодаланади.

Иқтисодий ўсиш кўрсаткичлари

реал ЯИМ

реал ЯИМнинг аҳоли жон бошига ўсиши

2. Иқтисодий ўсишнинг омиллари

Иқтисодий ўсишнинг тақлиф омиллари

- 1. табиий ресурсларнинг миқдори ва сифати;
- 2. ишчи кучи ресурслари миқдори ва сифати;
- 3. асосий капитал (асосий фондлар) нинг ҳажми;
- 4. технология ва фан-техника тараққиёти.

Мамлакатимизда иқтисодий ўсишнинг юқори суръатларини таъминлашни мақсадли кўйилган жараёнларнинг амалга оширилишига қатъий эътибор қаратилади.

- кенг қўламдаги тинимли бозор ислохотларини илҳом амалга ошириш;
- хорижий инвестицияларни жалб қилиш чора-тадбирларини кучайтириш;
- иқтисодиётда чуқур таркибий ўзгаришларни амалга ошириш;
- ишлаб чиқаришни модернизация қилиш ва янгилаш;
- экспортга иқтисодлаштириш ниши тармоқ ва корхоналарни барпо этиш;
- кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни жадал раивлантиришга қаратилган ҳар томонлама пухта ўқилган сиёсатни амалга ошириш.

Ўзбекистон Республикаси ижтимоий-иқтисодий кўрсаткичлари, 2021 й.

Аҳисия, млн. киши	2021
Майдон	448,978 km ²
ЯИМ, жорий нарх, млрд. долл.	60.49 (69-ўрин)
ЯИМ, ВХҚТ, млрд. долл.	103.3 (86-ўрин)
Жон бошига ЯИМ, жорий нарх, долл.	2459
Жон бошига ЯИМ, ВХҚТ, долл.	9595
Камбағаллик даражаси, 1,9 долл.	...
Камбағаллик даражаси, 3,2 долл.	...
Камбағаллик даражаси, 5,5 долл.	...
Кўтиляётган ушар дивонийлиги, йил	71,7
Жини индекс	0,280
Инсон тараккиёти индекси	0,720 (106-ўрин)

Асосий макроекonomie кўрсаткичлар

Кўрсаткичлар	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ялпи ички маҳсулотнинг ўсиши	8,5	8,0	7,8	5,2	5,1	5,6	1,6	7,4
Саноат маҳсулотнинг ўсиши	8,3	8,0	6,0	8,0	10,6	5,0	0,7	8,7
Хизмат кўрсатиш ҳажми	13,4	10,8	12,5	10,7	6,3	13,2	0,1	19,2
Қишлоқ ҳўжалиги	6,8	7,0	6,6	2,0	0,3	3,1	3,0	4,0
Савдо соҳаси	14,7	15,0	14,4	1,9	4,4	7,9	0,1	12,0
Экспорт умумий ҳажмининг ўсиши	10,8	-10,4	0,5	6,6	13,6	24,8	-13,4	10,0
Давлат бюджетининг бажарилиши	+0,3	+0,1	+0,1	+0,2	+0,02	-1,1	-4,4	
Инфляция даражаси	7,3	5,6	5,7	14,4	14,3	15,2	11,1	9,98
Аҳоли жон бошига реал дарамадларининг ўсиши	23,5	4,3	6,9	8,4	7,1	3,8	2,6	9,9

Ўзбекистонда реал ЯИМ суръатлари, утган йилларга нисбатан фойда хисобида

Ўзбекистонда аҳоли жон бошига ялпи ички маҳсулот ишлаб чиқаришининг ўсиши

Йиллар	Кўрсаткичлар		
	Номинал ЯИМ, млрд.сўм	Реал ЯИМнинг ўсиш суръати, %	ЯИМнинг аҳоли жон бошига ўсиши, %
2000	3255,6	4,0	2,4
2005	15923,4	7,0	5,7
2010	61100	8,5	6,7
2011	77750,6	8,3	5,5
2012	96589,8	8,2	5,8
2013	118986,9	8,0	5,9
2014	144900,0	8,1	5,4
2015	171400,0	8,0	5,6
2016	199300,0	7,8	4,3
2017	302 536,8	5,2	2,7
2018	407 514,5	5,1	3,3
2019	511 838,1	5,6	3,6
2020	580 203,2	0,8	-0,3
2021	734 587,7	7,4	5,3

2-мавзу. Миллий иқтисодиётни модернизациялаш ва таркибий ўзгаришларни амалга ошириш

РЕЖА:

1. Иқтисодиётни модернизациялашнинг назарий асослари
2. Жаҳонда иқтисодиётни модернизациялаш моделлариданг хусусиятлари
3. Мамлакатни модернизациялаш шартларида иқтисодиётда таркибий ўзгаришларни амалга ошириш муаммалари
4. Ўзбекистонда иқтисодиётни модернизациялаш ва таркибий ўзгаришларни амалга ошириш йўналишлари.

Модернизация
инглиз
лексиконидаги
modern (лотинчада
modernus) сўзидан
олинган бўлиб, 1500
йилдан буён
«замонавий,
қадимий бўлмаган,
бугунги кунда пайдо
бўлган» деган,
маънони англатиб
келмоқда

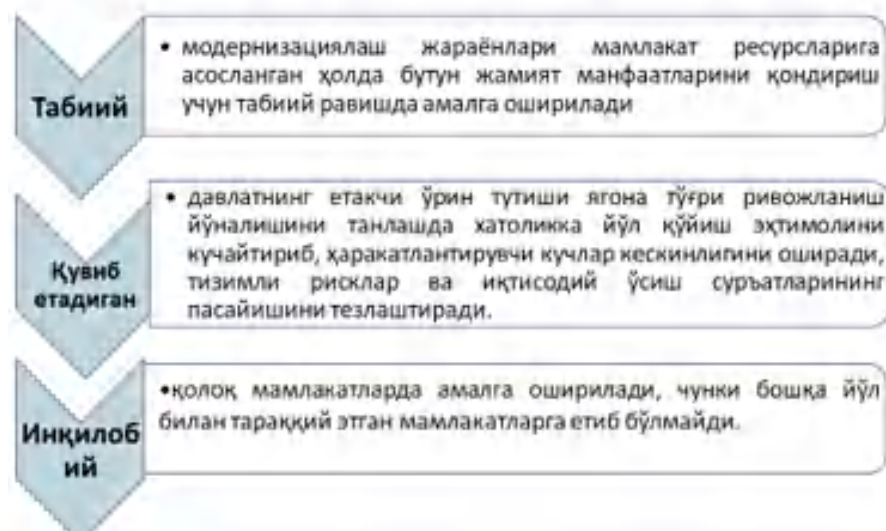
**Иқтисодиётни
модернизациялаш -**
миллий хўжаликнинг
глобал
рақобатбардошли-
гини оширишга
қаратилган таркибий,
технологик ва
институционал
ўзгаришларни амалга
оширишдир

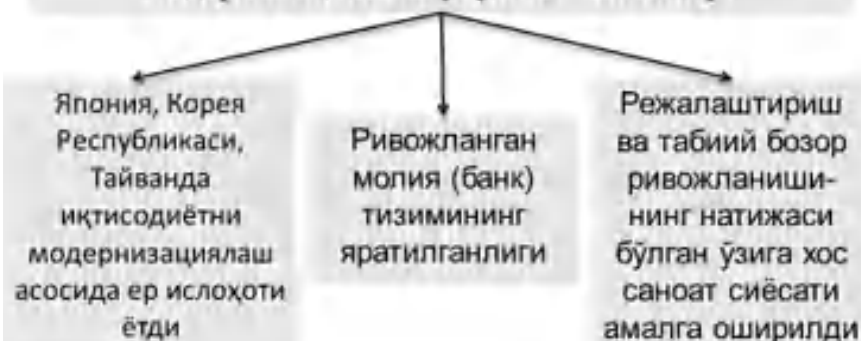
Модернизация - бу аниқ ҳаракатлар
дастури бўлиб, иқтисодиётни барқарор
суръатларда ривожлантириш,
мамлакатимизни жаҳондаги тараққий этган
мамлакатлар қаторига олиб чиқишга
ўтказиш воситасидир

**Миллий иқтисодиётни модернизациялашнинг
зарурлиги** барқарор иқтисодий ўсишни таъминлаш,
иқтисодиёт таркибида чуқур таркибий ўзгаришларни
амалга ошириш, асосий капитални тубдан янгилаш ва
технологик қолоқликни камайтириш, аҳоли турмуш
даражасини ўзлуксиз ошириш билан белгиланади.

Иқтисодиётни модернизациялаш моделлари

Шарқий Осиё мамлакатларида иқтисодиётни модернизациялаш учун хос белгилар:

Янги индустриал мамлакатларда иқтисодиётни муваффақиятли модернизациялашнинг жаҳон тажрибаси

Мамлакат	Бошланиши	“Барқарор-ривожланиш”га ўтиши	Жадал иқтисодий ўсиш даврининг давомийлиги
Тайвань	1970-йилларнинг боши	1990-йилларнинг охири	25 йил
Малайзия	1980-йиллар	2000-йилларнинг боши	20 йил
Корея Республикаси	1980-йиллар	2000-йилларнинг боши	20 йил
Сингапур	1980-йиллар	1990-йилларнинг боши	10–15 йил
Чили	1960-йилларнинг охири	1980-йилларнинг охири	20 йил

Янги индустриал мамлакатларда иқтисодиётни модернизациялаш натижалари

Мамлакат	Аҳоли жон бошига тўғри келувчи ЯИМ миқдори*		Меҳнат унумдорлиги (1 ширчага тўғри келувчи ЯИМ миқдори, минг долл.)	
	“Бошланиш” да минг долл.	“Тугаланиш” да минг долл.	“Бошланиш”да	“Тугаланиш”да
Тайвань	4	15	11	26
Малайзия	3	8	10	20
Жанубий Корея	4	13	14	30
Сингапур	7	15	...	30
Чили	4	7	14	18

О‘zbekistonda iqtisodiyotni modernizatsiyalash jarayonlarini jadallashtirish maqsadida quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur:

1. Xorijiy mamlakatlarning ilg‘or tajribasini e‘tiborga olgan holda mamlakatda investitsiya normasini 30-35% ga yetkazish lozim. Bunda modernizatsiya loyihalarini amalga oshirish muddati 15-25 yilni tashkil etishi zarur.

2. Hozirgi vaqtda O‘zbekistonda sanoat bo‘yicha asosiy fondlarning eskirish darajasi 43,0% dan oshadi. Shu sababli asosiy fondlarni yangilash jarayonini jadallashtirish va ularning o‘rtacha xizmat muddatini innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish nuqtai nazaridan qisqartirish lozim. Asosiy fondlarning o‘rtacha xizmat muddati 8-10 yilni tashkil etishi kerak.

3. Iqtisodiyotni modernizatsiyalashning me‘yoriy-huquqiy asoslarini mustahkamlash maqsadida “Innovatsiyalar va iqtisodiyotni modernizatsiyalash to‘g‘risida”gi Qonunni qabul qilishni tezlashtirish zarur.

4. Milliy valyutaning devalvatsiyalashish darajasini pasaytirish zarur. Milliy valyuta devalvatsiyasi amalga oshirilayotgan investitsiya loyihalar samaradorligiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Tarkibiy siyosatning iqtisodiyot tarmoqlari tarkibiga ta'siri

Tarkibiy siyosat turi	Iqtisodiyot tarkibiga ta'siri	Amalga oshirish usullari
Moslashuvchan	Iqtisodiyot tarkibi bosqichma-bosqich o'zgaradi	Iqtisodiyot sektorlarini yangi muhitga bosqichma-bosqich moslashtirish uchun vaqtinchalik moliyaviy qo'llab-quvvatlash
Innovatsion	Iqtisodiyot tarkibi jadal sur'atda, tubdan o'zgaradi	Ilmiy va innovatsion g'oyalarning amalga oshirilishi
Konservativ	Iqtisodiyot tarkibi jiddiy o'zgarmaydi	Iqtisodiyotning an'anaviy tarmoqlarini rivojlantirish

Ўзбекистонда амалга оширилган таркибий ислохотлар ва иқтисодиёт таркибини диверсификациялаш

ЯИМ таркибида айрим тармоқ ва соҳалар улуши (ЯИМга % ҳисобида)

Тармоқ ва соҳалар	2000 й.	2005 й.	2010 й.	2015 й.	2020 й.
Саноат	14,2	29,1	33,3	35,9	35,5
Қишлоқ хўжалиги	30,1	29,5	19,8	28,0	28,2
Хизматлар	37,0	41,4	46,9	36,1	36,3

2017-2020 йилларда саноат тармоғининг яши қўшилган
қиймати таркиби (жамига нисбатан %да)

Ўзбекистон Республикаси ташқи савдосининг товар
таркиби, жамига нисбатан фоиз ҳисобида

	1990 й.	2000 й.	2010 й.	2018 й.	2019 й.	2020 й.
Экспорт — жами	100	100	100	100	100	100
Пахта толаси	59,7	27,5	12,1	1,6	1,6	...
Озиқ-овқат маҳсулотлари	3,9	5,4	9,7	7,7	8,2	9,3
Кимё ва кимё маҳсулотлари	2,3	2,9	5,1	6,3	4,8	6,0
Энергия ташувчилар ва нефть маҳсулотлари	17,1	10,3	22,8	18,7	14,5	4,6
Қора ва рангли металллар	4,6	6,6	6,9	8,2	7,3	7,9
Машина ва асбоб-ускуналар	1,7	3,4	5,5	1,5	2,4	3,3
Хизматлар	1,3	13,8	10,3	21,3	19,7	13,2
Олтин	...	17,0	20,1	20,4	28,2	38,3
Бошқалар	9,4	13,1	7,5	14,3	13,3	17,2

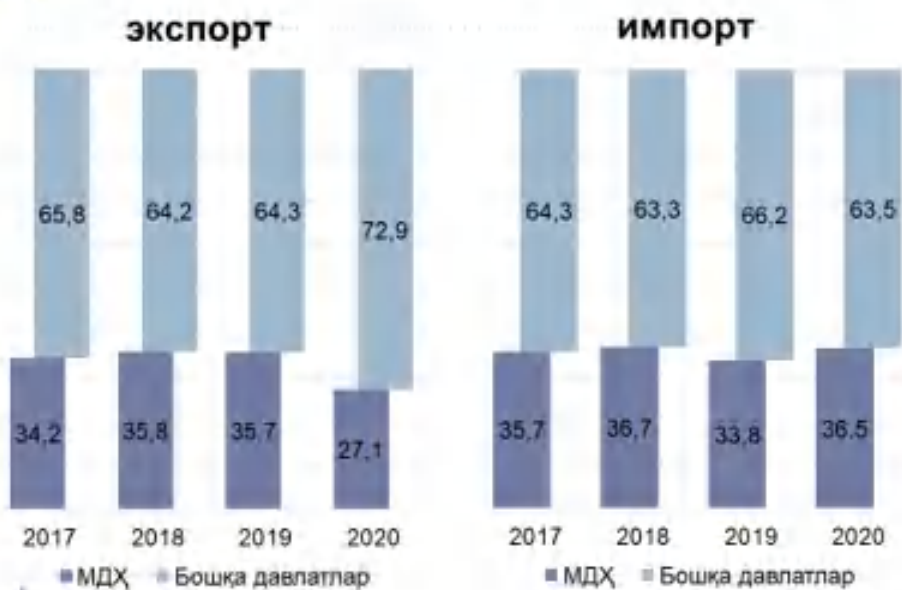

Ўзбекистон Республикаси ташқи савдосининг товар таркиби, жамига нисбатан фоиз ҳисобида

	1990 й.	2000 й.	2010 й.	2018 й.	2019 й.	2020 й.
Импорт - жами	100	100	100	100	100	100
Машина ва асбоб-ускуналар	12,1	35,4	43,9	42,5	43,8	42,0
Кимё ва кимё маҳсулотлари	9,7	13,6	13,8	13,1	13,2	16,5
Энергия ташувчилар ва нефть маҳсулотлари	3,1	3,8	7,1	4,5	3,8	5,2
Қора ва рангли металллар	10,2	8,6	8,1	9,1	8,7	8,5
Озиқ-овқат маҳсулотлари	48,9	12,3	10,5	8,1	7,8	10,4
Хизматлар	1,5	8,5	5,3	11,5	10,0	5,7
Бошқалар	14,5	17,8	11,2	11,2	12,7	11,8

Ўзбекистон ташқи савдосининг географик таркиби, %

3-мавзу. Миллий иқтисодиётнинг барқарорлигини таъминлашда пул-кредит ва фискал сиёсатларининг ўрни.

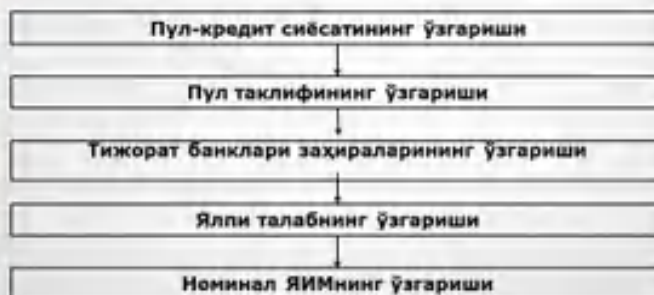
Режа:

1. Пул-кредит сиёсатининг стратегик мақсади ва амалга ошириш дастаклари. Инфляция даражаси ва уни мўтадиллаштириш муаммолари.
2. Ўзбекистон Республикасида пул-кредит сиёсатининг қисқа ва узоқ даврдаги хусусиятлари.
3. Фискал сиёсатнинг мақсади ва трансформациялашуви муаммолари. Фискал сиёсат йўналишлари.
4. Пандемия шароитида иқтисодий инқирозга қарши миллий дастурлар ва уларни амалга ошириш босқичлари.

1. Пул-кредит сиёсатининг концептуал асослари, стратегик ва тактик мақсадлари ҳамда дастаклари

Монетар пул-кредит сиёсатини амалга ошириш механизми

Кейсчилик пул-кредит сиёсати амалга ошириш механизми

Пул-кредит сиёсатининг анъанавий инструментлари:

1. Марказий банкнинг қайта молиялаш сиёсати.
2. Марказий банкнинг мажбурий заҳира сиёсати.
3. Очиқ бозор сиёсати.
4. Валюта сиёсати.
5. Марказий банкнинг депозит сиёсати.

Пул-кредит сиёсати иқтисодиётни мувозанатлаштирувчи дастаклардан бири ҳисобланади.

Иқтисодий жараёнлар доимо бир хил кўринишдаги тенденциялар билан ривожланади. Талаб ва таклиф омилларининг ўзгариши, биринчи навбатда, ишлаб чиқариш тебратиларининг афода этади.

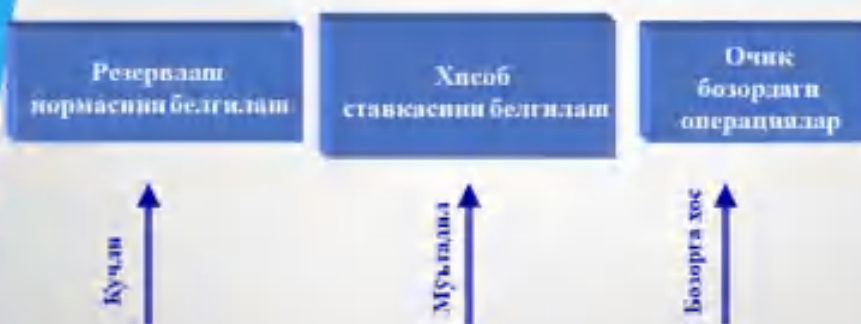
Амалдаги (жорий) ишлаб чиқариш ҳажми ўзининг потенциалдан четлашган ҳолатларда пул-кредит сиёсати дастаклари иқтисодиётни мувозанатлаштирувчи ролини бажаради.

Иқтисодиёт ўз потенциалидан юқори даражада фойдаланган шароитда **музбат ишлаб чиқариш тафовути** юзага келади ва инфляцияга оширувчи босим беради.

Бундай ҳолатда **Марказий банк асосий ставкани оширади** ва пул-кредит шароитларини қатъийлаштириш орқали ялпи ички талаб ҳажмига таъсир кўрсатиб ишлаб чиқариш ҳажмининг потенциал даражага қайтишини таъминлайди.

Айни пайтда, ишлаб чиқариш ҳажми ўз потенциалидан паст даражада фойдаланганда **асосий ставкани пасайтириш** орқали иқтисодиётни рағбатлантириш ва ишлаб чиқариш ҳажмини потенциал даражасигача ошириш лозим бўлади.

Пул-кредит сиёсати воситалари

Кўрсатилган воситаларнинг иқтисодиётга таъсир этиш даражаси

Мажбурий резервлар меъёрлари

Мажбуриятнинг валюта тури	Муддати	01.07.2019 йилгача амал қилган нормативлар	Янги нормативлар (01.07.2019 йилдан)
Миллий валюта	2 йилдан ортиқ	0%	4%
	1 йилдан 2 йилгача	2%	
	бошқа депозитлар	4%	
Хорижий валютаси	2 йилдан ортиқ	0%	14%
	1 йилдан 2 йилгача	7%	
	бошқа депозитлар	14%	

Қайта молиялаш ставкаси

Амал қилиш муддати	%
11.09.2020 — ...	14
15.04.2020 — 11.09.2020	15
25.09.2018 — 14.04.2020	16
28.06.2017 — 24.09.2018	14
01.01.2015 — 27.06.2017	9
01.01.2014 — 31.12.2014	10
01.01.2011 — 31.12.2013	12
15.07.2006 — 31.12.2010	14

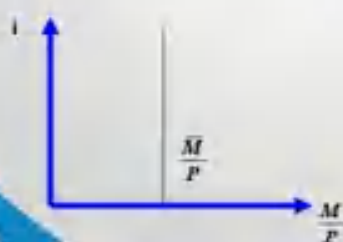
Очиқ бозордаги операциялар – Марказий банк томонидан давлат облигацияларини (қимматли қогозларни) тижорат банклари ва аҳолидан сотиб олиш ва уларга сотиш бўйича операцияларидир.

Марказий банк тижорат банкларидан ёки аҳолидан қимматли қогозларни сотиб олса пул таклифи ошади.

Монетар сиёсат турлари

Қаъий монетар сиёсат – пул массаени маълум даражада ушлаб туриш

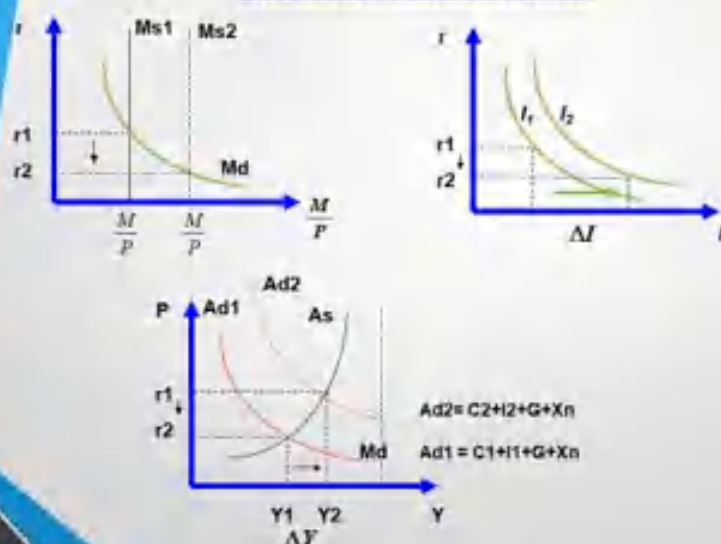
Эгилувчан монетар сиёсат – фонд ставкаени маълум даражада ушлаб туриш

Пул-кредит сиёсатининг узатма механизми

Пул-кредит сиёсати узатма механизмининг чизмалардаги ифодаси

ПУЛ-КРЕДИТ СИЁСАТИНИНГ 2021 ЙИЛ ВА 2022-2023 ЙИЛЛАРГА МЎЛЖАЛЛАНГАН АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ

Ўзбекистон Республикаси Марказий банки пул-кредит сиёсатини ишлаб чиқиш ва амалга оширишда “Ўзбекистон Республикасининг Марказий банки тўғрисида”ги Қонунга мувофиқ нархлар барқарорлигини ҳамда банк ва тўлов тизимлари барқарор фаолият юритишини таъминлаш мақсадидан келиб чиқади

Марказий банкнинг 2021-2023 йиллар учун макрокўрсаткичлар
прогнозлари бўйича сценарийлар

Асосий сценарий

Макрокўрсаткич ривожланиш сценарийлари асосини ташкил қилувчи
ўзгаришлар

Пандемия билан боғлиқ вазият босқичма-босқич яхшиланади, вирусга қарши вакцина ва дорилар 2022 йилдан бошлаб жорий қилинади, аҳоли ва бизнес вакиллари ўз фаолиятларини пандемия ва ундан кейинги шароитларга мослашган ҳолда давом эттирадилар.

Асосий савдо ҳамкорлар иқтисодиётининг бир маромда тикланиши ҳисобига ташқи талаб 2022 йил II ярим йиллигидан бошлаб инқироздан олдинги даражасига етади.

Олтин нархи нисбатан барқарор, секин суръатларда пасайиб боради.

Иқтисодий ўсиш кўрсаткичлари 2022 йил охирида инқироздан олдинги даражага яқинлашади, 2023 йилнинг I ярим йиллигига келиб иқтисодиёт ўзининг потенциал трендига даражасигача чиқади.

Бюджет даромадлари тикланиб бориб, 2023 йилда йиғма бюджет дефицити (ЎТЖ ҳисобга олинмаганда) 2 фоизгача пасаяди.

Тартибга солинадиган нархлар эркинлаштирилиши жараёни 2022-2023 йилларда амалга оширилади.

Марказий банк томонидан ишлаб чиқилган мадел иқтисодий тикланишга
асосланган
муқобил сценарий (оптимистик сценарий)

3 Макрокўрсаткич ривожланиш сценарийлари асосини ташкил қилувчи
ўзгаришлар

Пандемия билан боғлиқ вазият тез суръатларда яхшиланади, карантин чоралари жорий этилмайди ҳамда вирусга қарши вакцина ва дорилар 2021 йилнинг II яримдан кенг жорий қилинади.

Асосий савдо ҳамкорлар иқтисодиётининг бир маромда тикланиши ҳисобига ташқи талаб 2021 йил II ярим йиллигида инқироздан олдинги даражасига етади.

Жаҳон иқтисодиёти тикланиб бортани сари олтин нархи пасайиб боради.

Иқтисодий ўсиш кўрсаткичлари 2021 йил ўртасида инқироздан олдинги даражага яқинлашади, иқтисодиёт ўзининг потенциал трендигача 2022 йилнинг охирида тикланади. Транспорт, хизматлар ва туризм соҳаларида ўсиш суръатлари жонланади.

Бюджет даромадлари харажатларига нисбатан тезкор суръатларда ўсиб боради ва йиғма бюджет дефицити 2022 йилда 2 фоизгача кисқаради.

Тартибга солинмаган нархлар эркинлаштирилиши жараёни 2022-2023 йилларда маълумий иқтисодга етказилади ва ушбу соҳаларга тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар жалб қилинишига шароит яратилади.

Ташқи иқтисодий шартлар кучайишига асосланган
муқобил сценарий (шартли сценарий)

Макрокўрсаткич ривожланиш сценарийлари асосини ташкил қилувчи
ўзгаришлар

Жаҳонда пандемия билан боғлиқ вазият кескинлашиб боради ва глобал ёпилиш 2021-2022 йилда ҳам давом этади.

Асосий савдо ҳамкорлар иқтисодиёти тикланиши секинлашади, ташқи талаб 2023 йил II чорагига келиб инқироздан олдинги даражасига етади.

Хавфсиз актив сифатида олтин нархининг ўсувчи динамикаси сақланиб қолади

Иқтисодий ўсиш кўрсаткичлари 2022 йил охирида инқироздан олдинги даражага яқинлашади, иқтисодиёт ўзининг потенциал тренди даражасига 2023 йил охирида бориб етади.

Бюджет харажатлари юқориликгача сақланиб қолади ва 2021-2022 йилларда йиғма бюджет дефицити 6-7 фоиз атрофида шаклланади.

Тартибга солинмаган нархлар эркинлаштирилиши жараёни 2023 йилдан кейинги муддатларга қолдирилиши эҳтимоли ошади.

Пул-кредит сиёсатининг узоқ муддатли мақсадли кўрсаткичлари

Фискал сиёсатнинг икки тури фарқланади:

рағбатлантувчи фискал сиёсат (фискал экспансия) - иқтисодий турғунлик ёки пасайиш даврида қўлланилади;

чекловчи фискал сиёсат (фискал рестрикция) - иқтисодиётда тўлиқ бандлик ва ортиқча талаб натижасида инфляция келиб чиқиши мумкин бўлган вазиятларда қўлланилади

Рағбатлантувчи фискал сиёсатнинг макроиқтисодиётга таъсири

Чекловчи фискал сиёсатнинг макроиқтисодиётга таъсири

- давлат харажатларини камайтириш;
- солиқларини ошириш

Ялпи талабнинг камайиши

Талаб инфляциясининг қисқариши

Тўлиқ бандликни таъминлаган дискрет фискал сиёсат юритилгани натижасида давлат бюджетининг таркибий тақчиллиги (профицит) ваки тўлиқ бандлик шароитида бюджет тармақлари (даромадлари) ва даромадлари (харажатлари) ўртасидаги фарқ юзага келади.

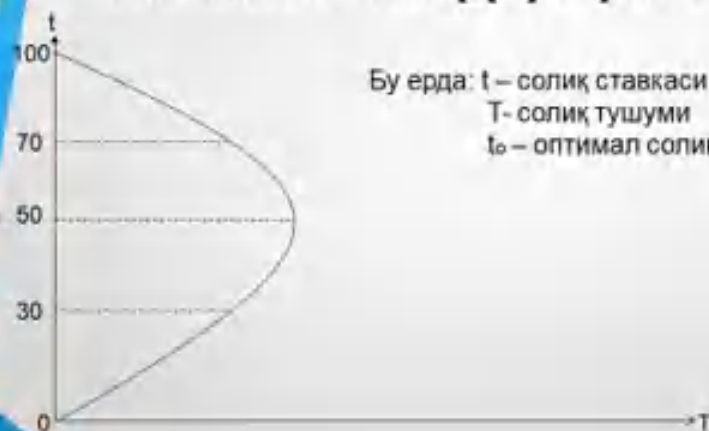
Давлат тақчиллиги кўлича давлат бюджетининг ҳақиқий тақчиллиги ва таркибий тақчиллик фарқи сифатида баҳоланади.
Давлат бюджети камомадини молиялаштириш усуллари:

1. Пул-кредит эмиссияси;

2. Давлат заёмларини чиқариш;

3. Давлат бюджетига солиқ тушумларини кўпайтириш

Солиқ юки ва Лаффер эгри чизиғи

Бу ерда: t – солиқ ставкаси
 T – солиқ тушуми
 t_0 – оптимал солиқ ставка

2022 йил учун Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг

Кўрсаткичлар	2022 йил учун прогноз	Мақсадли мўлжаллар	
		2023 йил	2024 йил
Яшил ички маҳсулот, млрд сўм	839 989	972 701	1 126 753
Яшил ички маҳсулотнинг ўсиш суръати, фонзда	6,0	6,2	6,6
Истеъмол нархлари индекси, ўтган йилнинг декабрь ойига нисбатан, фонзда	9,0	5,0	5,0
Саноат маҳсулотларининг ўсиш суръати, фонзда	7,0	8,0	9,6
Қишлоқ, ўрмон ва балиқчилик хўжалиқларида ишлаб чиқаришнинг ўсиш суръати, фонзда	3,3	3,5	3,6
Чакана товар айланишининг ўсиш суръати, фонзда	9,3	9,8	10,7

2022 — 2026 йилларда марказлашган ва марказлашмаган
инвестицияларни ўзлаштиришнинг йиғма мақсадли кўрсаткичлари
(млрд сўм)

Молиялаштириш манбалари	2022 — 2026 йилларда жами	шундан:				
		2022 йил	2023 йил	2024 йил	2025 йил	2026 йил
Жами капитал қўйилмалар	2 025 200	298 772	346 848	400 318	457 650	521 603
шу жумладан:						
Марказлашган инвестициялар:	344 309	50 767	61 480	72 378	76 106	83 579
Бюджет маблағлари	136 669	23 790	25 017	28 074	29 400	30 388
Ўзбекистон Республикаси Тикланиш ва таракқиёт жамғармаси маблағлари (сўмда)	17 644	1 613,2	3 100	3 450	4 514	4 937
млн. АҚШ долларларида	1 352	142 *	258	272	335	345
Ўзбекистон Республикаси кафолати остидаги хорижий кредитлар (сўмда)	190 027	25 363	33 364	40 854	42 192	48 255
млн. АҚШ долларларида	14 738	2 240	2 780	3 212	3 129	3 376

2022 — 2026 йилларда марказлашган ва марказлашмаган
инвестицияларни ўзлаштиришнинг йиғма мақсадли кўрсаткичлари
(млрд сўм)

Молиялаштириш манбалари	2022 — 2026 йилларда жами	шундан:				
		2022 йил	2023 йил	2024 йил	2025 йил	2026 йил
Жами капитал қўйилмалар	2 025 200	298 772	346 848	400 318	457 659	521 603
шу жумладан:						
Марказлашмаган инвестициялар:	1 680 891	248 006	285 368	327 940	381 553	438 024
Корхона маблағлари, шу жумладан, корхоналарнинг ўз иштирида қолдирилмаган сомақлар	478 234	69 433	76 926	92 465	110 384	129 026
Тижорат банклари кредитлари ва бошқа қара мблағлари	338 864	49 606	53 896	64 861	79 742	91 458
Тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ва кредитлар (сўмда)	714 278	107 621	130 186	141 024	157 094	178 353
млн. АҚШ долларларида	55 572	9 506	10 849	11 087	13 651	14 479
Аҳоли маблағлари	249 515	21 346	24 560	29 590	34 833	39 187

"Covid-19" pandemiyasiga qarshi kurashda davlat tashkilotlarida qabul qilingan ixtisarga qarshi maxsus ta'limiy-ogohlantiruvchi dasturlar tashishi

Карантин режимини бузганлик учун жавобгарлик: **ЖАҲОН ТАЖРИБАСИ**

ХИТЙОЙ

- Карантин қондаларини бузганлик учун:
 - + 707 доллар жарима
 - + 3 йилгача озодликдан маҳрум қилиш

АҚШ

- 17 АПРЕЛДАН БОШЛАБ катта фалокат режими янграй эллади
- ВАЙОМИНДА изоляция режимини бузганлик учун 10 минг долларгача жарима ва 1 йилгача қамоқ жазоси
- ТЕХАСДА эса 6 ойгача қамоқ жазоси ва 2 минг доллар жаримала тортни белгиланган

ИТАЛИЯ

- Махсус рухсатномасиз қўлача чиқмаслик ва шаҳардан кетмасликга қўрсатма берилган
- Маъмур тартибини бузганлик учун:
 - + 4 ойгача озодликдан маҳрум қилиш ёки
 - + 200 еврогача жаримала тортни қўлача тутилган

ФРАНЦИЯ

- 17 МАРТдан карантин режими янграй эллади
- Карантин шартларини бузганлик учун - 130 евро жарима
- 15 кун ичида таъсирдан бузганлик учун - 1500 евро жарима
- 30 кун ичида 4 марта бузганлик учун - 3700 евро жарима ёки 6 ойгача қамоқ жазоси белгиланган

Оғир ҳолатларда:

- + 15 йилгача озодликдан маҳрум қилиш
- + Улим жазоси белгиланган

КИПР

- МАРТ ойи охиридан бошлаб комендантлик соати жорий қилинди
- Уйдан кунига фақат бир марта ҳукуматдан СМС-хабар олгандан кейингина чиқиш мумкин
- Ушбу талабни бузганларга 300 евро жарима белгиланган

ИСРОИЛ

- Эҳтиётсизлик оқибатида карантинни бузганлик учун 3 йилгача
- Қасддан бузганлик учун эса 7 йилгача озодликдан маҳрум қилиш жазоси назарда тутилган

РОССИЯ

- Карантин режимини бузганлик учун жарима миқдори - 4 минг рублни, тақрорий жавобгарликка тортилганда - 5 минг рублни ташкил этади.

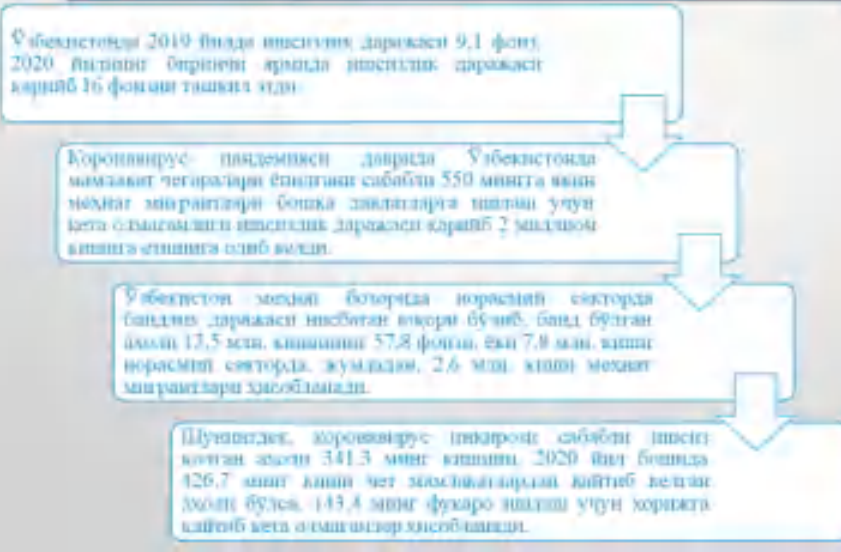
ҲИНДИСТОН

- Карантинни бузганлик учун 2 йиллик қамоқ жазоси белгиланган
- Айрим штатларда ўзини ақалаш режимидаги шахсларнинг чап қўлига муҳр қўйилади
- Ушбу шахслар кўчада ва бошqa жойларида пайдо бўлса, қамоққа олинад

[#Uzmedkoronavirus](#)

"Covid-19" pandemiyasining Uzbekistonda ta'siri

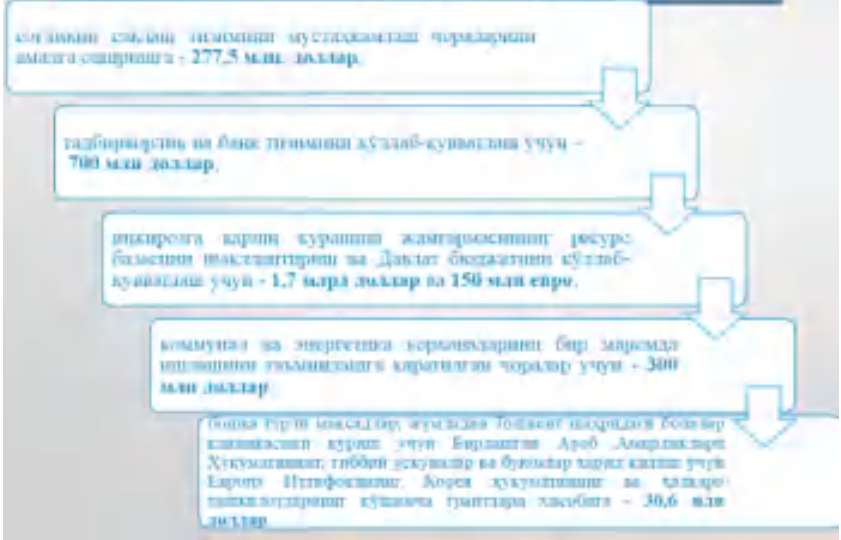

Uzbekistonda "Covid-19" pandemiyasini qamrovchi koronavirus dasturlari

- Koronavirus global pandemiyasining salbiy ta'sirlariga qarshi kurashni qamrovchi dasturlar uchun grantlar va ulash muvaffaqiyatli investitsiya mo'ljallanishini jalb qilish burchiga "Yul haritasi" tashabbusi va jahon bankining apreil oyi o'zgarishi qamrovchi 3 mlrd. AQSH dollaridan ortiq ulash muvaffaqiyatli kreditlar va grantlarini jalb qilish burchiga dastlabki kelishuvlarini o'rnatildi.
- Misqur mehnatlar Iqtisodiy taraqqiyot banki, Osiyo taraqqiyot banki, Jahon banki, Osiyo inflyatsiyasiz investitsiyalar banki, Evropi investitsiya banki, Evropi taraqqiyot va tiklanish banki, ICA, Fransiya taraqqiyot agentligining (evropa) qarz mehnatlarini hisobidan shakllantirilishi rejalashtirilgan.
- Shuningdek Birlashgan Arab Amirliklari hukumati, Evropa Ittifoqi, Koreya hukumati va xalqaro tashkilotlarining grantlari jalb qilinishi kuzda tushadi.

Yul haritasini jalb qilishni mo'ljallanish kreditlar va grantlarini ulash dasturlari funksionlari

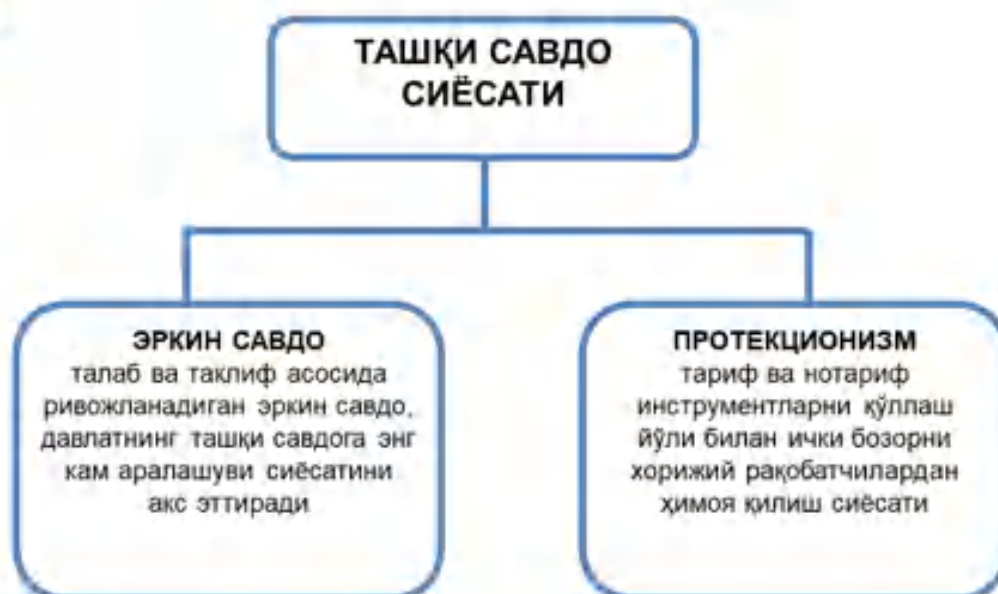

4-мавзу. Давлатнинг ташқи савдо сиёсати ва тўлов балансини мувозанатлаштириш йўналишлари

Режа:

1. Ташқи савдо сиёсати ва унинг шакллари. Covid-19 пандемиянинг ташқи савдога таъсири.
2. Ўзбекистон ташқи савдосининг эркинлашуви йўналишлари ва Умумжаҳон савдо ташкилотига аъзо бўлиш босқичлари. Ташқи савдо таркибининг диверсификациялашуви йўналишлари.
3. Ташқи савдонинг пассив сальдоси ва уни камайтириш йўллари.
4. Ўзбекистон тўлов баланси ва уни мувозанатини таъминлаш муаммолари.
5. Ўзбекистоннинг ташқи қарзи ва унга хизмат кўрсатиш.

Ташқи савдо сиёсатининг дастакларининг гуруҳланиши

Усуллари		Савдо сиёсатининг дастаклари	Тартибга солиш соҳаси	
Тариф		Божхона божлари		Импорт
		Тариф квотаси		Импорт
Нотариф	Миқдорий	Квоталаш		Импорт
		Лицензиялаш	Экспорт	Импорт
		"Экспортни ихтиёрий чеклаш"	Экспорт	
		Давлат харидлари		Импорт
	Яширин	Маҳаллий компонентларни ушлаб туриш талаби		Импорт
		Техник тўсиқлар		Импорт
		Солиқлар ва йиғимлар		Импорт
		Субсидиялар	Экспорт	
	Молиявий	Кредитлаш	Экспорт	
		Демпинг	Экспорт	

Ташқи савдо сиёсатининг нотариф дастаклари

Усуллари		Савдо сиёсатининг дастаклари	Тартибга солиш соҳаси	
Нотариф (мамлакатга олиб кириладиган ёки четга чиқариладиган маҳсулот ҳажми ва номенклатурасини чеклашга қаратилган усуллар)	Миқдорий	Квоталаш		Импорт
		Лицензиялаш	Экспорт	Импорт
		"Экспортни ихтиёрий чеклаш"	Экспорт	
	Яширин	Давлат харидлари		Импорт
		Маҳаллий компонентларни ушлаб туриш талаби		Импорт
		Техник тўсиқлар		Импорт
		Солиқлар ва йиғимлар		Импорт
	Молиявий	Субсидиялар	Экспорт	
		Кредитлаш	Экспорт	
		Демпинг	Экспорт	

Жаҳон товарлар савдосининг ўзгариши, 2015 йил = 100

Жаҳон товарлар савдоси ва реал ялпи ички маҳсулот ҳажмининг ўзгариши, ўтган йилга нисбатан фонд ҳисобида

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Жаҳон товарлар савдоси	2,3	1,4	4,7	2,9	-0,1	-9,2	7,2
Экспорт							
Шимолий Америка	2,6	0,7	3,4	3,8	1,0	-14,7	10,7
Жанубий ва Марказий Америка	0,6	1,3	2,9	0,1	-2,2	-7,7	5,4
Европа	2,9	1,1	3,7	2,0	0,1	-11,7	8,2
Осиё	1,3	2,3	6,7	3,7	0,9	-4,5	5,7
Бошқа минтақалар	1,8	3,5	0,7	0,7	-2,9	9,5	6,1
Реал ялпи ички маҳсулот							
Реал ялпи ички маҳсулот	2,8	2,4	3,1	2,8	2,2	-4,8	4,9
Шимолий Америка	2,8	1,7	2,4	2,8	2,1	-4,4	3,9
Жанубий ва Марказий Америка	-0,8	-2,0	0,8	0,6	-0,2	-7,5	3,8
Европа	2,4	2,1	2,8	2,1	1,5	-7,3	5,2
Осиё	4,3	4,2	4,8	4,1	3,9	-2,4	5,9
Бошқа минтақалар	1,5	2,4	1,9	2,1	1,4	-5,5	3,5

1948 йил 30 июнда тариф ва савдо масалалари бўйича вақтинчалик шартнома – ГАТТ (General of Trade and Tariff) 23 мамлакат томонидан имзоланди. Шу сабабли 1948 йил 30 июнь ГАТТ ташкил топган кун деб эътироф этилади.

WORLD TRADE ORGANIZATION

ЖСТ 1995 йил 1 январдан мустақил халқаро ташкилот сифатида ўз фаолиятини бошлади. 2021 йилга келиб ЖСТ аъзолари сони 164 та бўлиб, 20 та давлат кузатувчи мақомига эга. Аъзо бўлган мамлакатлар ҳиссасига Жаҳон савдо айланмасининг 98% и тўғри келади. Штаб-квартираси Женевада жойлашган

ГАТТ – дуненинг етакчи мамлакатлари томонидан халқаро савдодаги чекловларни пасайтириш бўйича тузилган кўптомонлама ҳукуматлараро келишув.

ГАТС – хизматлар савдоси бўйича кўптомонлама ҳукуматлараро келишув.

ЖСТ – халқаро товарлар ва хизматлар савдоси соҳасида мамлакатларнинг ҳуқуқ ҳамда мажбуриятларини белгилаб берувчи кўп томонлама савдо келишуви, йирик халқаро савдо ташкилоти.

Жаҳон савдо ташкилоти (ЖСТ)

1947 йилда ташкил топган. Аъзолари сони 164 та. 1994 йилга қадар ГАТТ, 1995 йилдан ЖСТ

ГАТТнинг вазифалари

- товарлар савдосида савдо тусиқларини бартараф этиш;
- жаҳон савдосида барча турдаги чекловларни бекор қилиш;
- реал даромадлар ва талабни ошириш, хом ашёдан фойдаланишни яхшилаш, ишлаб чиқариш ва товар айирбошлашни ривожлантириш.

ГАТТнинг функциялари

- давлат савдо сиёсатига жаҳон савдоси қоидаларини ишлаб чиқиш орқали таъсир ўтказиш;
- савдо муносабатларини эркинлаштириш ва музокаралар учун форум яратиш;
- савдо бўйича низоларни тартибга солиш.

ЖСТнинг вазифалари

- товарлар ва хизматлар савдоси ҳажмини ошириш;
- жаҳон савдосида тариф ва нотаиф чекловларни қисқартириш;
- мумкин қадар қулайлик яратиш принцили асосида фаолият олиб бориш.

ГАТТ/ЖСТ доирасида амалга оширилган раундлар эволюцияси

Раундлар	Жойи ва номланиши	Мавзуси	Мамлакатлар сони
1947	Женева	Тарифлар	23
1949	Аннеси	Тарифлар	13
1951	Торку	Тарифлар	38
1956	Женева	Тарифлар	26
1960–1961	Женева (Диплон раунди)	Тарифлар	26
1964–1967	Женева (Токио раунди)	Тарифлар ва антидемпингга қарши чора-тадбирлар	62
1973–1979	Женева (Кеннеди раунди)	Тарифлар, ташқи савдони нотариф тартибга солиш чора-тадбирлари ва тор доирадаги келишувлар	102
1986–1994	Женева (Уругвай раунди)	Тарифлар, нотариф чора-тадбирлар, хизматлар савдоси, савдо келишмовчиликларини тартибга солиш, интеллектуал мулк, Жаҳон савдо ташкилотини (ЖСТ) ташкил этиш ва атроф-муҳит муҳофазаси	123
2001	Доха (Қатар раунди)	Атроф-муҳит муҳофазаси	
2003	Канкун (Мексика) Доха раундининг давоми	Атроф-муҳит муҳофазаси	

ЖСТ ўз фаолиятини қуйидаги тамойиллар асосида олиб боради:

- ❖ **мумкин қадар қулайлик бериш режими** – аъзо мамлакатларнинг ҳар бири бошқа аъзоларга нисбатан савдо шериклари сифатида тенг шароитларни қўллаб-қувватлайди.
- ❖ **камситишсиз савдо** – мамлакат савдо шериклари, хорижий товарлар ва хизматлар савдоси соҳасида шахслар ўртасида дискриминация ўтказмаслиги керак;
- ❖ **савдо тўсиқларини бартараф этиш** – музокаралар ўтказиш орқали мавжуд савдо тўсиқларини аста-секин бартараф этиш;
- ❖ **башорат этиладиган савдо** – хорижий инвесторлар, компания ва ҳукуматлар савдо тўсиқлари асоссиз жорий этилмаслигига ишонч ҳосил қилишлари шарт ва бозорни эркинлаштириш мажбуриятлари ЖСТга «боғланади»;
- ❖ **рақобатбардошликни такомиллаштириш** – ЖСТ қоидалари экспортни субсидиялаш ва демпинг каби халқаро савдодаги «адолатсиз» фаолиятларга тўсиқлик қилади;
- ❖ **ривожланаётган мамлакатлар учун етарли даражада қулай шарт-шароитлар яратиш** – ривожланаётган мамлакатларга ўтиш даври ва махсус режимларни тақдим этиш кўзда тутилади.

ЖСТда қатнашиш самарадорлиги кўрсаткичлари

- ЖСТга аъзо бўлишнинг мақбул шартлари ва уларни бажариш;
- Ҳамкорларнинг мажбуриятларини бажаришини мониторинг қилиш;
- Миллий иқтисодиётнинг самарадорлиги;
- Давлат бошқарувининг сифати;
- Давлат ва бизнеснинг самарали ҳамкорлиги;
- Малакали кадрларни тайёрлаш;
- ЖСТда фаол позицияга эга бўлиш.

ЖСТга аъзо бўлиш босқичлари

Босқичлари	Талаблар
Тайёргарлик босқичи	Мамлакатлардан ЖСТ доирасидаги келишувларга тааллуқли савдо ва иқтисодий масалалар мазмунини очиқ берилиши талаб этилади. Ушбу маълумотлар "Ташқи иқтисодий режим тўғрисидаги Меморандум" шаклида тақдим этилиши зарур
Музакаралар босқичи	Ишчи гуруҳи ва аъзоликка даъвогар мамлакатлар ўртасида икки томонлама музокаралар бошланади. Бу музокаралар тариф ставкалари, бозорларга кириш бўйича аниқ мажбуриятлар ва бошқа меъёрий ҳужжатларга тегишли бўлиб, ЖСТ доирасидаги келишувларга тааллуқлидир
Аъзолик шартларини лойиҳалаштириш босқичи	Ишчи гуруҳи икки томонлама музокараларни тугатгандан сўнг аъзолик шартларини шакллантиради. Ушбу шартлар "Аъзолик тўғрисидаги Протокол" ва аъзо бўлаётган мамлакат имзо қўйиши лозим бўлган рўйхатда акс эттирилади
Қарор қабул қилиш босқичи	Ҳисобот, протокол ва мажбуриятлар рўйхати ЖСТ Бош Кенгаши ёки Вазирлар конференциясига тақдим этилади. Агар ЖСТ аъзоларининг учдан икки қисмига тенг овоз тўпланса, мамлакат ЖСТга аъзо бўлади

Ўзбекистон ва ЖСТ муносабатлари хроникаси

- **1994 йил 21 декабрь:** Ўзбекистон учун ишчи гуруҳи тузилган.
- **1998 йил:** Ўзбекистон ЖСТ учун идаролараро қўмита таъсис этилди.
- **2002 йил 17 июль:** ишчи гуруҳнинг 1-мажлиси.
- **2005 йил октябрь:** ишчи гуруҳнинг 3-мажлиси.
- **Катта танаффус**
- **2017 йил ноябрь:** ЖСТга аъзо бўлиш борасида Корея Республикаси ва Ўзбекистон ўртасида ҳамкорликнинг йўлга қўйилиши.
- **2017 йил декабрь:** Президент Шавкат Мирзиёев ЖСТга аъзо бўлиш бўйича музокараларнинг бошланганлиги тўғрисида Олий Мажлисга мурожаат қилди.

ЖСТга аъзо бўлишнинг афзалликлари

- ✓ аъзо мамлакат учун янги бозорлар очилади;
- ✓ инвестициялар барқарорлиги таъминланади (аъзо мамлакат бозори халқаро талабларга жавоб берадиган бўлган инвестиция оқими кўпаяди);
- ✓ янги сармоялар асосида қўшимча иш ўринлари яратилади;
- ✓ рақобат муҳити яхшиланади (глобал шароит маҳаллий ишлаб чиқарувчиларга маҳсулот сифатини ошириш, дунё бозорида рақобатлашишни ўрганишга ёрдам беради);
- ✓ истеъмолчилар арзон ва сифатли товарлар ҳамда хизматларни танлашдан манфаатдор бўлади;
- ✓ маҳаллий ишлаб чиқарувчилар ҳуқуқи ҳимояланади;
- ✓ халқаро стандарт қоидаларга мувофиқ миллий стандартларни ишлаб чиқиш экспортёрларга чет эл бозори талабларига мослашишда ёрдам беради;
- ✓ ташкилотнинг низоопарни ҳал қилиш механизмидан фойдаланиш имконияти тақдим этилади;
- ✓ жаҳон миқёсидаги савдо сиёсати бўйича қарорлар қабул қилиш жараёнида иштирок этиш ҳуқуқи берилади (ҳар бир давлат ўз овозига эга бўлади).

Ўзбекистон Республикаси ташқи савдосини эркинлаштириш босқичлари

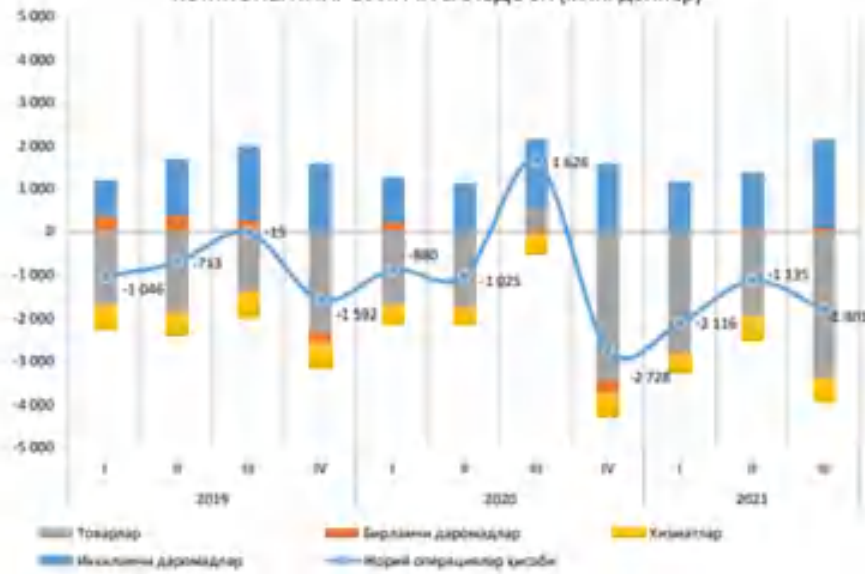
Биринчи босқич – 1991–1994 йй.	Импорт ўрнини қўллаш сиёсатининг юритилиши. Ташқи савдонини тартибга солишнинг институционал ва ҳуқуқий базаси яратилди. Ташқи савдо сиёсатида нотариф усуллар етакчилиги қилди.
Иккинчи босқич – 1995–1997 йй.	Ташқи савдонини тартибга солишнинг халқаро амалиётига мос келадиган дастаклари жорий қилинди. Бу давр миқдорий чекловларнинг қисқариши ҳамда кенг миқёсда экспорт ва импорт боқларини фаол қўллаш даври ҳисобланади.
Учинчи босқич – 1997–1999 йй.	Бу давр ташқи савдонини эркинлаштиришни чуқурлаштириш, тариф ва нотариф усулларни соддалаштириш, мамлакат экспорт салоҳиятини оширишга қаратилган савдо сиёсатининг юритилиши, экспорт боқларининг бекор қилиниши, экспортга йўналтирилган сиёсатнинг олиб борилиши билан изоҳланади.
Тўртинчи босқич – 2000–2003 йй.	Ташқи савдо ва валюта бозорини эркинлаштиришга қаратилган янги давр ҳисобланади. 2002 йлнинг 1 июлидан бошлаб импорт тарифининг уч погонали ставкалари (0;10;30) жорий этилди.
Бешинчи босқич – 2003–2015йй.	Ўзбекистон ташқи савдосини эркинлаштириш босқичи. Ташқи савдонини босқичма-босқич эркинлаштириш натижасида миллий валютанинг жорий операциялар бўйича конвертациялашуви. Бу ўз навбатида, экспортга йўналтирилган иқтисодий иқтисодийни ривожлантириш учун кучли рағбатлантириш бўлди.
Олтинчи босқич 2016 йилдан ҳозирга қадар.	Ўзбекистон ташқи савдосини тубдан эркинлаштириш. ЖСТга аъзо бўлиш жараёнини жаддаллаштириш.

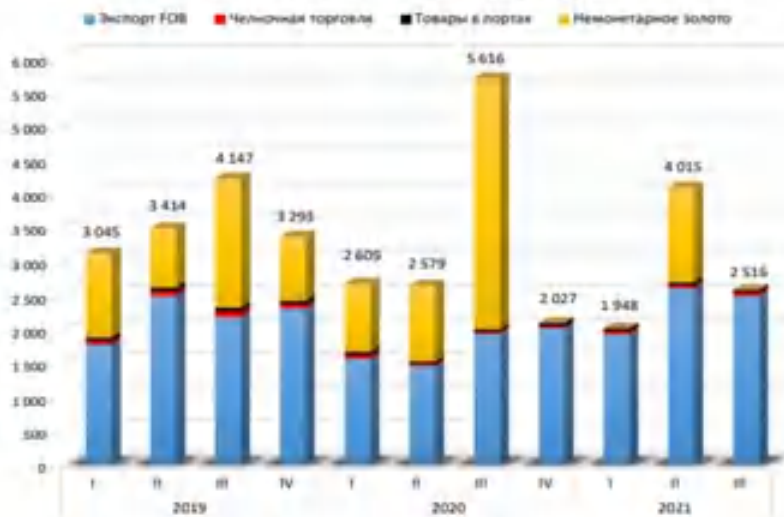
Тўлов балансининг йириклаштирилган схемаси

Счет номи	Кредит (хорижий валюта тушуми)	Дебет (хорижий валюта сарфлаш)	Сальдо
Савдо баланси	Товарлар экспортдан келадиган тушумлар	Товарлар импорти учун харажатлар	Тушумлар минус харажатлар
Хизматлар баланси	Хизматлар экспортдан келадиган тушумлар	Хизматлар импорти учун харажатлар	Тушумлар минус харажатлар
Ўтказмалар баланси	Хориждан олинган ўтказмалар	Хорижга тўланган ўтказмалар	Хориждан олинган ва хорижга тўланган ўтказмалар ўртасидаги фарқ
Жорий операциялар (1+2+3)	Жорий операциялар счёти бўйича жами тушумлар	Жорий операциялар счёти бўйича жами тушумлар	Жорий операциялар счёти бўйича жами тушумлар ва тўловлар ўртасидаги фарқ
Капитал ва молиявий дастаклар билан операциялар	Капитал импорти	Капитал экспорти	Капитал экспорти ва импорти ўртасидаги фарқ
Марказий банкнинг валюта захиралари		Мамлакат валюта захираларининг қўлғиниши	Валюта захираларининг ўзгариши

ЎЗБЕКИСТОН ТЎЛОВ БАЛАНСИ ЖОРИЙ ОПЕРАЦИЯЛАР ҲИСОБИНИНГ
КОМПОНЕНТЛАР БЎЙИЧА САЎДСОСИ (млн. доллар)

ЎЗБЕКИСТОН ТЎЛОВ БАЛАНСИ ТОВАРЛАР ЭКСПОРТИ
КОМПОНЕНТЛАРИ (млн. доллар)

ЎЗБЕКИСТОН ТЎЛОВ БАЛАНСИ ТОВАРЛАР ИМПОРТИ
КОМПОНЕНТЛАРИ (млн. доллар)

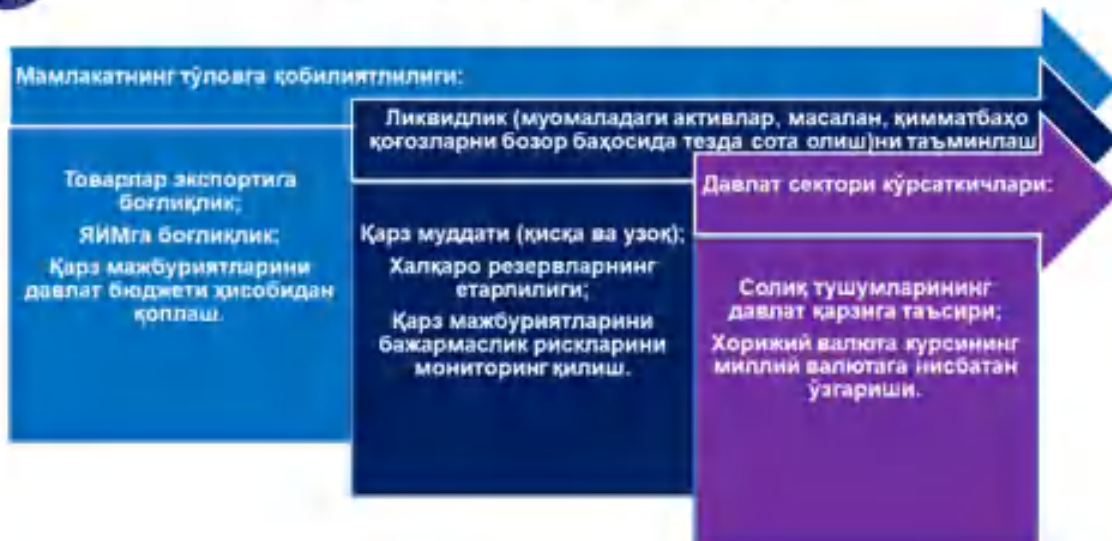

Мамлакатнинг ялли ташқи қарзи давлат (расмий) ва хусусий сектор қарзларини ўз ичига олади. Давлатнинг ташқи қарзи қуйидагилардан иборат:

- давлат ва унинг ваколатли органлари томонидан олинган кредитлар ва қарзлар;
- давлат ва унинг ваколатли органлари томонидан халқаро капитал бозорларига чиқарилган қимматбаҳо қоғозлар;
- давлат ва унинг ваколатли органлари қабул қилган кафолатлар қамда бошқа билвосита мажбуриятлар. Бу ҳолат учинчи томон мажбуриятлари бўйича масъулиятни тақозо этади.

Ташқи қарз кўрсаткичлари

Ўзбекистон давлат қарзининг жорий ҳолати

Ўзбекистон Республикаси давлат қарзи динамикаси* (млрд. доллар)

Давлат қарзининг хавфсиз даражаси (ЯИМга нисбатан 60 фоиз)

Давлат ташқи қарзи иқтисодийёт тармоқлари кесимида тақсимланиши (01.01.2022 й. ҳолатига)

Ўлчов бир. – млрд. АҚШ долл. экв.

Соҳа	Сумма
Бюджетни қўллаб-қувватлаш	5,9
Электр-энергетика	3,1
Энергетика (нефт ва газ)	2,9
Транспорт ва транспорт инфратузилмаси	2,6
Қишлоқ ва сув хўжалиги	2,4
УВ-жай коммунал кизмат курсатиш*	2,1
Тижорат банклари	1,2
Кимё санъати	1,2
Таълим ва соғлиқни сақлаш	0,7
Телекоммуникация	0,2
Бошқалар	1,3

V. MUSTAQIL TA'LIM MAVZULARI

Mustaqil tayyorgarlik uchun mavzular:

- Islohotlarni amalga oshirish bo'yicha qabul qilingan qonunchilik hujjatlari;
- Iqtisodiy ukladlar mazmuni;
- xususiylashtirishning tamoillari, maqsad va vazifalari;
- ishlab chiqarish, ijtimoiy va bozor infratuzilmalari tariflari;
- institutsional islohotlar bosqichlari;
- barqaror iqtisodiy o'sish tendensiyalari;
- bozor iqtisodiyotida mulkchilik munosabatlari;
- xususiy mulkchilik va mulkchilik munosabatlari to'g'risidagi qonunchilik hujjatlari;
- xususiy mulk va korporativ mulk;
- O'zbekistonda shakllangan xususiy mulkchilik ob'ektlarining o'zgarish dinamikasi;
- hududlarni boshqarish va uni davlat tomonidan tartibga solishning qonunchilik asoslari.
- O'zbekistonning hududiy tavsifi.
- hududda sanoatni rivojlantirish.
- hududlarda xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish.
- Mustaqillik yillarida O'zbekiston Respublikasi rivojlanishini tavsiflovchi makroiqtisodiy ko'rsatkichlarining o'zgarish dinamikasi.
- O'zbekiston Respublikasining makroiqtisodiy barqarorligini ta'minlash yo'llari.
- Mamlakatda barqaror iqtisodiy o'sish sur'atlariga erishish yo'llari.
- Mamlakat raqobatbardoshligini ta'minlash omillari.
- Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning aholini ish bilan ta'minlashdagi o'rni.
- O'zbekiston Respublikasida investitsion muhitni shakllantirish bosqichlari.
- Mamlakat pul bozori va muvozanatga erishish.
- Soliqlarning makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi o'rni.
- O'zbekiston Respublikasida soliq siyosatini takomillashtirish yo'llari.
- Davlat budjeti tarkibi va uni takomillashtirish yo'llari.
- Pul-kredit siyosati va ulardan foydalanish amaliyoti tahlili.
- Zamonaviy iqtisodiy o'sish modellari.
- Valyuta kursining rasmiy tartibga solinishi.
- O'zbekiston Respublikasi eksport salohiyatini kuchaytirish yo'llari.
- O'zbekiston Respublikasi valyuta siyosatini tartibga solish.
- Ochiq iqtisodiyotda budjet-soliq siyosati.
- Ochiq iqtisodiyotda pul-kredit siyosati.
- Tashqi savdo tarkibini takomillashtirish va diversifikatsiyalash yo'llari.
- Iqtisodiy o'sishning ekonometrik modellari.
- Iqtisodiy o'sishda ijtimoiy iqtisodiy modellar.

VI. GLOSSARIY

Termin	O‘zbek tilidagi sharhi	Ingliz tilidagi sharhi
Aholining bandligi – the employment of the population	Ijtimoiy ishlab chiqarishni fuqarolik sektorida band bo‘lgan va mamlakat qonunchiligi tomonidan aniqlangan normalarga mos ravishda hisobga olinadigan mehnatga layoqatli yoshdagi aholi.	The working age population who employed in the civil sector of social production and defined by the legislation of the country
Aholi bandligi muammosi - the employment problem	Bu insonlarni mehnat faoliyatiga jalb etish muammosi va ularning mehnatga bo‘lgan ehtiyojlarini ish o‘rinlari bilan qanoatlantirish darajasi.	It is the problem of attracting people to work and the level of jobs satisfaction to their labour needs
Bandlik darajasi – employment rate	Bandlar umumiy sonini mehnatga layoqati yoshdagi aholi soniga nisbati.	The ratio of total number of employed population to the working age population
Balans usuli - balance method	O‘zaro bog‘liq ko‘rsatkichlarning bog‘lanishini va muvofiqlashtirilishini ta‘minlash uchun foydalaniladigan usullar yig‘indisi tushuniladi.	The collection of methods which is used in order to provide the connection and appropriation of mutual related indicators
Baho - price	Tovar qiymatining pul orqali ifodalanishi.	The expression of the value of goods through money
Budjet davri - budget period	Budjetni ijro etish jarayonini amalga oshirish vaqti.	Implementation time of the execution of the budget process
Budjet–soliq siyosati - Fiscal policy	Budjet siyosatida budjet xarajatlari va daromadlarini shakllantirgan holda uch xil budjet siyosati yuritiladi. Budjet xarajatlari, transfer xarajatlari shaklidagi xarajatlar. Daromadlar esa uch manbadan kelishi mumkin: soliqlardan, xazina tomonidan chiqarilgan qimmatbaho qog‘ozlarning sotilishidan va ma‘lum qismi markaziy banki emissiyasi hisobiga. Shunga ko‘ra davlat xarajatlari va daromadlarni boshqarish orqali budjet siyosati yuritiladi.	In the condition of forming of budget incomes and expenses, fiscal policy is put into practice in three ways. Budget expenses, in terms of transfer expenses. Incomes can come from three sources: taxes, sale of securities and the emission of central bank. Accordingly, fiscal policy is carried through the management of state expenses and incomes
Budjetdan mablag‘ oluvchi (budjet muasasasi) – receiver of funds from budget (budget institution)	Bu ijroiya hokimiyati organi tomonidan notijorat xususiyatiga ega bo‘lgan funksiyalar (boshqaruv, mudofaa, ijtimoiy-madaniy tadbirlar va b.)ni amalga oshirish uchun tashkil etilgan va smeta tartibida moliyalanuvchi tashkilot.	It is an organization which is established for carrying out non-profit functions (for example: management, defence, social and cultural measures). This organization is financed in accordance with estimates
Budjet daromadlari -	Davlatning qonun hujjatlariga muvofiq	It is the amount of money funds

budget incomes	davlat hokimiyati va mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlarining ixtiyoriga beg'araz va qaytarishsiz tartibda kelib tushuvchi pul mablag'lari.	which come to state authorities and local self-governing bodies in terms of disinterested and not having return
Budjetlarning soliqdan tashqari daromadlari – budget incomes besides taxes	Davlatning iqtisodiy faoliyati yoki olingan daromadlarni budjet tizimining darajalari bo'yicha qayta taqsimlash natijasida hosil bo'ladi.	
Budjet xarajatlari - budget expenditures	Davlat va mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlari vazifalari va funksiyalarini moliyalashga yo'naltiriladigan pul mablag'lari.	The amount of money which is directed to finance functions of the state and local self-governing bodies
Budjetni prognoz qilish - the budget forecast	Bu yuzaga kelgan tendensiyalar, muayyan ijtimoiy-iqtisodiy shart-sharoitlar va istiqbolni baholash asosida budjetni rivojlantirishning optimal yo'llarini ishlab chiqish va asoslashdan va shu asosda uni mustahkamlash yuzasidan takliflar berish demakdir.	Giving offers on the basis of occurred trends, certain socio-economic conditions and the evaluation of prospect to examine optimal ways of development budget
Budjet taqchilligi - budget deficit	davlat budjetida xarajatlarning daromadlardan ustun bo'lishi.	A status in which expenditures exceed revenue
Vazifa - function	bu rejalashtirish davri doirasida ma'lum vaqt oralig'ida erishilishi ko'zda tutilgan maqsadlar. Vazifalar rejalashtirilayotgan davr mobaynida amalga oshirilishi lozim.	Targets which will be achieved within the planning period. Functions is implemented during the planning period
Valyuta kursi - exchange rate	mamlakat pul birligining boshqa mamlakat pul birligida ifodalangan bahosi.	The expressed value of country's currency in other country's currency
Davlat budjeti – state budget	asosan davlat (shahar, tuman, muassasa, tashkilot va boshqalar) ning ma'lum muddatdagi (yil, kvartal, oy) daromadlari va xarajatlarining pul hisobi.	Mainly, it is an account of expenses and income of the country (city, district, organization and)
Davlat va hududni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish prognozi – the forecast of socio-economic development of the country and region	budjet loyihasini tuzish uchun asosiy axborot manbai bo'lib xizmat qiladi va u o'z navbatida hisobot davridagi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish ma'lumotlari, rejalashtirilayotgan yil uchun rivojlanish tendensiyalari va boshqa ko'rsatkichlar asosida ishlab chiqiladi.	It is the main source of the establishment of budget project. Furthermore, it is done on the basis of socio-economic development information, developing trends for certain years and other indicators
Davlatning ijtimoiy-	umumlashtirilgan makroiqtisodiy	General macroeconomic

iqtisodiy rivojlanishi indikatorlari tizimi – indicators system of socio-economic development of the country	ko'rsatkichlar va respublika ko'rsatkichlarning cheklangan doirasi bo'yicha ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini tavsiflovchi aholi turmush darajasi ko'rsatkichlarini o'z ichiga oladi.	indicators and it includes other indicators which describe life standard socio-economic indicators of people
Dastur - Program	bu hodisa rivojining maqsadli yo'nalishlari va ularga erishishning rejalashtirilayotgan yo'llari tizimi.	It is a system of achieving and development ways of the event
Demografik prognoz qilish – demographic forecast	bu aholi harakatining asosiy parametrlari va demografik vaziyat: aholi soni, yosh-jins va oilaviy tarkibi, tug'ilishi, o'limi, migratsiyasini ilmiy asoslangan oldindan ko'ra bilish demakdir.	It is the main parameters of population movement and demographic situation: the number of people, family composition, birth, death, migration
Direktiv rejalashtirish – directive development	manzilli topshiriqlarni belgilash va ularni bajarish uchun zarur bo'lgan resurslarni reja ijrochilari o'rtasida taqsimlash orqali amalga oshiriladi.	Determining tasks address assignment and allocating necessary resources on given address tasks
Doiraviy rejalashtirish – framework planning	faqat 10 yildan 20 yilgacha mo'ljallangan global maqsadlar va strategiyalarni shakllantiradi. U xalq va jahon xo'jaligi, aholi, texnologiyalar va hokazolarning taxminiy prognoz tendensiyalari asosida uzoq muddatli rivojlanish imkoniyatlarini baholash uchun xizmat qiladi.	It forms only global targets and strategies are designed from 10 to 20 years. It serves to evaluate the opportunities of the development of people, world agriculture, technology and others
Yetakchi bo'g'inlarni ajratish – separating leading segments	strategik rejalashtirishning ijtimoiy-iqtisodiy tizimlarda va uning ob'ektlaridagi muvazanat uchun zarur bo'lgan sharoitlarni yaratish imkonini beruvchi muhim yo'nalishi.	It is an important direction of the creation of necessary conditions for strategic development of socio-economic systems and objects
Foiz – percent	daromad, o'z mulkining boshqa jismoniy va huquqiy shaxslarga foydalanishga berish va shundan foyda olish.	Income, giving own property to other physical and legal persons in order to get profit
Foiz stavkasi – interest rate	kredit yoki qarz stavkasi kapitali evaziga to'lovni foiz ko'rsatkichi. Odatda, qarzga olingan pul belgisini bir birligiga to'g'ri keladigan yillik to'lovni aks ettiradi.	The proportion of a loan that is charged as interest to the borrower, typically expressed as an annual percentage of the loan outstanding
Ideal - idea	bu erishilib bo'lmaydigan, lekin unga cheksiz ravishda yaqinlashish mumkin bo'lgan maqsad.	It is a target that you can't achieve but you can close infinitely

Ijtimoiy-iqtisodiy tahlil – socio-economic analysis	ijtimoiy-iqtisodiy haqiqatni har tomonlama o'rganishni, ijtimoiy munosabatlar va ishlab chiqarishni rivojlantirishning ilg'or tendensiyalarini va ularni takomillashtirish imkoniyatlarini aniqlash maqsadida hodisalarning ichki aloqalari va bog'liqligini bilishni o'zida namoyon etadi.	It is the social science that studies how economic activity affects and is shaped by social processes. In general it analyzes how societies progress, stagnate, or regress because of their local or regional economy, or the global economy.
Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish prognozlarini – socio-economic development forecast	demografik, ilmiy-texnikaviy, ekologik, iqtisodiy, ijtimoiy, shuningdek tarmoq, mintaqaviy va faoliyatning ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan boshqa sohalarini aks ettiradi.	demographic, scientific, technical, environmental, economic, social, as well as a network of regional and other spheres of social activity is an important reflection.
Ijtimoiy soha vazirliklari hamda boshqa vazirlik va tashkilotlar – Social sector ministries, as well as other ministries and organizations -	rivojlanishning mos yo'nalishlari bo'yicha tahliliy va prognoz hujjatlarini tayyorlashni amalga oshiradi.	development trends of analytical and forecasting documents.
Ijtimoiy sug'urta – Social insurance -	aholini ijtimoiy himoyalashning asosiy unsuri hisoblanib, uning maqsadi kasal bo'lish holatida va qariyalik davrida, baxtsiz hodisalar va ishlab chiqarish bo'yicha kasallanishlar, ishsizlik munosabati bilan insonning iqtisodiy himoalanishini ta'minlashdan iborat.	The aim of the key elements of the social protection of the population during the position to be sick and the elderly, accidents and diseases in the production, due to unemployment is to ensure the protection of man.
Ilmiy oldindan ko'ra bilish – According to the advance of scientific knowledge -	bu tabiat, jamiyat va tafakkur qonunlarini bilishga asoslangan haqiqatni oldindan aks ettirishdir.	this nature, society and thought to reflect the fact that, based on a knowledge of the laws in advance.
Import – import -	mamlakat ichki bozorlarida sotish uchun chet el mollarini, kapitalini va texnologiyasini olib kelish. U xalq xo'jaligi, vaqtni tejash, xalq yehtiyojini qondirish vazifalarini muvaffaqiyat bilan hal qilishga ko'maklashadi.	for foreign goods sold on the domestic market of the country, to bring capital and technology. He said the national economy, to save time, help us to successfully solve the needs of the people.
Investitsiya – investment -	ishlab chiqarishni rivojlantirish maqsadida mamlakat yoki chet ellarda iqtisodiyotning turli tarmoqlariga uzoq muddatli kapital kiritish. Uning moliyaviy va real turlari mavjud.	the country or abroad in order to improve the production of long-term capital investments in various sectors of the economy. Its financial and real types.
Indekslar – Indexes -	YaIM deflyatorlari – YaIM	Reduc- used to reflect on the

	ko'rsatkichlarini solishtirma narxlarda aks ettirish uchun ishlatiladigan indekslar guruhi, bularga narxlarni agregat indeksi, YaIM deflyatori narxlari indeksi, iste'molchi narxlar indeksi, shuningdek maxsus tashkil qilingan indekslar kiradi.	GDP figures for comparable prices indexes, including the aggregate of the prices index, the GDP deflator price index, the consumer price index, as well as specialized indices.
Indikativ rejalashtirish – Indicative planning -	davlat boshqaruvining ongli faoliyati sifatida ta'riflanadigan makroiqtisodiy rejalashtirishning bir turi bo'lib, uning maqsadi ma'lum vaqt o'tishi bilan umuman milliy iqtisodiyotni istalgan holatga olib kelishdan iborat.	is described as a conscious state is a type of macro-planning, the aim of the national economy as a whole over time to take in any situation.
Indikativ rejalashtirish – Indicative planning -	ham xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning davlat-huquqiy munosabatlari sohasiga, ham fuqarolik-huquqiy munosabatlar sohasiga taalluqli bo'lgan institutdir.	state-legal relations in the sphere of economic, civil-legal relations in the field related to the institution.
Indikativ rejalashtirish fani – Indicative planning science -	kelajakni aniq asoslash imkonini beruvchi reja va prognoz hisob-kitoblari tamoyillari, usullari, ularning bosqichma-bosqichligini, iqtisodiy oldindan ko'ra bilish indikatorlarini tanlashni belgilab beruvchi yagona metodologiyaga amal qiladi.	allowing for a clear justification of the future, plan, forecast and estimates of principles, methods, and their step-by-step, where one can learn to anticipate economic indicators has been selected to metodologiyaga.
Indikativ rejalashtirish tizimi – Indicative planning system -	hukumatning ijtimoiy-iqtisodiy siyosatiga mos keluvchi iqtisodiyot holatini va rivojlanishini tavsiflovchi indikatorlarni (ko'rsatkichlarni) shakllantirish hamda ushbu indikatorlarga erishish maqsadida ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni davlat yo'li bilan tartibga solish choralarini belgilash hisoblanadi.	the government's socio-economic policy compatible with economic development and the status of the indicators (indicators) as well as the formation of these indicators in order to achieve social and economic processes of government regulatory measures.
Indikativ rejalashtirish metodikasi – Indicative planning methodology -	bu barcha darajadagi prognozlar, dasturlar, rejalar va reja ko'rsatkichlarini hisob-kitob qilish tizimining vaqt chegaralarini ishlab chiqish, asoslash va tahlil qilish usullarining yig'indisi.	all these levels of growth, programs, plans and indicators of the plan to account for the development of the limits of the system, the collection and analysis methods.
Indikativ rejalashtirishning metodologik tamoyillari – Indicative planning methodological	rivojlanish qonunlarining umumiy harakatini ifodalovchi hamda dasturlar, loyihalar va rejalarning vazifalarini, yo'nalishlarini va bajarilish imkoniyatlarini belgilab beruvchi	representing the movement of the general laws of the development of programs, projects and plans, objectives, and the implementation of the guidelines

principles -	ob'ektiv kategoriyaga asoslanadi.	is based on the objective to determine the category.
Indikatorlar majmuini qo'llash – The application of a set of indicators -	bu qulay ijtimoiy-iqtisodiy muhitni bilvosita shakllantirish usulidir.	This method of formation of a favorable socio-economic environment indirectly.
Indikativ reja – Indicative plan -	bu uzoq muddatli istiqbolda boshqaruv butkul ob'ekti (korxonalar, mintaqalar, mamlakat)ning holatini ilmiy jihatdan oldindan ko'ra bilish.	This long-term management overhaul facilities (enterprises, regional, national) in the state of scientific predictions.
Indikativ rejalashtirish usuli – Indicative planning method -	bozor iqtisodiyotiga o'tish bilan davlat va nodavlat sektorlarda ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni ongli ravishda boshqarish usuli.	market economy with government and non-government sectors of socio-economic processes of conscious management style.
Inflyatsiya – inflation -	pulning qadrsizlanishi, muomaladagi pulning qadrsizlanishi, pul massasining tovarlar massasidan ustunligi natijasida tovar bilan ta'minlanmagan pullarning paydo bo'lishi. Inflyatsiya tovar bahosining ochiqchasiga va yashirin ravishda oshib ketishiga olib keladi.	inflation, the devaluation of money in circulation, the money supply is provided with the goods as a result of the rule of mass emergence of money. Commodity price inflation leads to increased openly and secretly.
Inflyatsiya darajasi – The inflation rate -	ma'lum vaqt ichida (oy, yil) narx darajasi foiz o'zgarishi.	within a certain period of time (month, year) percentage change in the price level.
Iqtisodiy-matematik usullar Economic-mathematical methods	ijtimoiy-iqtisodiy tizimlarni, iqtisodiyotning muvozanatini tahlil qilish, iqtisodiy o'sishni prognoz qilishning o'ziga xos usullarini namoyon etadi.	social and economic systems, the analysis of the balance of the economy, the economic growth projection to show specific methods.
Iqtisodiyot tarmoqlari va ijtimoiy sohaning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi indikatorlari tizimi – The economy and social sphere of socio-economic development indicators -	tarmoqlar, tarmoqlararo majmualar, shuningdek respublika aholisiga xizmatlar ko'rsatish sohasi rivojlanishining muhim yo'nalishlarini aks ettiradi.	networks, industrial complexes, as well as the population reflects the main directions of development of the services sector.
Iqtisodiy tahlil economic analysis	o'tmish va hozirgi davr to'g'risidagi axborotni baholash sifatida iqtisodiy ishning mustaqil unsuri sifatida ko'rib chiqiladi.	economic evaluation of information about the past and the present case is considered as an independent element.
Iqtisodiy o'sish – Economic growth -	real milliy daromadning yoki real milliy daromadni (mahsulotni) aholi	real national income or real national income (product) per

	jon boshiga o'sishi sifatida aniqlash mumkin.	capita growth as possible.
Ishchi kuchi – Workforce -	odamlarning mehnat qobiliyati, hayot ne'matlarini ishlab chiqarish jarayonida u ishga soladigan jami jismoniy va ma'naviy kuchlar.	people's ability to work, he favors the production process for solving the physical and spiritual forces.
Ish vaqti – Working time -	ishlab chiqarishda band bo'lgan aholining ishlagan vaqti hajmi.	the size of the population employed in the manufacture of the working time.
Yig'ma moliyaviy balans – Consolidated financial balance -	bu davlatda yoki muayyan hududda yaratilgan va foydalanilgan moliyaviy resurslar balansi.	in this country, or in the balance and the use of financial resources.
Jamiyatning ehtiyojlari – The needs of society -	bu murakkab, dinamik tizim bo'lib, u quyidagi kichik tizimlardan tarkib topgan: a) moddiy ne'matlarga bo'lgan ehtiyoj; b) nomoddiy ehtiyojlar.	this is a complex, dynamic system, which is composed of the following subsystems: a) the need for the material blessings; b) non-material needs.
Kon'yunktura prognozi – Market forecasts -	bu shuni anglatadiki, reja ijrochilarining sub'ektiv harakatlari asosida ularning xo'jalik muhiti mavjud bo'lishining ob'ektiv qonuniyatlarini tushunishi va undan foydalanishi: bozor mexanizmini bilish va rejalashtirishning dastlabki qismi sifatida prognozni ishlab chiqish yotadi.	This means that the executors of the plan on the basis of subjective actions of their economic environment, an understanding of the objective laws and how they use it: to know the mechanism of the market lies in the development and planning as part of the initial forecast.
Konsepsiya – Concept -	bu global maqsadlar va reja davrida ijtimoiy-iqtisodiy tizimning ustuvor yo'nalishlarini belgilashda o'z ifodasini topuvchi prognozlar, dasturlar loyihalari va rejalarning umumiy maqsadi hamda unga erishish yo'llari, shakllari va usullarini aniqlash.	During this global goals and plan reflects the determination of the priority areas of socio-economic system constitute forecasts, development projects and ways to achieve the overall objective of the plans and to determine the forms and methods.
Konsernlar, kompaniyalar, uyushmalar, xissadorlik jamiyatlari va boshqa xo'jalik yurituvchi sub'ektlar – Concerns, companies, associations, joint stock companies and other economic entities -	rejalashtirayotgan davr uchun ishlab chiqarish-xo'jalik yuritish va korxonaning moliyaviy faoliyati rivojlanishiga oid tahliliy va prognoz hujjatlarini tayyorlashni amalga oshiradi.	production is planned for the period of economic and financial activities related to the development of analytical and forecasting documents.
Loyihalashtirish –	rejalashtirishning barcha	the final phase of the planning

design	tartibotlarining yakunlovchi bosqichi. Uning maqsadi barcha darajalar va vaqt gorizontlari indikativ rejalarining loyihalarini ishlab chiqishdan iborat.	procedures. His goal is for all levels and time horizons indicative of draft plans.
Markaziy Bank – Central Bank -	indikativ rejalashtirishda pul-kredit agregatlari va pul-kredit siyosatini asosiy yo‘nalishlari bo‘yicha tahliliy va prognoz hujjatlarini, bank tizimi aktiv va passiv balans ko‘rsatkichlarini, monetarizatsiya darajasi bo‘yicha axborot tayyorlaydi.	indicative planning of the monetary and credit aggregates and the main directions of the monetary policy analysis and forecasting, as indicators of the balance of assets and liabilities of the banking system, prepare the information on the level of monetarizatsiya.
Maqsadlar – goals -	indikativ rejalashtirishda ideal holat yoki rejalashtirish ob‘ektining ma’lum vaqt oralig‘ida faoliyat ko‘rsatish natijalari sifatida tushunladi.	Indicative planning is the status of the object or planning to operate in a certain period of time results as tushunladi.
Maqsadlarni shakllantirish – Establishing goals -	bu keyingi harakatlar uchun aniq, tarkiblangan va amalga oshirish uchun yaroqli bo‘lgan me‘yorlar tizimini yaratish.	This next part of the action and the creation of a system suitable for the implementation of the principles.
Maqsadlarni tartibga keltirish, maqsadlar daraxtini shakllantirish – Objectives to regulate the formation of the tree of goals	bu ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish maqsadlarining dinamik tizimini shakllantirish, ularni vaqt oraliqlari bo‘yicha taqsimlash vazifasidir.	This dynamic socio-economic development targets system, the duty of the distribution of time intervals.
Maqsadlar daraxti – Tree -	ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish maqsadlarining tizimlashtirilgan to‘plami.	socio-economic development objectives structured package.
Metodologik yondashuv – Methodological approach -	bu barcha darajadagi prognozlar, dasturlar, rejalar va vaqt gorizontlarini ishlab chiqishda strategik rejalashtirish mantig‘i, tamoyillari va usullaridan foydalanishning yaxlit yo‘nalishi.	This growth programs at all levels, development plans and the time horizons of the logic of strategic planning, the principles and methods of use of a single direction.
Moliya vazirligi – The Ministry of Finance -	indikativ rejalashtirishda davlat budjetining daromad va xarajatlari va budjet-soliq siyosatining asosiy yo‘nalishlari: budjetning daromad va xarajat ko‘rsatkichlari, davlatning tashqi qarzi, budjet defitsiti va uni moliyalashtirish bo‘yicha tahliliy va prognoz hujjatlarini tayyorlashni amalga oshiradi.	indicative planning revenues and expenditures of the state budget and fiscal policy: the budget revenue and expenditure figures, the country's foreign debt, budget deficit and finance the preparation of analytical and forecasting documents.

Moliya-budjet siyosati (budjetlar) – Financial and budgetary policy (budget)	bu hokimiyat organlari tomonidan amalga oshiriladigan o‘z funksiyalarini bajarish uchun moliyaviy munosabatlardan foydalanish va budjet tizimini boshqarish bo‘yicha harakatlar va tadbirlar yig‘indisidir.	This is carried out by the authorities to perform the functions of their financial affairs and budget management, the sum of events and activities.
Moliyaviy rejalashtirish – Financial Planning -	moliyaviy resurslarni hosil qilish, taqsimlash, qayta taqsimlash va iste‘mol qilish jarayonlarini boshqarish.	make sure that financial resources allocation, distribution and consumption processes.
Moliyaviy rejalar tizimi – Plans for the financial system -	umumdavlat va hududiy darajalarda moliyaviy rejalashtirish qiymat ifodasidagi moddiy va mehnat muvazanatini ta‘minlovchi tizim.	national and regional levels in terms of the value of financial planning system that provides material and labor muvazanatini.
Muammolarni tashxis qilish – To diagnose problems	bu maqsad bilan rejalashtirishning qandaydir davri uchun ob‘ektning prognoz qilinayotgan holati haqidagi tasavvur o‘rtasidagi farqlarni aniqlash.	This purpose of planning for any period predictable differences between the idea of the condition of the facility.
Muqobil variant – Alternative -	bu belgilangan maqsadga erishishning boshqa ehtimoliy usullardan farq qiluvchi usuli.	other possible ways of achieving the goal set different way.
Narxlar indeksi – The index of prices	ikki har xil vaqt oralig‘ida tovar va xizmatlarga narxning muvozanatini o‘zgarishini aks ettiruvchi ko‘rsatkich.	two different time periods indicator reflecting the change in the balance of goods and services.
Narxlar korrektirovkasi – Adjustment of the prices -	bozor vaziyati o‘zgarishiga narxlarning moslashuv jarayoni.	The process of change in market prices compatibility.
Normativ prognozning asosiy maqsadi – The main objective of the normative forecast	demografik jarayonlarning ayrim ko‘ngilli holatiga erishish uchun muayyan tavsiyalarni ishlab chiqishdan iborat.	demographic processes in some volunteers develop specific recommendations for the state.
Oldinga qo‘yilgan mahsadlarga erishish – Forward to achieving	xo‘jalik yuritish ob‘ekti xodimlarining shaxsiy va jamoaviy manfaatlarining qoniqishini belgilab beradi.	The object of managing staff determines the interests of individual and collective satisfaction.
Ommaviy baholash – The assessment of the media	aholining alohida guruhlarining sotsiologik tadqiqotlar jarayonida rejalashtirishning qandaydir muammosining mohiyati yuzasidan fikrlarini aniqlash.	special groups of the population, sociological research planning process to identify any views on the nature of the problem.
Prognoz – the forecast -	hodisa rivojining istiqbollarini aniqlashga yo‘naltirilgan ilmiy tadqiqot oldindan ko‘ra bilishning bir	According to scientific research aimed at determining the prospects for the development of

	shakli hisoblanadi.	the event in advance is a form of knowledge.
Reja – plan -	bu oldinga qo'yilgan maqsadga erishish chora-tadbirlari to'g'risida qaror.	measures to achieve the desired goal in this decision.
Rejalashtirish – planning -	bu o'z maqsadlariga erishish uchun xo'jalik yurituvchi sub'ektning oqilona xatti-harakatini iqtisodiy asoslash jarayonidir.	to achieve the goals of this undertaking, the rational behavior of economic processes.
Rejalashtirish – planning -	davlat, boshqaruv organlari, xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning mamlakat, mintaqalar, tarmoqlar, mulkchilikning barcha shakllaridagi korxonalarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish istiqbollari ishlab chiqish bo'yicha aniq maqsadga yo'naltirilgan faoliyati.	State governments, businesses, regions, sectors, enterprises of all forms of social and economic development prospects of the development of a purposeful activity.
Rejalashtirish tizimi – Planning System	bu rejalashtirish alohida qismlarining tartibga solingan tarkibiy tuzilishi.	is planning a special part editing structure.
Reja ko'rsatkichlarini tasdiqlash jarayoni – The process of approval of the plan indicators	reja loyihasining dastavval manfaatdor tuzilmaviy bo'g'inlar tomonidan, so'ngra esa yuqori rahbariyat tomonidan muhokama etilishini nazarda tutadi.	concerned by the structural joints in the beginning of the project plan, and then to be discussed by the top leadership.
Rejalashtirish tamoyili – The principle of planning -	rivojlanish qonunlarining umumiy harakatini ifodalovchi hamda dasturlar, loyihalar va rejalarning vazifalarini, yo'nalishlarini va bajarilish imkoniyatlarini belgilab beruvchi ob'ektiv kategoriya.	representing the movement of the general laws of the development of programs, projects and plans, objectives, define the areas of performance and capabilities of the lens category.
Respublika tumanlari va shaharlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi indikatorlari tizimi – Cities and districts of the republic's socio-economic development indicators -	respublika mahalliy tuzilmalari hududlari iqtisodiyoti va ijtimoiy sohasining rivojlanishini tavsiflaydi.	development of local structures in areas of economy and social sphere.
Sarf-xarajatlar balansi – The balance of costs	makroiqtisodiyotda YaIMni ishlab chiqarishga ketgan jami xarajatlari va yaratilgan yalpi milliy mahsuloti oxirgi iste'mol maqsadida ishlatilishi orasidagi balans.	Macroeconomic GDP the total cost of production and the balance between the gross national product used for the purpose of final consumption.
Soliqlar – taxes -	milliy daromadni taqsimlash	in the process of distribution of

	jarayonida uning bir qismini davlat ixtiyoriga olish shaklidir. Soliq budjet va budjetdan tashqari pul fondlarini tashkil etishning asosiy vositasi hisoblanadi.	national income and its form part of the state. Tax money to the budget and off-budget funds, the main tool.
Strategik rejalashtirish mantig'i – The logic of strategic planning -	bu strategik rejalashtirish muammolarini hal etish bilan bog'liq tartibotlarning tartibga keltirilgan izchilligi, asoslanganligi.	this is related to the solution of the problems of strategic planning based on the consistency of the procedures.
Xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi indikatorlari tizimi – The system of indicators of socio-economic development of the undertakings	iqtisodiyot real sektorining nodavlat va davlat korxonalari hamda ijtimoiy soha tarmoqlari budjet tashkilotlari (muassasalari)ning rivojlanish indikatorlarini o'z ichiga oladi.	and non-state enterprises of the real sector of the economy and social sphere of budgetary institutions (institutions) in the development of indicators.
Ekspert (baholash) yoki evristik usullar – Evaluation (assessment) or heuristic methods -	bilvosita va to'liqsiz axborotdan, ekspert mutaxassislar tajribasidan, ichki hissiyotdan foydalanishga asoslangan.	indirect and incomplete information, and expert professional experience, based on the use of internal emotions.
Shartnomaviy rejalashtirish – Contract Planning -	korxonalar, birlashmalar, banklar, hokimiyat va boshqaruv organlari o'rtasida ixtiyoriy va o'zaro foydali asosda quriladigan tijorat munosabatlarini tartibga soladi.	enterprises, associations, banks, governments and agencies, based on a voluntary and mutually beneficial commercial relations between the regulation.
Yo'l qo'yiladigan qiymatlar sohasi – Allowable values -	bu hozirgi vaqtda rejani tuzuvchining ixtiyorida mavjud bo'lgan amalga oshirish uchun yaroqli hisoblangan ko'plab muqobil variantlar. Ushbu muqobil variantlar bir birini inkor etadigan darajada shakllantirilishi kerak.	is currently available for the disposal of the compiler of the plan for the implementation of a number of alternative options available. This is one of the alternative options they will need to be formed.
Taktik rejalashtirish – Tactical planning -	taktik vazifalarni tanlashni va ma'lum strategiya va ideal doirasida ularga erishish vositalarini tanlashni nazarda tutadi.	tactical objectives and strategy, and refers to the selection of the ideal means of achieving them.
Tashkilotlararo ishchi guruh – Working group -	o'rta muddatli rejani ishlab chiqishda iqtisodiy organlar o'rtasida muvofiqlashtiruvchi bo'g'in sifatida faoliyat yuritadi.	the medium-term economic development plan as a coordinating link between the well.
Tizimli-majmuaviy yondashuv – A systematic and integrated	turli ijtimoiy tizimlar (majmualar) – korxonalar, mintaqalar va jamiyatga nisbatan tizimli yondashuvni	different social systems (complexes) - businesses, regions and society as a

approach -	aniqlashtirish.	systematic approach to identification.
Tizimli-dasturiy (dasturiy-maqсадli) yondashuv – System software (software-based) approach -	strategik rejalashtirish ob'ektlarining yirik lokal ilmiy, texnik, ijtimoiy, iqtisodiy va boshqa muammolarini hal etishga nisbatan tizimli yondashuvni aniqlashtirish.	strategic planning of large local scientific, technical, social, economic and other problems to a systematic approach to the identification.
Tizimli-multiplikatsion yondashuv (multiplikatsiya – ko'paytirish) – A systematic approach to cartoon (animation) will	samaralari paydo bo'lishi bilan bog'liq jarayonlarni tadqiq etishga nisbatan tizimli yondashuvni aniqlashtirish.	study the effects of the processes associated with the formation of a systematic approach to the identification.
Tizimli-me'yoriy yondashuv – Systematic regulatory approach -	rejalashtirish sub'ektlarining talablarini indikativ rejalashtirishga, uning ob'ektlariga nisbatan (mehnat, moddiy va h.k.) resurslardan optimal tarzda foydalanish bo'yicha tizimli yondashuvni aniqlashtirish.	planning requirements of the indicative planning of subjects, objects (labor, material, etc.) to determine the optimal way to use a systematic approach to resource.
Tizimli-dinamik yondashuv – Systematic and dynamic approach -	indikativ rejalashtirish ob'ektlarini rivojlantirish, sifat xususiyatlarini oshirishga yo'naltirilgan tadbirlarni tadqiq etish, ishlab chiqish va asoslashga nisbatan tizimli yondashuvni aniqlashtirish.	development of indicative planning activities aimed at improving the quality characteristics of the study devoted to the development and feasibility study to determine a systematic approach.
Uzoq muddatli rejalashtirish – Long-term planning -	investitsiyalar va mahsulot ishlab chiqarish dasturlariga mahsulotning muayyan guruhiga xos bo'lgan reja gorizontigacha muayyanlashtiradi va odatda, 10 yilgacha bo'lgan muddatni qamrab oladi.	Investment and production of software products specific to a particular group of horizontal and define the plan usually covers a 10-year term.
Funksional prognoz qilish – Functional prognosis -	bu u yoki bu tashkilotlar, firmalar, korporatsiyalar, davlat organlari, o'quv muassasalarining muayyan amaliy maqsadlari va vazifalariga xizmat qiluvchi prognoz.	these or those organizations, firms, corporations, government agencies, educational institutions and the specific goals and objectives of the practical service forecast.
Funksional demografik prognoz qilish – Functional demographic forecasts -	bu ayrim o'ziga xos maqsadlar uchun bo'lajak talab va taklifni oldindan aytib beruvchi teglamalar shakliga keltirilgan aholi yosh-jins tarkibini prognoz qilish.	some of the specific goals for the future shape of the teglamalar predict supply and demand forecasting age-sex structure of the population.
O'rta muddatli rejalashtirish vazifalari	uzoq muddatli rejalashtirish dasturlarini amalga oshirish uchun	long-term planning for the implementation of the programs

– Medium-term planning functions -	moliyaviy, iqtisodiy va texnik nuqtai nazardan zamin hozirlashdan iborat.	of financial, economic and technical point of view, prepare the ground.
Qaror qabul qilish – Decision-making -	bu ikkinchi darajali sharoitlarni hisobga olgan holda maqsad qo'yilganda optimal muqobil variantni tanlash.	The purpose of this second level, taking into account the conditions required to select the optimal alternative.
Qarorlar qabul qilish mantig'i nuqtai nazaridan baholash – The assessment in terms of the logic of the decision-making	bu muqobil variantlar yordamida maqsadga erishish darajasini tavsiflovchi kattalik.	these alternative options to reach the level of explanatory variable.
Qadrsizlanish – devaluation -	milliy valyutaning narxi chet el valyutalarining bahosidan kamayishi.	The decrease in the price of foreign currency to the value of the national currency.
Qisqa muddatli rejalashtirish maqsadi – The purpose of the short-term planning -	bir oy mobaynida biznesning rivojlanishini nazarda tutish, ishlar natijalari rejalaridan chetga chiqishining butun reja gorizontini rejalashtirishga ta'sirini hisoblab chiqish va ushbu rivojlanishni ixcham boshqarishdan iborat.	the development of business in a month to keep deviations to the plan, the results of the entire planning horizon to calculate the impact of planning and management of the development of this compact.
Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlari Kengashi, Viloyatlar va Toshkent shahar xokimiyatlari – The Council of Ministers of the Republic of Karakalpakstan, regions and Tashkent city government -	viloyatlar va Toshkent shahrining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish ko'rsatkichlari, mahalliy budjetning shakllanishi va budjetdan moliyalashtirishga talabnomalar prognozini amalga oshiradilar.	the regional socio-economic development of the city, the formation of the local budget and budget to carry out the forecast of applications for financing.
Ekstrapolyatsiya usuli – Extrapolation method -	avvalgi davrlar amaliyotidan kelib chiqib istiqbollarni tuzish.	to conclude, based on the practice of previous periods prospects.
Ekstrapolyatsion usul – The method Ekstrapolyatsion	chiziqli va eksponensial funksiyalardan, ya'ni davr mobaynida aholi sonining o'rtacha yillik absolyut o'zgarishlari to'g'risidagi yoki o'rtacha yillik o'sish sur'atlari to'g'risidagi ma'lumotlardan foydalanishga asoslangan usul.	linear and exponential functions, ie the period, the average annual absolute change or an average annual growth rate method is based on the use of information.
Ekspert baholash usuli – Assessment method -	fan va iqtisodiyotning alohida tarmoqlarida vakolatli mutaxassislar	science and private sectors of the economy have been authorized

	tomonidan berilgan va asoslangan baholar negizida qilingan prognoz.	on the basis of evaluations by experts and based on the forecast.
Eksport – export -	tashqi bozorda tovarlar, xizmatlar va kapitallarni realizatsiya qilish maqsadida chetga chiqarish.	foreign markets for goods, services and capital in order to make the sale.

VII. ADABIYOTLAR RO‘YXATI.

Asosiy adabiyotlar

- 1 Gregory N. Mankiw. Macroeconomics. 7 th edition. Harvard University. NY.: Worth Publishers, 2010
- 2 Ishmuhamedov A.E., Djumayev Z.A, Jumayev Q. X. Makroiqtisodiyot: O'quv qo'llanma. T.: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti, 2005. – 192 bet.
- 3 Вахабов А.В., Бутабоев М.Т. Макроиктисодиёт. Ўқув қўлланма. –Фарғона: “Наврўз” нашриёти, 2019. – 319 бет.
- 4 Вымятина, Ю.В. Макроэкономика в 2 ч. Часть 1: учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры/ Ю.В.Вымятина, К.Ю.Борисов, М.А.Пахнин. –Москва: Издательство Юрайт, 2017. – 294 с.
- 5 Вымятина, Ю.В. Макроэкономика в 2 ч. Часть 2: учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры/ Ю.В.Вымятина, К.Ю.Борисов, М.А.Пахнин. –Москва: Издательство Юрайт, 2018. – 198 с.
- 6 Розанова Н.М. Макроэкономика. Практикум: учебное пособие для магистратуры/ Н.М.Розанова. –Москва: Издательство Юрайт, 2019. 496 с.

Qo‘shimcha adabiyotlar

- 1 O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi “2022 — 2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-son Farmoni.
- 2 O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022 yil uchun O‘zbekiston Respublikasining Davlat budjeti to‘g‘risida”gi 31.12.2021 yildagi O‘RQ-742-sonli Qonuni.
- 3 O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasida investitsiya muxitini tubdan yaxshilash chora-tadbirlari to‘g‘risida” 01.08.2018 yildagi PF-5495-sonli Farmoni.
- 4 O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Soliq va bojxona imtiyozlari berilishini yanada tartibga solish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 27.06.2019 yildagi PF-5755-sonli Farmoni.
- 5 O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2020-2025 yillarga mo‘ljallangan O‘zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to‘g‘risida”gi 12.05.2020 yildagi PF-5992-sonli Farmoni.
- 6 O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Soliq ma‘muriyatchiligini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” 10.07.2019 yildagi PQ-4389-sonli Qarori.
- 7 O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2019 – 2030 yillar davrida O‘zbekiston Respublikasining «yashil» iqtisodiyotga o‘tish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida” 04.10.2019 yildagi PQ-4477-sonli Qarori
- 8 O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasining 2020-2022 yillarga mo‘ljallangan investitsiya dasturini amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 09.01.2020 yildagi PQ-4563 -sonli Qarori.
- 9 O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 25.01.2020. <https://uza.uz/>
Mirziyoyev Sh.M. Investorlar uchun qulay va jozibador sharoit yaratishga

qaratilgan amaliy ishlarimizni yanada jadallashtiramiz. Yangi O‘zbekiston №60 (582), 2022 yil 22 mart soni.

- 10 Abel A.V., Bernanke B.S., Croushore D. Macroeconomics. 8 th edition. USA: Amazon, 2013.
- 11 Бланшар О. Макроэкономика: учебник / О.Бланшар; науч.ред.пер. Л.Л.Любимов; Гос. ун-т - Высшей школы экономики, 2010. -671с.
- 12 Вечканов Г.С., Вечканова Г.Р. Макроэкономика; Учебник для вузов. СПб.: Питер, 2009. -350 с.
- 13 Самуэльсон, Пол Э., Нордхаус, Вильям Д. Макроэкономика. Учебное пособие. М.: ООО «И.Д. Вильямс», 2009. -592 с.
- 14 Абель Э., Бернанке Б. Макроэкономика. 5-е изд. -СПб: Питер, 2008. -768 с.
- 15 Розанова, Н.М. Макроэкономика. Продвинутый курс в 2 ч. Часть 1: учебник для магистратуры / Н.М.Розанова. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва: Издательство Юрайт, 2017. – 283 с.
- 16 Ажемўғли. Дарон, Робинсон Жеймс А. Мамлакатлар таназзули сабаблари: кудрат, фаровонлик в акамбағаллик манбаълари. Инглиз тилидан таржима. – Тошкент.: “Ofset-print” МЧЖ. “Nihol” нашриёти, 2021. 672 бет.
- 17 Pul-kredit siyosatining 2022 yil va 2023-2024 yillar davriga mo‘ljallangan asosiy yo‘nalishlari. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki, 2021 yil. 110 bet.
- 18 Vaxabov A.V. Xajibakiyev Sh.X. Yashil iqtisodiyot. Darslik. - Toshkent.: “Universitet” 2020. – 296 b.
- 19 Vaxabov A.V. Xajibakiyev Sh.X. Jahonda “yashil iqtisodiyot”ni rivojlantirish modellari va uni O‘zbekistonda amalga oshirish xususiyatlari. Monografiya. - Toshkent.: “Universitet” 2020, 278 b.
- 20 Vaxabov A.V., Vaxtiyorov B.B. Aholining ijtimoiy jihatdan muhtoj qatlamlarini ijtimoiy himoya qilish tizimining manzilliligini kuchaytirish mexanizmini takomillashtirish. Monografiya. Toshkent.: “Universitet” 2020. 156 bet.
- 21 Пузиков В.В., Вахабов А.В. и др. Современные особенности влияния теневой экономики на постсоветском пространстве и пути смягчения ее последствий. Коллективная монография. - Т.: “Университет”, 2021 - 372 с.
- 22 Бюджет для граждан / Министерство финансов РУз. www.mf.uz
- 23 Вахабов А.В., Разыкова Г.Х., Хажибакиев Ш.Х. Иностраннные инвестиции и модернизация национальной экономики / Под ред. д.э.н., проф. А.В.Вахабова – Т.: Молия, 2011. – 300 с.
- 24 Вахабов А.В., Разыкова Г.Х., Модернизация экономики. Учебное пособие. Тошкент: Iqtisod-Moliya. 2014. – С. 200.
- 25 Вахабов А.В., Иминов Т.К., Тешабоев Т.З., Бутабоев М.Т. “Зелёная экономика”, как основа устойчивого развития (Экономический рост без ущерба для экологии). Монография. Т.: “Aloqachi”, 2019, 480 стр.

Internet resurslar

- 1 www.mineconomy.uz
- 2 www.mf.uz
- 3 www.cbu.uz
- 4 www.stat.uz
- 5 www.worldbank.org

- 6 www.imf.org
- 7 www.oecd.org
- 8 www.wto.org
- 9 www.cisstat.com
- 10 www.undp.org
- 11 www.ilo.org
- 12 www.adb.org